ស្យាំកុក៍

นี่ เสียมกุก

SYAM KUK

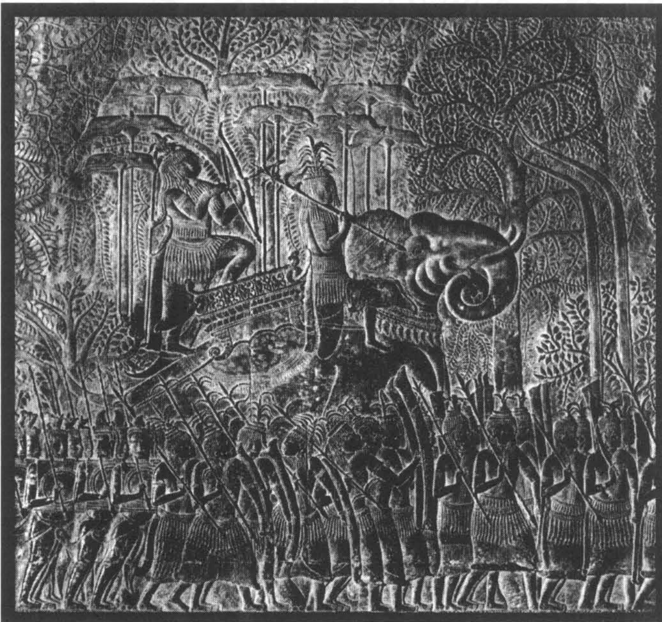
Bernard–Philippe Groslier • Benedict Anderson • ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ

นี่ เสียมกุก

ស្យាំកុក

SYAM KUK

ภาพปกหน้า *: แม่ทัพของเสียมกุกยืนช้าง มือถือคันธนูและลูกศร ผมยาว จับกันเป็นเปียขนาดเล็ก บางส่วนจับเกล้าสูงขึ้นไป (ระเบียงด้านทิศใต้)*

ภาพปกหลัง *: คนเสียมในภาพสลักนี้มีรอยสัก (หรือรอยแผลเป็น?) บนแก้ม และสวมใส่เครื่องแต่งกายแบบพิเศษ เสื้อแขนสั้นดูจะเป็นแบบมาจากเขมร และเป็นเครื่องแต่งกายที่บุเสริมความหนาไว้ป้องกันหอกกับธนู ในทางตรงกันข้ามผ้านุ่งนั้นวิเศษนัก ทำจากวัสดุที่ละเอียดบางมากๆ ส่วนผ้านุ่งของควาญช้างก็บางมากจนสามารถมองทะลุผ่าน ทำให้เห็นบังเหียนช้างได้ด้วย จากด้านบนมีพู่ห้อยลงมา เป็นสายจนถึงสายคาดคอช้างที่ปักเป็นลวดลาย เครื่องสวมศีรษะของคนเสียมแปลกประหลาดเป็นพิเศษ ทำขึ้นด้วยเส้นใยถักทอละเอียดยิบ ประดับด้านบนด้วยขนนกหรือใบไม้ห้อยย้อยลงมา อาวุธนั้นก็แตกต่างจากของเขมรยิ่ง เป็นแหลนที่ปลายเป็นพู่ขนนกหรือใบไม้ ตัวนายหัวหน้าถือธนู (ซึ่งปกติเป็นอาวุธของคนจาม) ไว้อย่างไม่ค่อยจะถนัดนัก แต่หน้าตาของทหารเสียมนั่นแหละที่เราควรให้ความสนใจ ถ้าเราต้องการจะบรรยายท่าของคนเสียมด้วยคำพูดเพียงคำหรือสองคำ ก็กล่าวได้ว่าหน้าตาของคนเสียม คือ "คนป่า" (forest/jungle people)*

ลักษณะเช่นนี้ดูจะไม่เข้ากับลักษณะคนไทยเลยแม้จะในต้นคริสตศตวรรษที่ 12 เพราะนับแต่สมัยราชวงศ์ถังแล้ว ที่คนไทยมีส่วนร่วมในอารยธรรมที่เจริญสูงส่งของน่านเจ้า (เรื่องนี้เราลืมได้ง่ายเหลือเกิน) คนไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธอย่างมากซึ่งแสดงออกมาผ่านทางศิลปะอันสูงค่า เพราะฉะนั้นคนไทยจึงมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงคราม มิฉะนั้นแล้วก็คงจะไม่สามารถต้านแรงกดดันที่มาจากจีนได้ และคนไทยก็ได้จัดระบบในสิบสองปันนา และในสุดท้ายได้เข้ามาทำลายรัฐมอญและรัฐพม่า กลับไปไกลเท่าที่จะสามารถสืบประวัติศาสตร์ของคนไทยได้นั้น คนไทยมักปรากฏตัวเป็นผู้คนที่เพาะปลูกข้าว ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ราบ สวมใส่กางเกง และเป็นที่แน่นอนว่าในความสัมพันธ์กับผู้คนทางใต้เหนือเขาดั้งเดิมของตน คนไทยนั้นผิวขาวกว่ากล่าวโดยสรุปแม้จะเป็นกองทัพเล็กๆ เราก็ไม่สามารถเห็นลักษณะของคนไทยได้ที่นครวัด

นี่ เสียมกุก

ស្យាំកុក

SYAM KUK

เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย

Bernard-Philippe Groslier

แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย

Benedict Anderson

บรรณาธิการแปล

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

คณะผู้แปล

กุลพัทธ์ มานิตยกุล

เอเลียต แฮร์ส

อัครพงษ์ ค่ำคูณ

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ฉี่ เสียมกุก

Syam Kuk

เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย

Bernard-Philippe Groslier

แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย

Benedict Anderson

บรรณาธิการแปล

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

คณะผู้แปล

กุลพัทธ์ มานิตยกุล

เอเลียต แฮร์ส

อัครพงษ์ ค่ำคูณ

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2545

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

ISBN 974 - 90674 - 1 - X

ราคา 165 บาท

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel. & Fax : 0-2433-8713

Home Page : http://www.textbooksproject.8m.com/index.htm

ออกแบบปก รูปเล่ม และพิมพ์ที่

บริษัท ดรีม แคชเชอร์ กราฟฟิค จำกัด โทร. 0-2455-3995

สารบัญ

คำนำ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ตลิ่งชัน ธนบุรี
17 กันยายน 2545

แทบเป็นเรื่องเหลือเชื่อว่า คำเพียง 3 คำ ที่แปลจากภาษาเขมรโบราณเป็นไทยได้ความว่า "นี่ เสียมกุก" นั้น ได้กลายเป็นประเด็นโต้เถียงกันทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษาศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และลัทธิชาตินิยมมาเป็นเวลาเกือบ 100 ปี ถ้าจะนับจากปี ค.ศ. 1904 หรือ พ.ศ. 2447 ซึ่งตรงกับปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศสหลุยส์ ฟิโนต์ ได้แปลข้อความนี้จากภาพสลักนูนต่ำที่ระเบียงประวัติศาสตร์นครวัด ก็เป็นเวลาถึง 98 ปีพอดี

เสียม คือใคร เท่าที่ศึกษาและเชื่อกันต่อๆ มา เสียม ก็คือคนไทยนั่นเอง แล้วคำว่ากุกเล่า คืออะไร นักวิชาการนักโบราณคดีฝรั่งเศส ซึ่งรวมทั้งศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ต่างก็เชื่อว่าทั้งคำคำนี้ และภาพสลักนูนต่ำของกองทหารนั้น ก็คือคนไทยที่ปรากฏตัวขึ้นที่อาณาจักรพระนคร สมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้ทรงสั่งให้สร้างปราสาทนครวัด ในแง่ของนักปราชญ์ราชบัณฑิตของไทยก็ดูจะเชื่อตามฝรั่งเศสว่านั่นคือคนไทย แต่ประเด็นที่มักจะฉงนฉงายกันก็คือ คนไทยเหล่านี้มาจากไหน และที่สำคัญคือทำไมท่าทางเร่อร่าเดินทัพกันระเกะระกะ จนฝรั่งมักจะวิพากษ์วิจารณ์ว่า "ป่าเถื่อน" หรือ barbarians กันนักกันหนา

ในแง่ของนักปราชญ์ราชบัณฑิตไทย นับตั้งแต่**สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพฯ** เสด็จนครวัดในปี 2467/1924 หรือ 20 ปีพอดีภายหลังการ

อ่านคำจารึกนั้นของศาสตราจารย์ฟิโนต์ น่าสนใจที่ทรงมีพระดำริตั้งข้อสงสัยไว้แต่เพียงว่า *"แต่รูปชาวสยามนั้นแต่งตัวแปลกไปอย่างหนึ่ง จะพึงเห็นได้ในสมุดรูปนครวัดที่เขาพิมพ์ใหม่ แต่ที่เรียกว่าชาวสยามครั้งนั้นจะเป็นไทยหรือมิใช่ไทย ข้อนี้สงสัยอยู่...."*

ซึ่งก็น่าสนใจอีกว่าเมื่อ**สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** เสด็จนครวัดเมื่อปี 2536/1993 หรือ 69 ปีภายหลังสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ นั้น ก็ทรงมีพระราชปรารภในทำนองเดียวกันว่า *"สำหรับส่วนที่เป็นทัพชาติต่างๆ ส่วนที่เขาว่าเป็นกองทัพไทย ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่ารู้ได้อย่างไร ได้ทราบว่าแต่ก่อนมีชื่อสลักไว้ หน้าตาคนในกองทัพบางคนก็เหมือนกับว่าเป็นคนต่างชาติ เช่นแขก"*

แต่สำหรับ **ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช** บรรณาธิการ น.ส.พ. สยามรัฐ ซึ่งไปเยือนนครวัด เมื่อปี 2496/1953 (ตรงกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) หรือ 29 ปีภายหลังการเสด็จของสมเด็จกรมพระยาดำรง ได้กล่าวไว้อย่างมั่นอกมั่นใจว่า

".และเมื่อเราเดินจากพระสุริยวารมันย้อนขึ้นไปทางกระบวนทัพ เราก็ได้เห็นทัพหน้าที่สุดซึ่งประกอบด้วยบรรพบุรุษของเรา คือคนไทยในสมัยนั้น เราหยุดชะงักยืนนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็โดดเข้าลูบคลำภาพนั้นด้วยความรักและความสนใจ คนไทยเป็นแน่แล้ว ไม่มีผิดไปเลย เพราะนอกจากหนังสือที่จารึกไว้บนภาพว่า "เซียมกุ๊" หรือ "ห้องสยาม" แล้ว หน้าตาท่าทางของนายพลและพลในกองทัพไทยนั้น พอเราเห็นเราก็จำได้ เมื่อพันปีมาแล้วหน้าตาเป็นอย่างไร เดี๋ยวนี้ก็คงอยู่อย่างนั้น เราอาจได้เห็นคนเหล่านั้นเดินอยู่ในกรุงเทพ ฯ หรือในที่อื่น ๆ ในเมืองไทยทุกวันนี้ ในภาพนั้นเราได้เห็นเค้าหน้าเพื่อนฝูงญาติและคนที่เรารู้จักบางคน ยิ่งพิจารณาดูนานเท่าไร ก็ยิ่งเห็นเหมือนขึ้นทุกที ไม่รู้ว่ามาเดินกระบวนหาอะไรกันอยู่ถึงนี่"

เหมือนๆ กับที่นักประพันธ์เอกอย่าง **กฤษณา อโศกสิน** ซึ่งไปเยือนเมื่อปี 2536/1992 ก็วาดภาพอย่างรักชาติรุนแรงไว้ว่า

"....บนผนังนี่ก็อีกเช่นกัน พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ประทับอยู่กลางพยุหเสนาที่มีทั้งทัพหน้า ทัพหลวงและทัพหนุน เกณฑ์ไพร่พลสกลไกรไปช่วยรบเป็นจำนวนมาก รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านที่มีทหารสยามจำนวนหนึ่งอยู่ในนั้นด้วย โดยรัศมีชี้ให้ดูแล้วบอกว่า

"นี่ทหารไทย"

"เออ...จริงด้วย" เราทั้งหมดร้องขึ้นพร้อมกัน พลางก็รีบเร่เข้าไปเพ่งดูจนชิดทีเดียวแม้ภาพออกจะมัวไปบ้าง กระนั้นก็ยังคงเห็นเป็นตัวเนื้อเสื้อผ้าของทหารสยาม

น้อยถึงกับร้อง

"ใช่แล้ว...นี่ไงพี่ ทหารไทย แน่เลย ทหารไทยแน่ๆ "

ถึงอย่างไร ฉันก็ได้ภาพมาเพียงเท่าที่เห็นคือเป็นรูปแกะสลักของทหารไทยที่มีผ้าพันรอบกายคล้ายกระโปรง แต่คงคาดเข็มขัดไว้อย่างแน่น ห้อยสายทิ้งรอบสะโพกส่วนตัวเสื้อนั้นมีแขนค่อนข้างรัด ศีรษะเสียบประดับด้วยโลหะกรีดแฉกแยกออกเป็นก้านกิ่งรับกับปลายหอกที่มีเงี่ยงงอโง้งถือพาดบ่าไว้อย่างองอาจ

นึกอยากจะร้องเพลงออกมาดังๆ ทีเดียวว่า

"ต้นตระกูลไทย ใจเหี้ยมหาญ รักษาดินแดนไทยไว้ให้ลูกหลาน สู้จนสูญเสีย แม้ชีวิตของท่าน ถนอมบ้านเมืองไว้ให้เรา ลุกขึ้นเถิดพี่น้องไทย อย่าให้ชีวิตสูญเปล่า..."

ดูซิดู...แม้ในราชอาณาจักรขอมสมัยเมื่อเกือบพันปี ก็ยังมีทหารไทยไปช่วยรบ

แล้วเช่นนี้ จะไม่ให้เราตื่นเต้นดีใจอย่างไรได้

กองทัพไทยมาปรากฏอยู่บนภาพสลักในปราสาทหินของขอมโบราณ...นี่มิใช่เล็กน้อยเลย

น้อยกับติ๋วผู้สุดแสนเก๋ ยังไม่คิดว่าตัวเองเชยแม้สักนิด เมื่อส่องกล้องดูอย่างชิดใกล้ อย่างสนใจจริงจัง เพราะตามปกติเรามักไม่ 'ฟีเวอร์' ไม่ว่าเรื่องไหน แต่ในความรู้สึกบางวาระบางโอกาส เลือดในกายในใจเราก็เข้มข้นเหลือเกิน เมื่อถูกกระตุ้นให้เกิดภาคภูมิใจในความเป็น 'เรา' ...ซึ่งผู้ใดจะหยามมิได้ ...."

ทั้ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และกฤษณา อโศกสิน ต่างก็เชื่อว่าเสียมคือไทย และก็น่าสนใจอีกว่าจากด้านตรงกันข้ามของอุดมการณ์และความคิด **จิตร ภูมิศักดิ์** ที่เขียนไว้เมื่อประมาณปี 2508/1965 หรือ 41 ปีภายหลังสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ก็คิดว่าเป็นคนไทยเหมือนกัน แต่ทว่าเจาะจงลงไปแน่นอนเลยว่า มาจาก "แม่น้ำกก" บริเวณจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า

"....ภาพชาวสยำกุกที่เข้าขบวนทัพนำหน้ากองทัพนำหน้ากองทัพหลวงของศรีสูรยวรรมันที่ 2 นั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นกองทัพชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกก ที่ขุนเจืองส่งมาช่วยงานศึกของศรีสูรยวรรมันที่ 2 ในฐานะเป็นไมตรีต่อกัน สงครามครั้งนี้คือสงครามที่เขมรทำกับกรุงวิชัยของจำปา, ซึ่งเขมรตีแหกหักเอากรุงวิชัยได้เมื่อ พ.ศ. 1688, กษัตริย์ชัยอินทรวรรมันของจามเสียชีวิตกลางสนามรบ ชัยชนะครั้งนี้เป็นเกียรติประวัติอันใหญ่หลวงของศรีสูรยวรรมันที่ 2 จึงได้จำหลักภาพการทำพิธียาตราทัพของตนไว้บนระเบียงเทวสถานนครวัด...."

"....ฉะนั้น สยำกุก จึงเป็นการเขียนที่ถูกต้องที่สุดในสำเนียงเขมร และเมื่อแปลเป็นไทยก็ควรเป็น เสียมกก (=ชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกก) หรืออาจเขียนรักษารูปศัพท์จารึกไว้นิด ๆ ก็ได้ว่า เสียมกุก (=ชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกุกนที)..."

ดูเหมือนประเด็นว่าเสียมคือใคร น่าจะจบไปนานแล้ว และนักวิชาการ

ก็เพียงแต่จะถกเถียงและสืบค้นว่า เสียมที่เป็นคนไทยนี้มาจากไหนกันแน่เท่านั้น หากไม่ใช่เสียมจากสุโขทัย ไม่ใช่เสียมจากแม่น้ำกก ก็น่าจะเป็นเสียมจากภูมิภาคอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นอีสาน หรือข้ามโขงไปฝั่งลาว หรือแม้กระทั่งทางปักษ์ใต้ของไทยเราปัจจุบัน แต่แล้ว Bernard-Philippe Groslier นักวิชาการชื่อดังชาวฝรั่งเศส ผู้ซึ่งฝังตนเองดูแล บูรณะ และศึกษามหาอาณาจักรพระนครหลวง ก็เสนอออกมาใหม่ในบั้นปลายของชีวิตว่า เสียมกุกนครวัดนั้น หาใช่ไทยไม่ แต่เป็น “ส่วย” (กุย กวย) ที่อยู่ในอีสานของไทยในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์โกรส์ลิเยร์สรุปว่า

“อย่างไรก็ตาม น่าจะชัดเจนแล้วว่า คำว่าเสียมเป็นคำที่ใช้โดยทั่วๆ ไป บางทีอาจจะมีความหมายซ้อนกันอยู่ คือ หมายถึงคนผิวดำคล้ำ แต่อาจหมายถึงคนที่มีนกดำและมีหงอนอยู่ด้วย และท่ามกลางสิ่งที่มีสีดำๆ เช่นนี้ คนเขมรก็ถือว่าเป็นเรื่องพิเศษเฉพาะของเสียมกุกกับเสียมหงอน

เราจะนิยามเสียมกุกนี้ได้หรือไม่? ชาติพันธุ์วิทยาน่าจะช่วยนักโบราณคดีได้ ถ้าเราเดินทางไปในชนบททางด้านฝั่งขวาของซีมูน จากด้านทิศตะวันออกสุดของเมืองสุรินทร์ ไปจนถึงแม่น้ำโขง เราจะผ่านอาณาเขตของชาวส่วย ผู้คนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรนี้มีรูปร่างลักษณะพิเศษ ใบหน้ายาวคางใหญ่ ใบหูยาวสวมใส่ตุ้มหูหนัก หน้าผากสูงมีริ้วรอยย่น จมูกเล็กแต่เด่นชัด มีหนวดเครา ริมฝีปากเม้มทำให้ดูเหมือนเป็นรอยแผลที่ปาก ยากแก่การบรรยายแม้จะมีรูปภาพประกอบ แต่สำหรับผู้ใดที่เคยพบเห็นคนเหล่านี้ ก็จะดูเหมือนว่าเดินออกมาจากภาพสลักนูนต่ำของนครวัดเลยทีเดียว

ข้าพเจ้าไม่มีข้อสงสัยในเรื่องนี้เลย คนเขมรเป็นคนช่างสังเกต และเป็นนักสลักภาพได้อย่างแม่นยำและน่าพิศวง ที่ภาพนูนต่ำที่ปราสาทบายน เราจะเห็นช่างเขมรได้ทำการสลักชนชาติต่างๆ ตั้งแต่จามไปจนถึงคนจีนโดยผ่านไป

ทางคนพนง (Phnong) (แม้แต่กระทั่งสลักรูปตัวคนเขมรเอง) ภาพสลักเหล่านี้เหมือนจริงเกือบจะเป็นภาพถ่าย เป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะดูชี้เล่นเห็นชีวิตชีวาของคนเขมรได้จากรูปสลักเหล่านั้นที่เมืองพระนคร ท่านเอโมนิเอร์ได้ตั้งข้อสังเกตภาพสลักของนครวัดไว้ว่า "ในหลายกรณี ช่างสลักหินได้ให้รูปลักษณ์อันน่าสะพึงกลัว อันเป็นรูปแบบที่สังเกตได้จากชีวิตจริง..." ท่านพูดถูก และคนแบบนั้นที่เป็นประเด็นปัญหา ก็ดูเหมือนจะเป็นบรรพบุรุษของชาวส่วยในปัจจุบัน"

บทความดังกล่าวปรากฏออกมาตั้งแต่ปี 2524/1981 แล้ว และน่าจะก่อให้เกิดการถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการไทย เพราะเสียมกุกเป็นปรากฏการณ์หนึ่งของการสรุปถึงการปรากฏตัวของคนไทยในประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากบทความนี้เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส ก็ทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ไม่ง่ายนัก และนี่ก็เป็นที่มาของหนังสือเล็กๆ เล่มนี้

เพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจผลงานชิ้นนี้ได้ดีขึ้น น่าจะลองมาดูประวัติของนักวิชาการและนักปฏิบัติคนสำคัญท่านนี้ ซึ่งมีสถานะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปรมาจารย์ยอร์ช เซเดส์ที่เรารู้จักกันค่อนข้างดีนัก (ดู ***ยอร์ช เซเดส์ กับตะวันออกศึกษา*** 2542)

โกรส์ลิเยร์เกิดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2469/1926 เสียชีวิตเมื่อ 29 พฤษภาคม 2529/1986 รวมสิริอายุได้ 60 ปีพอดี ปู่ของท่านเป็นข้าราชการอาณานิคมฝรั่งเศสในกัมพูชา และบิดาของท่านคือ ยอร์ช โกรส์ลิเยร์ ก็ถือกำเนิดขึ้นมาในกรุงพนมเปิญเมื่อปี 1887 ครอบครัวโกรส์ลิเยร์ถือได้ว่าเป็นคนชั้นกลางระดับสูงของฝรั่งเศส และบิดาก็ถือได้ว่าเป็นผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถาน ณ กรุงพนมเปิญ ทั้งยังเป็นผู้ตีพิมพ์ "เขมรศึกษา" Recherches sur les Cambodgiens

(Studies on the Cambodians) เป็นการบุกเบิกวิชาการด้านนี้อีกด้วย

บิดาของท่านชอบเดินทางศึกษาสำรวจ และในสมัยนั้นก็ต้องใช้ม้าหรือเกวียน โกรส์ลิเยร์ผู้ลูกก็ถือกำเนิดในกรุงพนมเปิญเช่นกัน และเติบโตที่นั่นจนกระทั่งเมื่อถึงระดับมัธยมปลาย จึงถูกส่งไปเรียนที่ฝรั่งเศส ดังนั้นโกรส์ลิเยร์ก็พูดภาษาเขมรได้คล่องแคล่วอย่างยิ่ง (ซึ่งท่านจะมาศึกษาภาษาเขมรโบราณอีกในภายหลัง) ท่านเคารพรักบิดามาก และก็ต้องการเดินตามรอยบิดาในเรื่องของเขมรศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านโบราณคดี จารึก หรือการบูรณะบรรดาปราสาทเขมรทั้งหลาย

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โกรส์ลิเยร์เข้าร่วมกับขบวนการเสรีฝรั่งเศสใต้ดินของนายพลเดอโกล ต่อต้านนาซีฟาสซีสต์ทั้งในอิตาลีและอินโดจีน ท่านอยู่ในขบวนการนี้นานมากจนกระทั่งปี 2491/1948 หลังสงครามสิ้นสุดไปแล้ว จากนั้นก็เข้าเรียนมหาวิทยาลัยในปารีส เป็นลูกศิษย์ของ René Grousset อาจารย์ชื่อดังทางด้านจีนศึกษา โกรลิเยร์เรียนประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ข้ามสาขาไปยังประวัติศาสตร์ศิลป์ ชาติพันธุ์วิทยา ภาษาเขมร ตลอดจนปรัชญาอินเดีย กล่าวได้ว่าท่านเป็น "นักสหวิทยาการ" ท่านเริ่มเขียนบทความวิชาการเมื่อปี 2492/1949 และก็เขียนต่อๆ มาจนกระทั่งปีที่เสียชีวิต

ศาสตราจารย์โกรลิเยร์อุทิศชีวิตให้กับเมืองพระนคร (Angkor) และในปี 2495/1952 ท่านก็ได้ตำแหน่งเลขานุการของสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศในไซง่อน และกลายเป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนบริการโบราณคดี (School for Archaeological Services) และเป็นภัณฑารักษ์โบราณสถานเมืองพระนคร ท่านมีประสบการณ์ในการขุดค้นทางโบราณคดีอย่างมาก ทั้งในอิตาลีและอังกฤษมาก่อน และในระยะหลังก็ได้เข้าร่วมการขุดค้นในกรีซ ลิเบีย อินเดียใต้ ศรีลังกา ไทย มาเลเซียและอินโดนีเซีย และก็สร้างความสัมพันธ์รับรู้เรื่องราวการโบราณคดีกับตะวันออกกลาง เมดิเตอร์เรเนียน เพราะท่านมิได้

ศึกษาเมืองพระนครอย่างโดดๆ แต่ประสานเข้ากับการเดินทาง การเคลื่อนที่ของสินค้า ความคิด และการกระทำในมุมกว้าง ดังเช่นเมื่อพบเครื่องเคลือบในเมืองพระนคร ท่านก็เอาไปศึกษาเปรียบเทียบกับที่พบในอังกฤษและตุรกี ซึ่งทำให้ท่านสนใจเพิ่มขึ้นในเรื่องของจีนส่งเครื่องเคลือบเป็นสินค้าออกมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โครงการใหญ่ที่ท่านลงมือทำก็คือที่นครธมในปี 2495-96/1952-53 และปี 2501/1958 โกรส์ลิเยร์มีแผนการณ์ใหญ่โตมาก คือ ไม่เพียงแต่จะบูรณะโบราณสถานเท่านั้น แต่จะสร้างโลกของเมืองพระนครหลวงโบราณขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศตนให้ทั้งชีวิต ในขณะเดียวกันท่านก็เป็นบรรณาธิการของวารสาร BEFEO ที่เปิดประเด็นทางปัญญาใหม่ๆ

จากการที่ท่านรู้จักประธานาธิบดีเดอโกลล์เป็นส่วนตัว และก็เข้าไปติดต่อในช่วงที่ท่านนายพลกำลังเรืองอำนาจที่สุดในฝรั่งเศสระหว่างปี 2501-2512/1958-1969 โกรส์ลิเยร์ก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการเมืองพระนครก้อนมโหฬาร ยุคทศวรรษ 60s กล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของท่านในการทำโครงการนี้ มีคนเป็นร้อย (เพิ่มเป็นถึงหนึ่งพันคนในปี 2513/1970) ทำงานในบังคับบัญชา มีความพร้อมทั้งเงิน คน และเครื่องมือที่ทันสมัยในยุคนั้น กล่าวกันว่าท่านเป็นเจ้านายที่ดีกับลูกน้อง แต่มักจะวางอำนาจและหวงแหนอาณาจักรของตนอย่างยิ่ง โกรส์ลิเยร์เป็นอนุรักษ์นิยม แต่ก็ตื่นตระหนกและมองไม่เห็นผลดีของรัฐประหารฝ่ายขวาของนายพลลอนนอล (ที่สหรัฐฯและไทยสนับสนุนให้ล้มพระบาทสมเด็จนโรดมสีหนุที่ทรงถือนโยบายเป็นกลางแบบเอียงซ้าย) อันนำไปสู่กลียุคและ "ทุ่งสังหาร" ในบั้นปลาย

ศาสตราจารย์โกรส์ลิเยร์เป็นนักอ่าน ชื่นชอบวรรณกรรม และเป็นคนฝรั่งเศสที่ได้รับการศึกษาสูงมาก งานเขียนสำคัญของท่านเรื่อง "เมืองพระนคร

ผู้คนและศิลา" (Angkor, Hommes et Pierres) ตีพิมพ์ในปี 2499/1956 (แก้ไข

เพิ่มเติม 2512/1968) ต่อมาท่านได้เขียนหนังสือว่าด้วยอินโดจีนทั่วไปอีก 2 เล่ม (เล่มหนึ่งว่าด้วยศิลปะอินโดจีนในปี 1961 อีกเล่มหนึ่งว่าด้วยโบราณคดีอินโดจีน ปี 1966) ท่านมีคนติดตามอ่านมาก และก็เขียนลงในหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั่วไปด้วย ท่านไม่ชอบทฤษฎีหรือศัพท์แสงใหญ่ๆ โตๆ นัก

หนังสือสำคัญของท่านในปี 2501/1958 คือ “เมืองพระนครและกัมพูชาในศตวรรษที่ 16 จากเอกสารโปรตุเกสและเสปน” (Angkor et le Cambodge au XVIème siècle d’après les sources portugaises et espagnoles) นั้นดำเนินตามรอยงานเขียนว่าด้วยจักรวรรดิทางทะเลของโปรตุเกสและเสปนของนักวิชาการผู้บุกเบิกคนสำคัญ คือ Carl Boxer ด้วยการค้นคว้าจากจดหมายเหตุ และท่านก็ได้เสนอสมมุติฐานหลักว่าด้วยอาณาจักรพระนครว่าเป็น “สังคมพลังน้ำ” และการขุดสระทดน้ำขนาดใหญ่ “บาราย” เพื่อทำการเกษตรในรูปแบบที่เกือบจะเป็นไปตามทฤษฎีของ Carl Marx ว่าด้วย Asian Mode of Production แต่โกรส์ลิเยร์ก็เป็นนักต่อต้านมาร์กซ์ และคิดว่าทฤษฎีนั้นเป็นเรื่อง “ทารก” แต่จากงานนี้ท่านก็ได้รับเชิญจากรัฐบาลมาเลเซียให้ไปช่วยบูรณะมะละกาซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของอาณานิคมโปรตุเกส

ในระยะหลังท่านให้ความสนใจกับศาสนาดั้งเดิมของเขมร และจากพื้นฐานเดิมที่ศึกษามาเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาของอินเดีย ก็ทำให้ท่านเห็นและเน้นประเด็นของศาสนาความเชื่อโบราณของเขมรว่า เป็นเรื่องของการผสมผสานกับการนับถือผีกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ โกรส์ลิเยร์เป็นคนแรกๆ ที่เริ่มคัดค้านสมมุติฐานของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ที่ว่าอาณาจักรพระนครหลวงล่มสลายเพราะการแพร่เข้ามาของพุทธศาสนา นิกายหินยาน และโต้แย้งว่าเมืองพระนครล่มสลายไปด้วยตัวของตัวเอง กล่าวคือ ระบบการชลประทานขนาดใหญ่ หรือ ระบบบารายนั้น ต้องใช้แรงงานประชาชนมากมายมหาศาล และผู้คนเหล่านี้ก็พยายามหลบหนี การก่อสร้างขนาดใหญ่เช่นนี้ต้องตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดการพังทลายของดิน และทำให้เกิดความเสื่อม

โทรมของคุณภาพดิน ท่านกล่าวว่าสภาพเช่นนี้ปรากฏในจารึกนครธม (Inscriptions du Bayon (1973) ซึ่งท่านทำร่วมกับ Jacques Dumarçay ในปี 2516/1973 อันเป็นงานเขียนที่มีพระประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ด้วย

ภายหลังการรัฐประหารของนายพลลอนนอล 2513/1970 สถานการณ์ในกัมพูชาก็เลวร้ายหนักขึ้น โกรส์ลิเยร์พยายามที่จะยืนหยัดอยู่ต่อที่นครวัด-นครธม แต่อีกสองปีต่อมาก็ต้องย้ายเข้าพนมเป็ญ คืนหนึ่งตอนกลางเดือนพฤษภาคม 2516/1973 ที่ตึกของสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ท่านก็ตื่นขึ้นมาพบผู้บุกรุก และก็ถูกแทงสามแผลทะลุเข้าไปถึงตับ ท่านต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลถึงหนึ่งปี ในตอนต้นปี 2517 ท่านสามารถเดินทางไปจนถึงพนมรุ้งและพิมายในประเทศไทย ก่อนที่จะกลับไปพนมเป็ญและต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับในเดือนมีนาคม 2517/1974

ที่ปารีสโกรส์ลิเยร์เข้าทำงานที่ Centre for Archaeological Research ได้หนึ่งปี แล้วก็เข้าร่วมกับองค์การ Unesco ในการบูรณะและอนุรักษ์บรมพุทโธ พุกาม เลยไปจนกระทั่งถึงในเกาหลี งานสำคัญชิ้นท้ายๆ ของท่าน แต่ก็ทำไม่เสร็จก็คือเรื่อง “เมืองวงกลม” (round cities) ของสมัยยุคหินใหม่ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในอินโดจีนและภาคตะวันออกของไทย และบทความเกี่ยวกับ “เสียมกุก” ก็ออกมาในตอนนี้ โกรส์ลิเยร์เจ็บปวดยิ่งเมื่อกัมพูชาตกอยู่ภายใต้ระบอบพอลพต เพราะชะตากรรมที่เด็กและสตรีต้องเผชิญนั้นเลวร้ายและน่าเป็นห่วงยิ่งกว่าการรักษาไว้ซึ่งเมืองพระนคร

สำหรับบทความว่าด้วยเสียมกุกนี้นั้น ได้รับการตีพิมพ์ในปี 2524/1981 และท่านก็ตีพิมพ์อีก 15 บทความก่อนที่จะถึงแก่กรรมเมื่อ 29 พฤษภาคม 2529/1986 รวมสิริอายุได้ 60 ปี

ในฐานะบรรณาธิการ ผมต้องขอขอบคุณ ดร.อัง ชุเลียง หน่วยอนุรักษ์

เมืองพระนคร ที่เขตเสียมเรียบเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้แนะนำและมอบต้นฉบับบทความนี้ให้เมื่อต้นปี 2545 ต้องขอบคุณอาจารย์และมิตรเบน แอนเดอร์สัน ที่ใช้เวลาหลังเกษียณแปลบทความนี้ออกเป็นภาษาอังกฤษ รวมทั้งพยายามค้นคว้าศัพท์แสงต่างๆ ที่ซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ และที่สำคัญคือดึงข้อมูลว่าด้วยประวัติของโกรส์ลิเยร์ออกมาจากข้อเขียนของ Georges Condominas นักชาติพันธุ์วิทยา นักมาร์กซีสต์ (ระยะหนึ่ง) ผู้เป็นมิตรของโกรส์ลิเยร์เองแม้ทั้งสองจะมีความคิดเห็นทางการเมืองไม่ตรงกันก็ตาม

ขอบคุณคุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ อดีตผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรที่ช่วยตรวจแก้การแปล ขอบคุณ ม. ปิแอร์ ปิซารต์ แห่งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบุรพาทิศ ประเทศไทย ที่ช่วยค้นหาคำศัพท์ยากๆ มาให้ ขอบคุณอาจารย์ทรงยศ แววหงษ์ ขอบคุณทีมนักแปล “คนรุ่นใหม่อุษาคเนย์” ที่เป็นนักศึกษาปี 2-3 (KLP เต๊ะ ดื้อ) ที่ก้มหน้าก้มตาทำงานแปลเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หากหนังสือเล่มนี้จะมีคุณงามความดีบ้าง ก็ขอน้อมรำลึกถึงและให้กับมหาบุรุษนาม จิตร ภูมิศักดิ์ เนื่องในโอกาสครบรอบ 72 ปี (2473-2545) ผู้เปิดโลกทางปัญญาและชี้ทางออกให้กับผู้คนจำนวนมาก

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิฯ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเล่อร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทย ระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอนผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน

การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม – กลั่นกรอง – ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาชาวิชาศิลป ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯ ในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก
ประธานคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

(ก่อตั้ง พ.ศ. 2509 โดยนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายเสน่ห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

อักษรจารึกเสียมกุกที่เคยมีอยู่บริเวณยอดกิ่งไม้ที่ 2 จากข้างล่าง ถูกแกะทำลายไปเมื่อต้นทศวรรษ 1980 ปัจจุบันถูกอุดด้วยปูน ที่น่าสังเกตก็คือทัพของเจ้าเมืองทั้ง 19 นั้น ทุกทัพบอกชื่อเมือง และชื่อของแม่ทัพเจ้าเมืองเป็นภาษาเขมร ยกเว้นทัพเสียมกุกเท่านั้นที่ไม่ได้ระบุชื่อของเจ้าเมือง (?)

(ภาพจากหนังสือ Eleanor Mannikka, ***Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship***, 1996)

จารึก “นี่ เสียมกุก” (เนะ สยำกุก) ที่ระเบียงประวัติศาสตร์ทิศใต้ของปราสาทนครวัด จารึกนี้ปรากฏอยู่ตรงบริเวณตอนปลายชายผ้านุ่งของแม่ทัพเสียมกุก แต่ปัจจุบันได้หายสูญไป เข้าใจว่าถูกทำลายหายสูญไปเมื่อประมาณต้นทศวรรษ 1980s

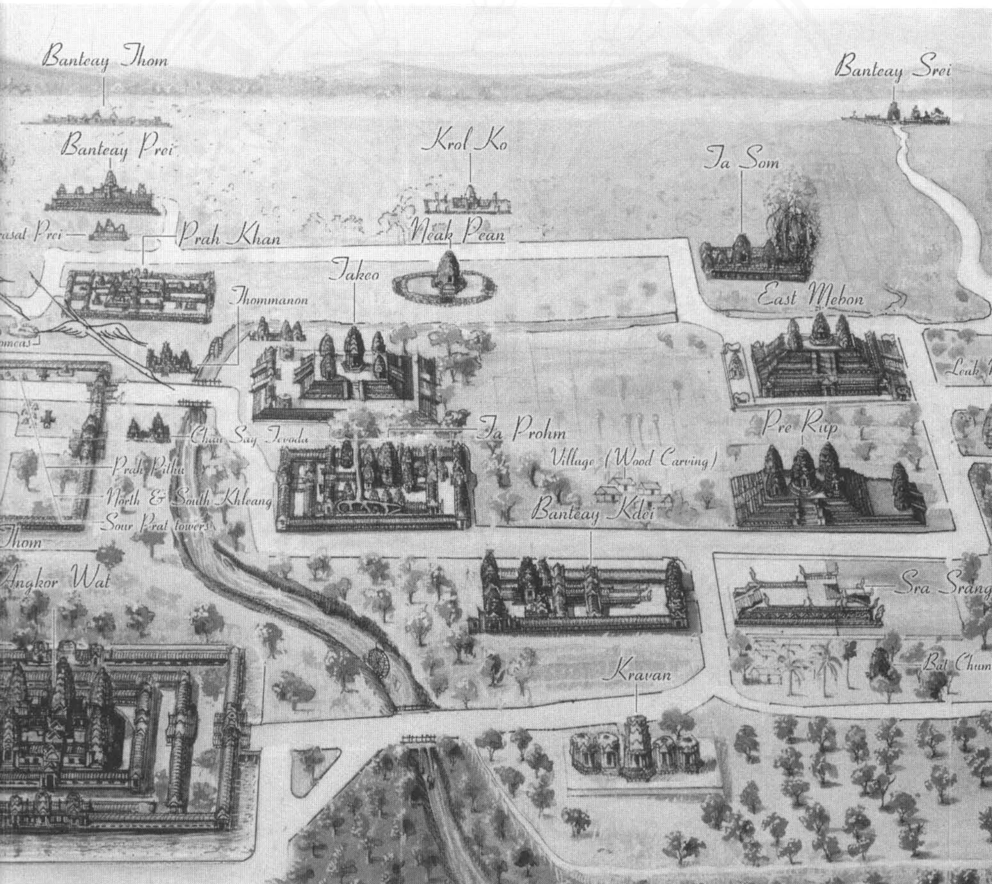

(ภาพนี้มาจากหนังสือของ ส.ศิวรักษ์ ***อนุสติจากนครวัด นครธม*** 2525)

Prasat Prei
Baphuon
Preah Palilay
Tep Pranam
Terrace of the Leper King
Elephant Terrace
West Mebon
Phnom Bakheng
Wat Svei Romeat
Ta Prohm Kel

Banteay Thom
Banteay Srei
Banteay Prei
Krol Ko
Ta Som
rasat Prei
Prah Khan
Neak Pean
Takeo
Thommanon
East Mebon
Chau Say Tevoda
Ta Prohm
Pre Rup
Village (Wood Carving)
Prah Pithu
North & South Khleang
Banteay Kdei
Sour Prat towers
Thom
Angkor Wat
Sra Srang
Kravan
Bat Chum

Viṣṇu vs. the Asuras
29.5 *phyeam*
15 blind windows
21 interpillar spaces

Churning of the Sea of Milk
27/28 *phyeam*
14 blind windows
19 interpillar spaces

Battle against the *Asura* Bāṇa
21 blind windows
27 interpillar spaces
38 (19/19) *phyeam*

Heaven and Hell
21 blind windows
27 interpillar spaces
38 (19/19) *phyeam*

measurements around periphery
east
north
south
west

32 × 33 cubits
north + south
gods on Mt. Meru

32 × 28 cubits
east + west
moon, constellations, planets

21 Devas vs. 21 Asuras
32 blind windows
39 interpillar spaces
(19/19 + 1 at center)
54 *phyeam*

Procession of King Sūryavarman
32 blind windows
39 interpillar spaces
(19/19 + 1 at center)
54 *phyeam*

28 chambers in gallery

15 blind windows
21 interpillar spaces
29.5 *phyeam*
Battle of Laṅkā

14 blind windows
19 interpillar spaces
27/28 *phyeam*
Battle of Kurukṣetra

แผนผังระเบียงชั้นนอก ซึ่งมีภาพจำหลักเรื่องต่างๆ ได้แก่ ศึกลงกา และภารตยุทธที่ทุ่งกุรุเกษตร (ทิศตะวันตก) ขบวนทัพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และสวรรค์ และนครภูมิ (ทิศใต้) กวนเกษียรสมุทร และพระวิษณุรบกับอสูร (ทิศตะวันออก) ศึกพระกฤษณะรบกับท้าวพนา กับศึกระหว่างเทวดา-อสูร (ทิศเหนือ)

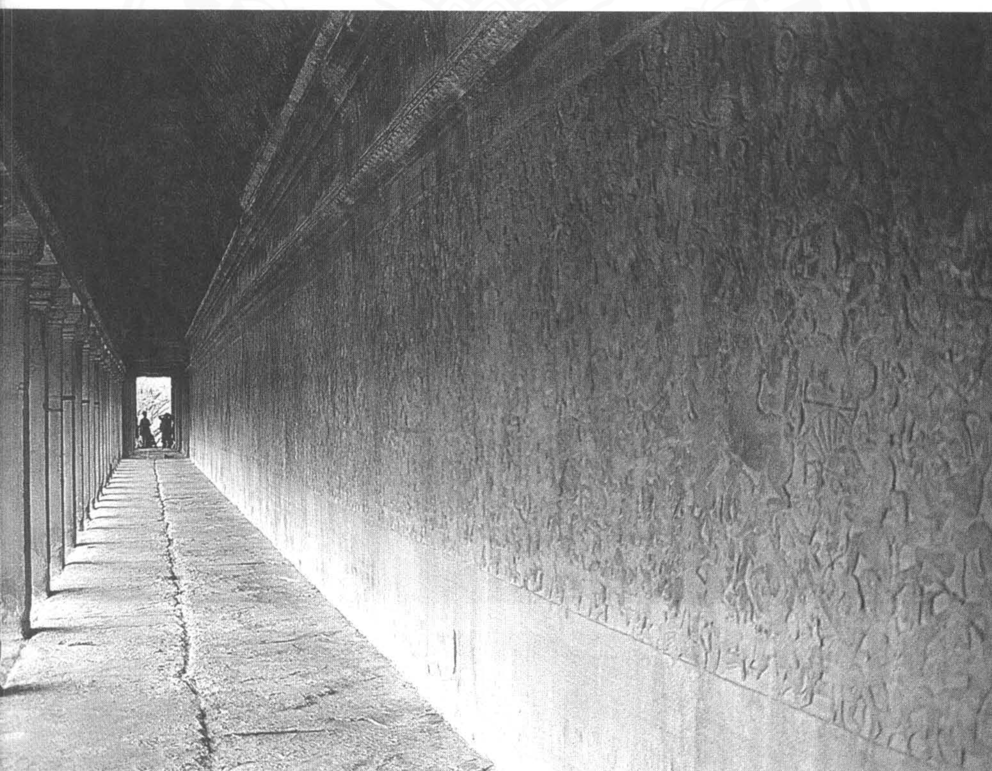

(ภาพจากหนังสือ Eleanor Mannikka, *Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship,* 1996)

ระเบียงคดรอบปราสาทนครวัด

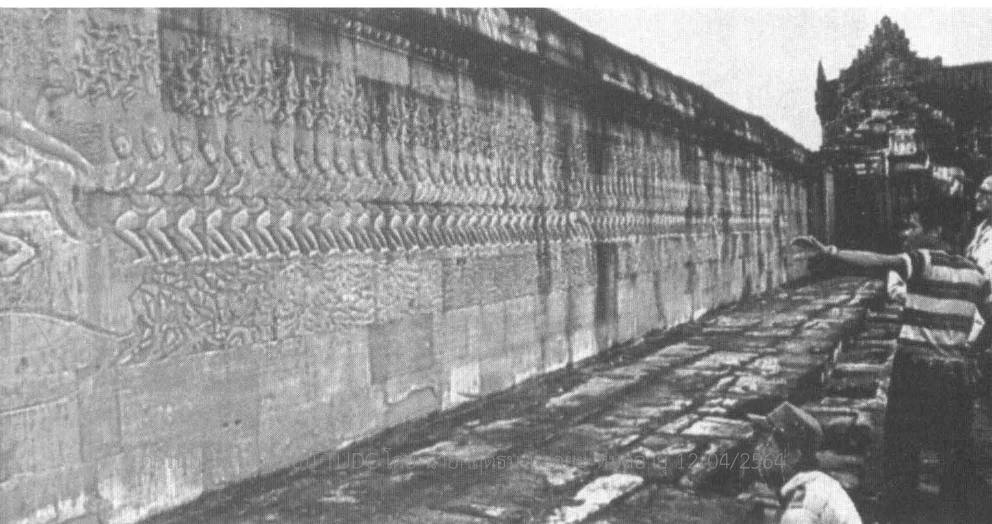

ระเบียงประวัติศาสตร์ที่ปราสาทนครวัดนั้น อยู่ในบริเวณของระเบียงคดทางด้านทิศใต้ มีการจำหลักเป็นภาพนูนต่ำกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งมีรูปพระเจ้าสุริยวรมันเสด็จออกขุนนาง และการยาตรากองทัพ ในทัพดังกล่าวมีขบวนของพระเจ้าสุริยวรมันเอง มีขบวนของพวกพราหมณ์ที่แห่ "ไฟกลาโหม" ขบวนทั้งสิ้นมี 21 ขบวน ใน 19 ขบวนทหาร รวมทั้งขบวนทัพละโว้นั้นปรากฏจารึกนามของแม่ทัพทุกองค์ ทัพละโว้คือ "ศรีชัยสิงหวรมัน" แต่สำหรับทัพเสียมกุกมีข้อความแต่เพียงว่า "นี่ เสียมกุก" ไม่ปรากฏนามของแม่ทัพแต่อย่างใด ซึ่งเป็นข้อที่น่าสังสัยและสมควรสืบค้นต่อไป

(ดู Eleanor Mannikka, *Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship*, 1996)

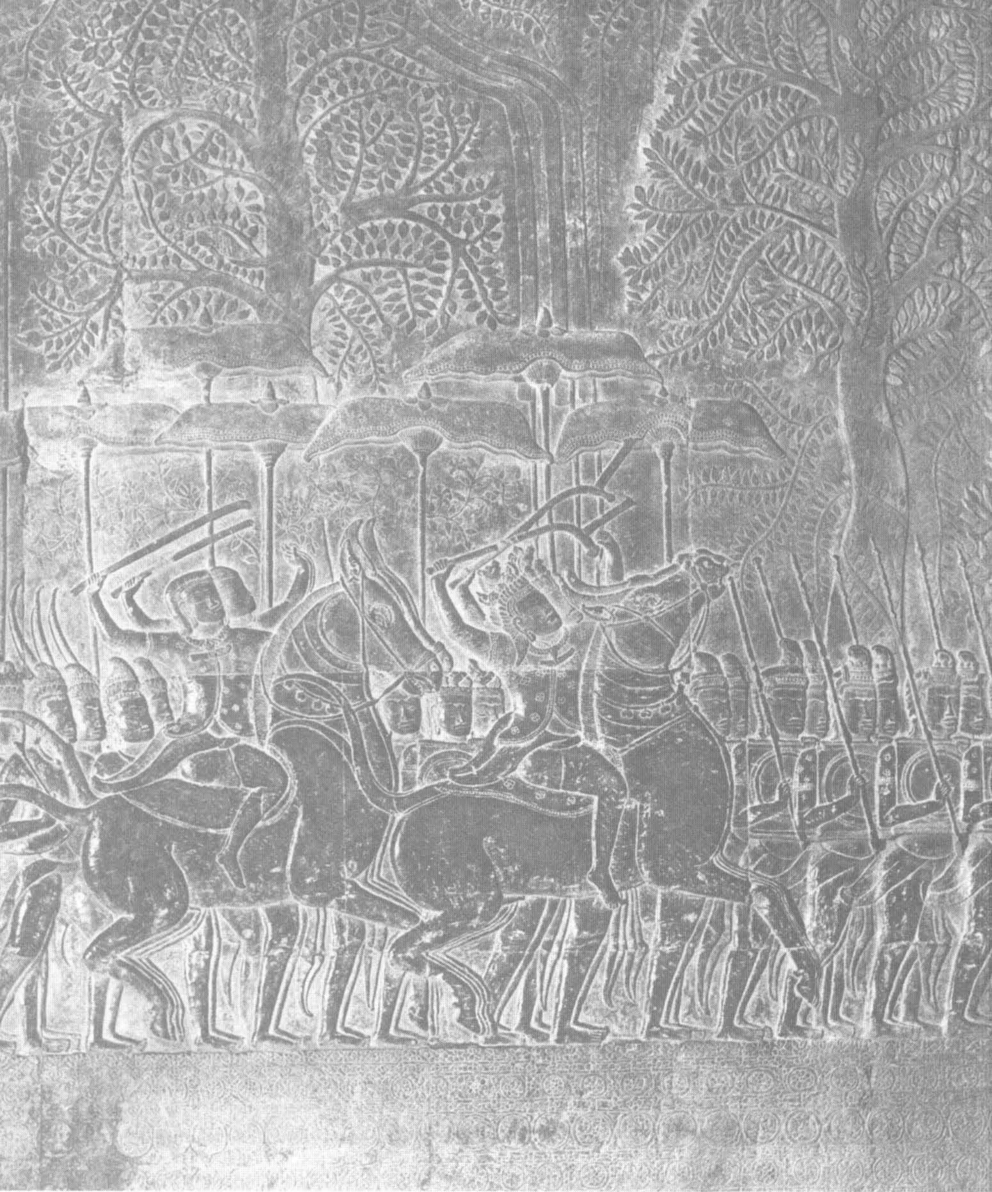
ภาพสลักนูนต่ำการกวนเกษียรสมุทรของอสูรและเทพที่ระเบียงคดปราสาทนครวัด

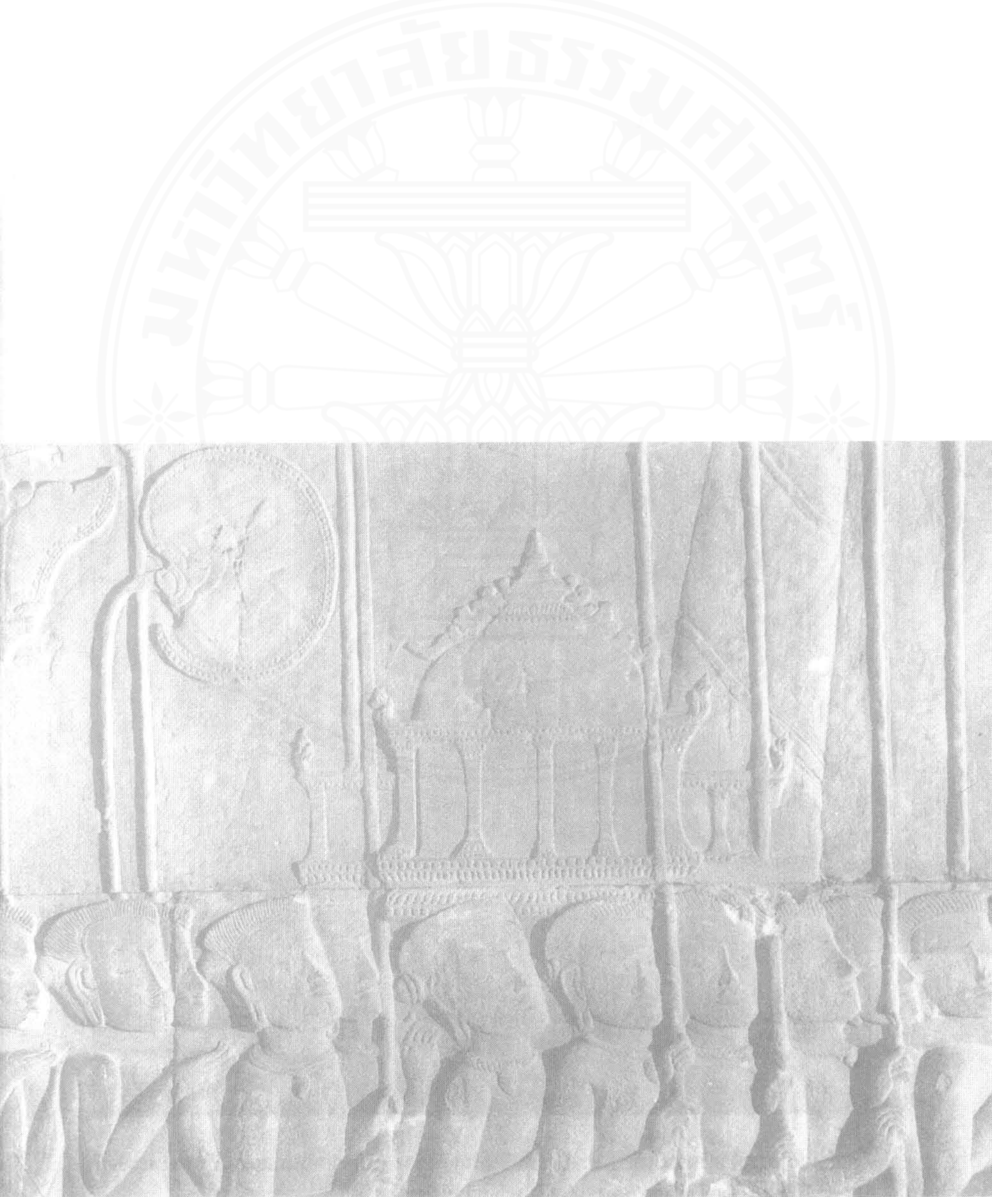
จารึกพวกพลธนูกองหน้าสุดของขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มีข้อความว่า "อนกราชการ ยย ภาค ปมญ เชง ฌาล ด นำ สยำ กุก" จิตร ภูมิศักดิ์ **"ความเป็นมาฯ"** แปลไว้ว่า "ข้าราชการฝ่ายทหารพรานแห่งเมืองเชงฌาลซึ่งนำชาวเสียมกุก"

จารึกที่กองทัพละโว้ซึ่งอยู่ตามหลังกองทัพเสียมกุก มีข้อความว่า “พระ กมรเตง อญ ศรีชยสิงหวรมัน กำลุง ไพร นำ พล โลว” (ภาพนี้มาจากหนังสือของ ส.ศิวรักษ์ ***อนุสติจากนครวัด นครธม*** 2525) ข้อความดังกล่าว จิตร ภูมิศักดิ์ แปลเป็นไทยโดยถอดจากคำแปลภาษาฝรั่งเศสของยอร์ช เซเดส์ว่า “พระกัมรแดงอัญศรีชยสิงหวรมันภายในป่า นำพลละโว้” (***ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ*** 2519 ฯลฯ) น่าสนใจว่ากองทัพละโว้นี้ แม่ทัพซึ่งก็คงจะเป็น “ศรีชัยสิงหวรมัน” นั้น มีฉัตรหรือร่มประกอบพระยศจำนวน 14 ฉัตร เท่าๆ กับจำนวนฉัตรของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ในขณะที่แม่ทัพเสียมกุกมีเพียง 8 ฉัตร

ทหารม้านำหน้ากองทัพละโว้ และตามหลังกองทัพเสียมกุกมาติดๆ

ไฟอันศักดิ์สิทธิ์ ได้รับอัญเชิญเข้าร่วมในทัพ โดยเสลี่ยง ซึ่งแบกหามโดยบรรดาพระพราหมณาจารย์ จิตร ภูมิศักดิ์ ให้คำอธิบายว่า นี่คือ ที่มาของ "พระกลาโหม"

(ภาพจากหนังสือ Eleanor Mannikka, *Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship*, 1996)

รูปจำหลักพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงประทับยืนบนหลังช้าง (นับจากทัพต้นขบวนทัพของพระองค์ อยู่ลำดับที่ 10 ซึ่งก็คือกึ่งกลางขบวนพอดี) พร้อมด้วยฉัตรทั้ง 14

(ภาพจากหนังสือ Eleanor Mannikka, *Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship*, 1996)

ภาพสลักศิลานูนต่ำ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างนครวัด หรือ "วิษณุโลก" โปรดสังเกตว่า "ฉัตร" หรือร่มพระเกียรติยศนั้นเป็นเลขคู่ และมีจำนวนสูงสุดถึง 14 ฉัตร

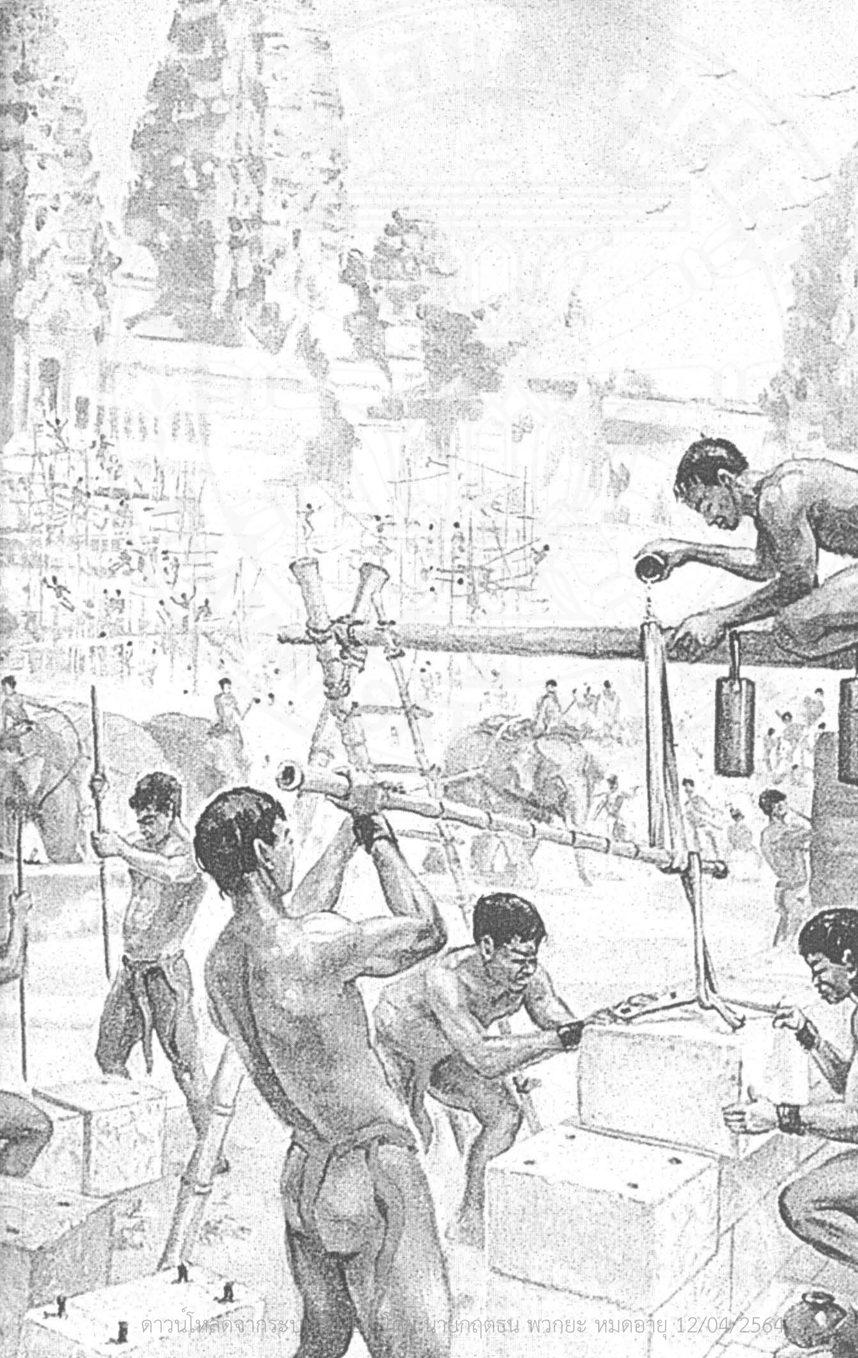
แม่ทัพของเสียมกุกยืนช้าง มือถือคันธนูและลูกศร ผมยาวจับกันเป็นเปียขนาดเล็ก บางส่วนจับเกล้าสูงขึ้นไป (ระเบียงด้านทิศใต้) ภายใต้ฉัตรทั้ง 8

พลทหารราบเสียมกุก เป็นทัพเกือบหน้าสุดของกระบวนทัพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

(ภาพจากหนังสือ Eleanor Mannikka, *Angkor Wat : Tim, Space, and Kingship*, 1996)

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการไพร่ทาสก่อสร้างนครวัด

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ "เสียกรุงศรียโสธรปุระ (นครวัด-นครธม) ถูกโจมตีและปล้นสดมภ์ โดยกองทัพเสียม"

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ "เสด็จออกงานนักขัตฤกษ์ที่ระเบียงช้าง"

N
LAOS
SIAM
THAILAND
KAMBUJADESA
CAMBODIA
ANGKOR
CHENLA
TONLE SAP
Mekong
CHAMPA
VIETNAM
FUNAN

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ จับปลาในทะเลสาปเขมร

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ "ฝ่ายใน" ของอาณาจักรพระนครหลวง (กรุงศรียโสธรปุระ)

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ “ฝ่ายใน” ของอาณาจักรพระนครหลวง (กรุงศรีโสธรปุระ)

ภาพเขียนศิลปิน จินตนาการ ทำพิธีลัทธิ “เทวราช” บูชาศิวะลึงค์

นานาไทยทัศนะ ว่าด้วยเสียมกุก

พุทธศักราช 2467 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

"...ด้านใต้ฝ่ายตะวันตกเรื่องพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งทรงครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1655 และถวายพระนามเมื่อสุรคตแล้วว่า สมเด็จพระบรมพิษณุโลกเสด็จกระบวนพยุหยาตรา ดูภาพเรื่องพยุหยาตรานี้ได้ความรู้แปลกๆ หลายอย่าง เป็นต้นว่ากระบี่ธุชครุฑพ่าห์นั้น เขามักทำแต่เป็นรูปลิงหรือรูปครุฑยืนบนปลายคันที่ถือ ที่มีธงก็มีแต่น้อย ถ้ากองทัพผู้อื่นบางทัพก็มีกระบี่นำ บางทัพก็มีครุฑนำ กำหนดกันอย่างไรรู้ไม่ได้ ส่วนกองทัพหลวงของพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑมีอยู่ทัพเดียวกระบวนแห่ข้างตอนหน้ามีอักษรจารึกบอกไว้ว่า "ชาวสยาม" ตอนหนึ่ง "ชาวละโว้" ตอนหนึ่ง รูปชาวละโว้แต่งตัวเหมือนกับขอม แต่รูปชาวสยามนั้นแต่งตัวแปลกไปอย่างหนึ่ง จะพึงเห็นได้ในสมุดรูปนครวัดที่เขาพิมพ์ใหม่ แต่ที่เรียกว่าชาวสยามครั้งนั้นจะเป็นไทยหรือมิใช่ไทย ข้อนี้สงสัยอยู่...."

จาก <u>พระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ</u>
<u>เรื่อง **นิราศนครวัด** หน้า 46 จัดพิมพ์เนื่องในวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ</u>
<u>กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 21 มิถุนายน 2535 พิมพ์ครั้งแรก 2467</u>
<u>พิมพ์ที่บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ จำกัด</u>

พุทธศักราช 2496 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

"....และเมื่อเราเดินจากพระสุริยวารมันย้อนขึ้นไปทางกระบวนทัพ เราก็ได้เห็นทัพหน้าที่สุดซึ่งประกอบด้วยบรรพบุรุษของเรา คือคนไทยในสมัยนั้น เราหยุดชะงักยืนนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็โดดเข้าลูบคลำภาพนั้นด้วยความรักและความสนใจ

คนไทยเป็นแน่แล้ว ไม่มีผิดไปเลย เพราะนอกจากหนังสือที่จารึกไว้

บนภาพว่า "เซียมกุฏิ" หรือ "ห้องสยาม" แล้ว หน้าตาท่าทางของนายพลและพลในกองทัพไทยนั้น พอเราเห็นเราก็จำได้ เมื่อพันปีมาแล้วหน้าตาเป็นอย่างไร เดี๋ยวนี้ก็คงอยู่อย่างนั้น เราอาจได้เห็นคนเหล่านั้นเดินอยู่ในกรุงเทพ ฯ หรือในที่อื่นๆ ในเมืองไทยทุกวันนี้ ในภาพนั้นเราได้เห็นเค้าหน้าเพื่อนฝูงญาติและคนที่เรารู้จักบางคน ยิ่งพิจารณาดูนานเท่าไร ก็ยิ่งเห็นเหมือนขึ้นทุกที ไม่รู้ว่ามาเดินกระบวนหาอะไรกันอยู่ถึงนี่

ซะรอยนายพุดซ้อนแกจะเกรงใจเราอยู่ ขณะที่แกนำดูภาพอื่นๆ บนผนังระเบียงแกก็อธิบายเรื่อยไปเป็นน้ำไหลไฟดับ แต่พอถึง "เซียมกุฏิ" แกก็พูดอ้อมแอ้ม และทำท่าว่าจะเลยไปเสียคล้ายๆ กับว่าแกเกรงว่า เราจะอับอายเมื่อได้พบกับตัวเราเองเมื่อครั้งยังเป็นคนป่า แต่เมื่อแกเห็นว่าเรามิได้อับอายขายหน้าเลย กลับดีใจกระโดดโลดเต้นเสียอีก แกก็ค่อยโล่งใจอธิบายต่อไปว่า ที่ทัพไทยมาปรากฏอยู่ ณ ที่นี้ก็ด้วยฐานะพันธมิตรอันยิ่งใหญ่ของขอมสมัยนั้น

เราดูภาพนั้นแล้วเราก็เชื่อนายพุดซ้อน เพราะท่าทางองอาจสง่างามผ่าเผยของกองทัพไทยที่ปรากฏอยู่นั้น มิใช่ท่าทางของทาสหรือทหารเมืองขึ้นที่ถูกเกณฑ์มาให้รบกับคนอื่นในเรื่องที่มิใช่ของตัวเลย แต่เป็นท่าทางของคนที่มีอิสระและหยิ่งผยองในความเป็นไทยของตน แต่ละคนทั้งนายไพร่ดูสง่าผ่าเผยสมเป็นทหาร สำหรับท่านแม่ทัพไทยที่ยืนช้างกั้นสัปทนนับสิบๆ คันนั้นยิ่งองอาจเป็นพิเศษ แม่ทัพขอมที่ยืนช้างอยู่เป็นจำนวนสิบๆ นายนั้น ยืนบนสัปคับหลังช้างและมีเชือกผูกโยงจากสัปคับขึ้นมาถือไว้มือหนึ่งเพื่อกันมิให้ตัวร่วงจากหลังช้างลงไป แต่ท่านแม่ทัพไทยคนนั้นท่านมาในท่า "เบ่ง" คือยืนปล่อยมือบนหลังช้างไม่ต้องถือเชือกกันตก มิหนำซ้ำยังถือศรถือลูกศรมาในมือและทำท่าโก่งศรเล่นโก้ๆ เสียอีกด้วย

ถ้าใครอยากรู้ว่าคนไทยแต่ดั้งเดิมนั้นแต่งตัวอย่างไร ก็ควรจะไปดูที่นครวัด คนไทยแต่เดิมมานั้นมิได้นุ่งกางเกงหรือนุ่งโจงกระเบนเป็นแน่แล้ว แต่เอาผ้ามาพันรอบตัวเป็นกระโปรงสั้นเพียงเข่าเหมือน "คิลต์" ที่พวก*สก็อตผู้ชายนุ่ง บั้นเอวนั้นก็คาดเข็มขัดซึ่งจะทำด้วยเงินทอง และมีอะไรห้อยหน้าลง*

มาเป็นแผ่นกลมๆ เหมือนกระเป๋า "สปอร์ราน" ที่พวกสก็อตห้อยหน้า "คิลต์" อีก แต่รอบเข็มขัดนั้นมีสายระโยงระยาง ปลายเป็นลูกตุ้ม ห้อยทับผ้านุ่งไปโดยรอบ เสื้อนั้นเป็นเสื้อสนอบแขนสั้นรัดรอบตัว มีสร้อยสนิมพิมพาภรณ์อะไรอยู่ที่คอและบนหน้าอกหลายอย่าง ทุกคนสวมรัดข้อมือและรัดข้อเท้า ทุกคนไว้ผมแบบ "ผมประบ่าอ่าเอี่ยมไร" คือไว้ผมประบ่าไปโดยรอบศีรษะ และหยิกเป็นหลอดเสียด้วย กลางกระหม่อมนั้นมุ่นมวยผมขึ้นไว้ ปักด้วยปิ่นยอดแหลม มีเป็นกลีบเป็นเกลียวยื่นออกมาตามลำของปิ่นซึ่งสูงมาขนาดยอดชฎา แม่ทัพนั้นก็มีปิ่นสูงและดอกไม้ไหวมากกว่าคนอื่น ตัวนายรองๆ ก็สั้นลงมาตามลำดับจนถึงปิ่นของพลทหาร น่าสังเกตว่าอาวุธที่คนไทยถือนั้นมีด้ามยาวเหมือนหอกแต่ปลายหอกนั้นเป็นรูปเดียวกับปิ่นที่ปักศรีษะนั้นเอง...."

จาก<u>หนังสือ ***ถกเขมร*** พิมพ์ครั้งที่ 3 ตุลาคม 2506 หน้า65-68</u>

<u>จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ก้าวหน้า</u>

พุทธศักราช 2508 จิตร ภูมิศักดิ์

"....ที่ระเบียงชั้นนอกด้านทิศใต้ปีกตะวันตกของนครวัด, ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยศรีสูรยวรรมันที่ 2 (พ.ศ. 1655–90) นั้น, มีภาพสลักศิลานูนต่ำ (bas-relief) เป็นขบวนทัพของศรีสูรยวรรมันที่ 2 กองหน้าสุดเป็นพวกพลธนู, มีอักษรเขมรโบราณจารึกบอกไว้ว่า

อนก ราชการยย ภาค ปมญ เชง ฌาล ด นำ สยำ กุก ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ แปลไว้ว่า : ราชบริพารแห่งกษัตริย์ (?) ปมญ เชง ฌาล นำหน้าสยำกุก.

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงแปลว่า : นักราชการภาคพรานบทจรซึ่งนำสยามกุก

ข้าพเจ้าขอเสนอคำแปลใหม่ ดังนี้: ข้าราชการฝ่ายทหารพรานแห่งเมืองเชงฌาลซึ่งนำชาวเสียมกุก ถัดมาเป็นภาพสลักกองทหารอีกกองหนึ่ง มีตัวนายยืนถือธนูบนหลังช้าง, มีอักษรจารึกบอกว่า : *เนะ สยำ กุก* แปลว่า นี่ เสียม กุก ...." (หน้า 69-70)

"...ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางไปยังนครวัดหลายครั้ง, ได้ไปพิจารณาอักษรจารึกแห่งนี้อย่างพินิจพิเคราะห์. อักษรจารึกทั้งสองแห่งนั้นยังมีสภาพสมบูรณ์ดี ไม่มีชำรุด และเป็น สยำกุก แน่นอนตามที่ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์อ่านไว้, ไม่มีทางเป็น กุต หรือ กุฏ หรือกุฏิ์ได้เลย, และข้อสำคัญก็คือเป็น สยำ ไม่ใช่ สยาม ด้วย.

คำ สยำ ในจารึกเขมรอ่านออกเสียงอย่างไร ?

ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า คำนี้มิได้อ่านออกเสียง สยำ หรือ สยาม โดยเด็ดขาด, หากอ่านว่า เสียม หรืออ่านอย่างไม่มีเสียงสูงต่ำตามแบบภาษาเขมรว่า เซียม. ...." (หน้า 82-84)

"....ถ้าจะลองชี้ โดยยึดชื่อ สยำกุก เป็นเกณฑ์, ข้าพเจ้าขอชี้ แม่น้ำกก ที่ตำนานมักเรียกว่า กุกนที, อันเป็นแขนงหนึ่งของแม่น้ำโขง, ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่. แม่กก เป็นแม่น้ำสำคัญของจังหวัดเชียงราย และตัวเมืองเชียงรายก็ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสายนี้..." (หน้า 111)

"....ภาพชาวสยำกุกที่เข้าขบวนทัพนำหน้ากองทัพหลวงของศรีสูรยวรรมันที่ 2 นั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นกองทัพชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกก ที่ขุนเจืองส่งมาช่วยงานศึกของศรีสูรยวรรมันที่ 2 ในฐานะเป็นไมตรีต่อกัน. สงครามครั้งนี้คือสงครามที่เขมรทำกับกรุงวิชัยของจำปา, ซึ่งเขมรตีแหกหักเอากรุงวิชัยได้เมื่อ พ.ศ. 1688, กษัตริย์ชัยอินทรวรรมันของจามเสียชีวิตกลางสนามรบ. ชัยชนะครั้งนี้เป็นเกียรติประวัติอันใหญ่หลวงของศรีสูรยวรรมันที่ 2 จึงได้จำหลักภาพการทำพิธียาตราทัพของตนไว้บนระเบียงเทวสถานนครวัด...." (หน้า 123)

"....ฉะนั้น สยำกุก จึงเป็นการเขียนที่ถูกต้องที่สุดในสำเนียงเขมร และเมื่อแปลเป็นไทยก็ควรเป็น เสียมกก (=ชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกก) หรืออาจเขียนรักษารูปศัพท์จารึกไว้นิดๆ ก็ได้ว่า เสียมกุก (=ชาวเสียมแห่งลุ่มแม่น้ำกุกนที)..." (หน้า 127)

"....ภาพชาวเสียม (สยำ) ในระเบียงนครวัดนั้น ร่างใหญ่แข็งแรง ใบ

หน้ายาว นี่เป็นลักษณะของคนไทยในรัฐชานและไตลื้อสิบสองปันนา และเชียงราย. คนไทยโบราณนั้นร่างใหญ่ สูงจนถึงกับมีคำพังเพยว่า : "**เขมรขาว ลาวใหญ่ ไทยเล็ก เจ๊กดำ**" (ห้ามคบ) คำพังเพยนี้จะเชื่อได้หรือไม่ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง, แต่ในด้านประวัติศาสตร์แล้ว มันบอกแก่เราว่าลักษณะทั่วไปของคนไทยโบราณ, สมัยที่ยังไม่คลุกคลีปะปนกับชนพื้นเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจนกลืนกันไปหมดนั้น, เป็นคนร่างใหญ่ ; ถ้าคนไทยคนไหนร่างเล็กแล้ว เป็นผิดเพศผิดพวกทีเดียว. ภาพสลักชาวเสียมนั้นจมูกยาว โด่งกว่าจมูกภาพชาวเขมร บางคนก็มีหนวดเคราด้วย. ทุกคนใส่ตุ้มหูห่วงกลมเหมือนจักรวงเขื่อง ไว้ผมยาว เกล้าทรงสูงลดชั้นขึ้นไปกลางกบาล บนยอดประดับดอกไม้ไหวเป็นช่อสูง เมาลีที่เกล้าดูเหมือนจะมีเครื่องรัด (คือที่ไทยโบราณเรียกเกี้ยว, เกี้ยวภาษาไทยโบราณและภาษาลาวบัดนี้แปลว่า รัด). ผมตอนล่างของกบาล คือบริเวณท้ายทอยจรดหูปล่อยปรกลงประบ่า มีพวงดอกไม้แซมผมรอบท้ายทอยเป็นระย้า. ทรงผมนี้ผิดกับทัพชาวเขมรและละโว้ทั้งหมด ซึ่งพวกนั้นสวเทริดยอดเป็นรูปหัวสัตว์ต่างๆ , ไม่ปล่อยผมประบ่าเลย (ดูภาพ)..." (หน้า 130-131)

"....เราต้องเชื่อช่างสลักฝีมือดีของเขมรโบราณที่ทำงานสลักชิ้นนี้. เขาภูมิใจในผลงานของเขาเพียงใด จะเห็นได้จากคำที่เขาจารึกบอกไว้สั้นๆ ว่า เนะ สยำกุก (นี่เสียมกุก) ! ...." (หน้า150)

ตัดตอนจาก หนังสือ **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย , ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ** พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2519 มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พุทธศักราช 2525 ส. ศิวรักษ์

"...แถวนี้เองก็มีกระสุนยิงเข้ามา เขาว่ายิงเข้ามาเมื่อสมัย 2513 นี่เอง และหลังคาพระระเบียงตอนนี้ก็พัง ต้องเอาไม้มาดามไว้ เคราะห์ดีที่ไม่ถูกช่องที่เราอยากดูมาก คือช่องที่เถียงกันนักในบรรดานักพงศาวดารไทย ที่เรียกว่าช่อง "เนะ สยำ กุก" ช่องนี้ก็ไม่เห็นมีอะไรแปลกประหลาด ทัพโยธาอะไรก็เหมือนกับขบวนอื่นๆ ถัดไปเป็นช่องละโว้ซึ่งจารึกไว้ว่า "พระกมรเตง อญ ศรีชยสิงหวรมน กำลุง ไพร นำ พล โลว" ถัดไป 2-3 ห้อง ก็มีจารึกยืดยาวมาก

มาย ช่องสุดท้ายจึงเป็นช่องที่เขียนว่า "อนก ราชการยย ภาค ปมญ เชง ฌาล ด นำ สยำ กุก" อันนี้แต่งตัวแปลก จอมพลใส่ชฎา นุ่งผ้าซิ่นอย่างโสร่งชาวสยาม สุโขทัยแต่งตัวอย่างนั้นหรือกระไรก็ไม่ทราบได้ เพราะบรรดานักตำนานทั้งหลายก็ได้แต่เดาทั้งสิ้น เรื่องนี้ก็ต้องเอามาสำรวจพินิจพิจารณาแล้วว่ากันต่อไปในภายหลัง

ช่วงนี้ ด้านนี้ เป็นช่วงที่เราตื่นเต้นมาก วันแรกก็เสียเวลามาดูช่วงนี้นาน วันนี้ก็เสียเวลาดูอยู่นาน พยามอ่านคำจารึก ให้ล่ามเขมรคนแรกอ่านก็แล้ว ให้มัคคุเทศก์อ่านก็แล้ว แต่แกก็ไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณทั้งสิ้น เหมือนอย่างคำที่เถียงกันว่า "กุด" หรือ "กุก" นั้น เราดูกี่ครั้งๆ ก็เห็นว่าเป็น "กุด" ด.เด็กสะกด แต่อาจารย์เซเดส์ท่านบอกว่าไม่ใช่ "ด" เป็น "ก" ก็เห็นจะต้องเชื่อท่านกระมัง เพราะท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ ที่คุณคึกฤทธิ์ไปเดาว่าเป็น "กุฎ" ฎ นั้นเห็นจะเรียกได้ว่าเดาส่งเดช เดาโดยไม่ได้พิจารณาของจริง โดยอ่านหนังสือฝรั่ง เพราะถ้า เป็น "กุฎ" ก็เดาได้ง่าย เพราะแปลว่าช่อง ช่องสยามว่า อย่างงั้นเถอะ...."

จาก หนังสือ <u>**อนุสติจาก นครวัด นครธม 650 ปี หลังจากที่ไทยตีแตก**</u>

<u>*มิถุนายน 2525 หน้า 170-172 จัดพิมพ์โดยศูนย์พัฒนาวัฒนธรรมแห่งเอเชีย*</u>

พุทธศักราช 2527 (ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลจาก) Histoire d' Angkor โดย ศาสตราจารย์ มาเดอแลน จิโต (Madeleine Giteau) พ.ศ.2517

"....หลังจากที่ได้เห็นภาพพระราชวังหลวงที่เมืองพระนครแล้ว เราก็อาจจะติดตามขบวนแห่เมื่อพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เสด็จออกจากเมืองยโศธรปุระเพื่อไปต่อสู้กับพวกจาม พวกเวียดนาม หรือพวกมอญในแม่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ พวกแม่ทัพขอมยืนอยู่เหนือหลังช้างและยกทัพออกไปอย่างมีสง่า ล้อมรอบแม่ทัพเหล่านี้ทหารม้าก็กำลังเคลื่อนที่และทหารเดินเท้าก็กำลังเคลื่อนขบวน หน้าขบวนทัพมีทหารต่างชาติกำลังเดินอยู่ ใบหน้าเป็นแบบพวกมองโกลอยด์ ผมเกล้าสูงขึ้นไปประดับด้วยขนนกหรือใบไม้ เครื่องแต่งตัว

ประกอบด้วยผ้าซึ่งมีอุบะยาวห้อยอยู่โดยรอบ มีจารึกสั้นๆ บอกให้ทราบว่าพวกนี้คือ**กองทัพชาวสยาม**”

จากหนังสือ **<u>ประวัติเมืองพระนคร ของขอม</u>** <u>(Histoire d' Angkor)</u>

<u>ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ หน้า 79-80 พิมพ์ครั้งที่ 2 ตุลาคม 2543 พิมพ์โดย สำนักพิมพ์มติชน</u>

พุทธศักราช 2535 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

“…แน่นอน สำหรับชาวไทยสยามแล้ว ภาพที่ต้องไปดูให้ได้คือ “ เสียมกุก” กองทัพสยามที่**เดินกัน** “ระเกะระกะ” ไม่เป็นระเบียบในท่วงทีของ “มาร์ช” อย่างกองทัพของขอม ทั้งการแต่งกายก็ดูแสนจะพิสดารนุ่งโสร่ง ไว้ผมยาวประบ่า รวบผมด้านหน้าเป็นทรงน้ำพุ บ้างใส่ตุ้มหูห่วงใหญ่ ตัวนายประทับอยู่บนหลังช้าง ทรงธนูและลูกศร ส่วนไพร่พลถือหอกหรือหลาวรูปร่างพิสดาร จากรูปของ “เสียมกุก” เชื่อได้ว่าขอมที่จำหลักรูปนี้มีทัศนคติว่ากองทัพเสียม ‘ดุร้ายน่าสะพรึงกลัว’ ถึงขนาดนักวิชาการชาวตะวันตกเอาไปบรรยายไว้ว่า ‘barbarians’ และเป็น “ทหารรับจ้าง” ของเขมร

ภาพเสียมกุก ก่อให้เกิดการถกเถียงมาก นครวัดมีอายุก่อนสุโขทัยประมาณ 100 ปี ดังนั้น เสียมกุกคือภาพของใคร หมายถึงสยามหรือ ? หากหมายถึงสยามแล้วเป็นสยามจากที่ไหน จากสุโขทัยหรือจากตอนกลางของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จิตร ภูมิศักดิ์ ถึงกับเสนอว่าเสียมกุกหมายถึง สยามกก คือสยามจากลุ่มแม่น้ำกกในเชียงราย แต่ก็มีผู้เสนอว่าไม่น่าจะเป็นสยามจากสุโขทัย ไม่น่าจะเป็นสยามจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรือแม่น้ำกก อาจเป็นสยามจากเวียงจันทน์หรือลาวโน่นแน่ะ

ผมเองขบปัญหานี้มานาน ชอบรูปกองทัพสยามที่นครวัดเหลือเกินเฝ้าดูจากรูปถ่ายมาหลายสิบปี คราวนี้เลยถ่ายรายละเอียดทีละรูปเอามานั่งดูกันและอยากจะคิดเล่นๆ ว่า สยามนี้น่าจะมาจากอีสานตอนใดตอนหนึ่ง แต่ก็ไม่กล้ายืนยันหนักแน่นว่าเป็นคนไทย และหากเป็นคนไทยก็ยังไม่แน่ใจว่าคนไทยกลุ่มไหน เป็นไปได้หรือไม่ว่าหากเราใช้เครื่องแต่งกายเป็นกุญแจในการไขที่มาของทหารกลุ่มนี้ เราก็อาจจะศึกษาออกมาจนได้ในที่สุด…”

จากหนังสือ **<u>วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม</u>** <u>โครงการวิถีทรรศ์ กันยายน 2540</u>

<u>หน้า 106-107 พิมพ์โดยบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)</u>

พุทธศักราช 2536 กฤษณา อโศกสิน

"....บนผนังนี่ก็อีกเช่นกัน พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ประทับอยู่กลางพยุหเสนาที่มีทั้งทัพหน้า ทัพหลวงและทัพหนุน เกณฑ์ไพร่พลสกลไกรไปช่วยรบเป็นจำนวนมากรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านที่มีทหารสยามจำนวนหนึ่งอยู่ในนั้นด้วย โดยรัศมีชี้ให้ดูแล้วบอกว่า

"นี่ทหารไทย"

"เออ...จริงด้วย" เราทั้งหมดร้องขึ้นพร้อมกัน พลางก็รีบเร่เข้าไปเพ่งดูจนชิดทีเดียวแม้ภาพออกจะมัวไปบ้าง กระนั้นก็ยังคงเห็นเป็นตัวเนื้อเสื้อผ้าของทหารสยาม

น้อยถึงกับร้อง

"ใช่แล้ว...นี่ไงพี่ ทหารไทย แน่เลย ทหารไทยแน่ๆ "

ถึงอย่างไร ฉันก็ได้ภาพมาเพียงเท่าที่เห็นคือเป็นรูปแกะสลักของทหารไทยที่มีผ้าพันรอบกายคล้ายกระโปง แต่คงคาดเข็มขัดไว้อย่างแน่น ห้อยสายทิ้งรอบสะโพกส่วนตัวเสื้อนั้นมีแขนค่อนข้างรัด ศีรษะเสียบประดับด้วยโลหะกรีดแฉกแยกออกเป็นก้านกิ่งรับกับปลายหอกที่มีเงี่ยงงอโง้งถือพาดบ่าไว้อย่างองอาจ

นึกอยากจะร้องเพลงออกมาดังๆ ทีเดียวว่า

"ต้นตระกูลไทย ใจเหี้ยมหาญ รักษาดินแดนไทยไว้ให้ลูกหลาน สู้จนสูญเสีย แม้ชีวิตของท่าน เมื่อถนอมบ้านเมืองไว้ให้เรา ลุกขึ้นเถิดพี่น้องไทย อย่าให้ชีวิตสูญเปล่า..."

ดูซิดู...แม้ในราชอาณาจักรขอมสมัยเมื่อเกือบพันปี ก็ยังมีทหารไทยไปช่วยรบ

แล้วเช่นนี้ จะไม่ให้เราตื่นเต้นดีใจอย่างไรได้

กองทัพไทยมาปรากฏอยู่บนภาพสลักในปราสาทหินของขอมโบราณ...นี่มิใช่เล็กน้อยเลย

น้อยกับติ๋วผู้สุดแสนเก๋ ยังไม่คิดว่าตัวเองเชยแม้สักนิด เมื่อส่องกล้องดูอย่างชิดใกล้ อย่างสนใจจริงจัง เพราะตามปกติเรามักไม่ 'ฟีเวอร์' ไม่ว่าเรื่อง

ไหน แต่ในความรู้สึกบางวาระบางโอกาส เลือดในกายในใจเราก็เข้มข้นเหลือเกินเมื่อถูกกระตุ้นให้เกิดภาคภูมิใจในความเป็น 'เรา' ...ซึ่งผู้ใดจะหยามมิได้ ...."

จาก หนังสือ **เสียงหัวเราะและน้ำตาใน ศิลานคร** หน้า79-82

พิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 1 มีนาคม 2536พิมพ์โดย สำนักพิมพ์ปัจจุบัน

พุทธศักราช 2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

" ...ยังมีภาพกองทัพพระเจ้าสูรยวรมันเอง แม่ทัพนายกอง มีชื่อและบอกด้วยว่ามาจากไหน

ฉัตรที่แสดงยศของแม่ทัพก็มีหลายระดับ มีธงกระบี่ธุช พระครุฑพ่าห์สำหรับส่วนที่เป็นทัพชาติต่างๆ

ส่วนที่เขาว่าเป็นกองทัพไทย ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่ารู้ได้อย่างไร ได้ทราบว่าแต่ก่อนมีชื่อสลักไว้ หน้าตาคนในกองทัพบางคนก็เหมือนกับว่าเป็นคนต่างชาติ เช่นแขก ในภาพมีต้นไม้หลายต้น ไม่แน่ใจว่าจะมีผู้ศึกษาต้นไม้เหล่านี้หรือยังว่ามีชนิดไหนบ้าง...."

จาก พระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง ***เขมรสามยก*** หน้า 165

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2536 พิมพ์โดยบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

พุทธศักราช 2542 พันเอก วีระศักดิ์ รักษาทรัพย์

"....ภาพแกะสลักนูนต่ำบนแผ่นศิลาด้านทิศตะวันออกนี้ เป็นภาพที่แกะสลักที่ได้บรรยายถึงความเกรียงไกรของพระมหากษัตริย์ขอม มีการจัดทัพเข้าทำการรบ ซึ่งมีทั้งช้างศึก ม้าศึก และภาพพลเดินเท้าเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งผู้บรรยายได้เล่าให้ฟังว่าเป็นการยกทัพเพื่อขยายราชอาณาเขตมาทางตะวันตกและทางเหนือ ซึ่งหมายถึงสมัยก่อนกรุงสุโขทัย เพราะภาพแกะสลักด้านที่ติดกับประตูทางด้านทิศตะวันออกได้มีกองทัพของสยามประเทศ เดินทัพไม่เป็นระเบียบ รูปร่างผอม และมีใบหน้ารูปไข่ ทั้งแต่งกายแบบนักรบสยามอยู่ทางด้านหน้าของกระบวนทัพ ซึ่งอาจจะเป็นกองลาดตระเวนหน้าก็ได้(เมื่อ

ก.พ. 37 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ได้ถามมัคคุเทศก์ว่า ถ้าหากกองลาดตระเวนนี้เป็นทหารสยามแล้ว ไม่กลัวจะนำผิดที่หมายหรือ)...."

จากหนังสือ **นครวัด นครธม กัมพูชาดินแดนแห่งปราสาท** หน้า 47

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน 2542 จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ PSP

ภาพสลักศิลานูนต่ำ "นี่ เสียมกุก" ที่นครวัด

เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย Bernard Philippe Groslier
แปลเป็นอังกฤษโดย Benedict Anderson
แปลเป็นไทยโดย **อัครพงษ์ ค่ำคูณ**
เอเลียต แฮร์ส
กุลพัทธ์ มานิตยกุล
บรรณาธิการแปล **ชาญวิทย์ เกษตรศิริ**

ต้นปี ค.ศ. 1904/2447 เอเตียน เอโมนิเอร์ ได้แปลจารึกชิ้นเล็กๆ ที่ระเบียงประวัติศาสตร์นครวัด ชี้ให้เห็นว่า ด้านหน้าของกองทัพเขมร คือ กองทหาร "เสียมกุก" (Syam Kuk) ซึ่งท่านเชื่อว่าเป็นภาพของชาวสยามที่เก่าแก่ที่สุด หรือนัยหนึ่ง คือ "คนไทย" นั่นเอง (โดยไม่จำเป็นจะต้องบอกว่าเป็นคนไทย) ด้วยประการนี้เอง ท่านก็ได้ยืนยันประเด็นที่ท่านได้นำเสนอไว้ก่อนคือ จากจารึกจาม ปี ค.ศ.1050/1593 ที่กล่าวถึงเชลยชาวสยาม ที่พระเจ้าชัยปรเมศวรวรมันที่ 1 นำไปถวายไว้ที่โปนาการ์ แห่งเมืองญาตรัง

อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ตรวจแก้การแปลจารึกของเอโมนิเอร์ และได้ตีพิมพ์งานแปลของท่าน (ไว้ในประชุมจารึกกัมพูชา K-298-2) และกล่าวว่า "นี่ เสียมกุก" และใน K-298-28 ท่านได้กล่าวอีกว่า "ผู้แทนพระองค์ของกษัตริย์ปามนเจนทละ ได้นำเสียมกุกมา" สำหรับนักประวัติศาสตร์ที่ลือเลื่องแห่งอินโดจีนท่านนี้ ก็ไม่มีที่ทางให้กับข้อสงสัยใดๆ ว่า นี่คือ "คนไทย" กลุ่มแรกสุด ที่แทรกซึมเข้ามาในตอนกลางของสยาม และได้เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับคนจามอย่างต่อเนื่อง และภายหลังกับคนเขมรในคริสตศตวรรษที่ 11 และ 12 แนวคิดนี้นักวิชาการทุกคนสืบทอดและเขียนกันต่อๆ มา

เราลองมาวาดภาพประวัติความเป็นมาทางนิรุกติศาสตร์ของคำว่า

"เสียม" จากจารึกอ้างอิงทั้ง 2 หลักนั้น เซลยเสียมปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกสุด เมื่อปี ค.ศ. 1120/1663 ที่เมืองพุกาม และในปี ค.ศ. 1282/1825 จักรพรรดิกุบไลข่านก็ส่งทูตมายังเสียนและหลอหู นักวิชาการแปลไว้อย่างแม่นยำและชัดเจนว่า นี่คือ สยามและลพบุรี และสยามก็หมายถึงอาณาจักรไทยที่สุโขทัย ทูตจากเสียนล้อเอง ก็ยังคงไปเยือนเมืองกวางตุ้งในปี ค.ศ. 1292/1835 1294/1837 ฯลฯ จากจุดนี้แหละที่คนจีน (เช่น จูตากวน) เรียกชื่อประเทศนี้ว่า เสียน หรือไม่ก็เป็นคำผสมว่า เสียนล้อ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่คนจีนจะได้ยินชื่อนี้มาจากคนเขมรที่มีอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้ และกับคนที่คนเขมรมีการติดต่อสัมพันธ์เป็นสำคัญที่สุด ชาวเขมรใช้คำว่า เสียม สำหรับเรียกดินแดนและประเทศนี้ และก็รักษาคำนี้ไว้จนกระทั่งปัจจุบันในรูปของคำว่า เซม (Syem) พงศาวดารภาษาบาลีได้นำคำนี้ไปแปลงเป็น สยามเทศะ (Syamadesa) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1339/1882 เป็นต้นมาแล้ว เราได้พบมาแล้วว่าคนจามและคนพม่าใช้คำว่า "เสียม" (Syam) คนมอญใช้คำว่า "เซม" (Sem) และต่อมาคนมลายูก็ใช้คำว่า "เสียม" (Syam) อาจจะเป็นไปได้ว่าชาวโปรตุเกสได้คำว่า "ซิอาว" (Siao) มาจากคนมลายูนั่นเอง ซึ่งชาวยุโรปอื่นๆ ได้รับสืบทอดกันต่อมา

ไม่มีข้อสงสัยใดๆ เลยว่านับตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา คำว่าเสียมหมายถึงอำนาจที่มีศูนย์กลางอยู่ที่สุโขทัย (หรือคนไทยนั่นเอง) และในสุดท้ายดินแดนทั้งหมดที่อยู่ใต้อำนาจดังกล่าว แต่ในสมัยนั้นก็เหมือนสมัยนี้ที่สยาม (Siam) มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ และคำว่าคนสยาม (Siamese) ก็ไม่ได้หมายถึงชนชั้นปกครองเพียงอย่างเดียว คือหมายถึงแต่เพียงคนไทยเท่านั้น ข้อ "พึงระมัดระวัง" นี้ ยิ่งจะมีความหมายมากในสมัยโบราณโดยเฉพาะศตวรรษที่11 และ 12

สำหรับนักวิชาการรุ่นก่อนๆ การปรากฏตัวตามแนวพรมแดนกัมพูชาในศตวรรษที่ 12 ของ "คนไทย" ซึ่งถูกเรียกโดยอัตโนมัติว่า เสียม นั้นไม่ใช่เรื่องที่แปลกประหลาดแต่อย่างใด ยอร์ช และเฮนรี มาสเปโรเชื่อตามตัวอักษรใน

จารึกของพระเจ้าอินทรวรมัน และพระเจ้ายโสวรมัน ที่กล่าวอ้างว่าอาณาจักรของพระองค์ ทิศเหนือจรดดินแดนประเทศจีน แต่คำกล่าวนี้เป็นเพียงแค่การโอ้อวดพระราชอำนาจของพระองค์เอง (เช่นเดียวกับการทรงกล่าวอ้างของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในสมัยต่อมา) ซึ่งมิได้เป็นการบันทึกตามความเป็นจริงแต่อย่างใด สำหรับกษัตริย์แห่งอาณาจักรพระนคร (Angkor) แล้ว อำนาจรัฐอันยิ่งใหญ่ทางทิศเหนือของตนมีเพียงแห่งเดียวคือจีน ซึ่งเมื่อประมาณ ค.ศ 900/1443 ยังคงมีอำนาจอธิปไตยเหนือไดเวียด (Dai Viet) และไกลออกไปถึงทางตอนล่างแถบเมืองเว้ แต่ในช่วงระยะเวลานี้เราแน่ใจได้ว่าอาณาจักรพระนครยังไม่ได้ประชิดอยู่ติดกับไดเวียต อาณาจักรพระนครยังไม่สามารถแม้แต่จะกู้ดินแดนที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยพระเจ้าภววรมัน พระเจ้าจิตรเสน-มหินทรวรมัน และพระเจ้าอีสานวรมัน

ข้าพเจ้าได้สำรวจโบราณสถานเขมรเท่าที่ค้นพบทั้งหมดทางภาคพื้นดิน และได้สอบหาเส้นทางอันกว้างขวางใหญ่โตในการแผ่ขยายของอาณาจักรพระนคร (Angkor) ในลุ่มชีมูนอย่างเกือบจะแม่นยำ เป็นไปได้ว่าการค้นคว้าค้นพบในอนาคต จะทำให้ต้องเปลี่ยนการประมวลของข้าพเจ้า แต่สำหรับปัจจุบันเราจะใช้ข้อมูลเท่าที่มีอยู่

การขยายตัวเริ่มแรกของเขมรขึ้นไปทางเหนือของเทือกพนมดงเร็กนั้น สืบค้นวาดแผนที่ออกมาได้จากจารึกของพระเจ้ามหินทรวรมัน ซึ่งส่วนมากจารึกไว้บนแท่งศิลาเล็กๆ ที่ใช้เป็นเครื่องหมายกำหนดเขตแดนด้วย แต่อำนาจของอาณาจักรพระนครไม่เหลืออยู่ในเส้นข้ามเทือกเขาดงเร็กอีกนาน จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอินทรวรมัน พระเจ้ายโสวรมัน และที่สำคัญ คือ เมื่อพระเจ้าราเชนทรวรมัน ทรงผนวกดินแดนโคราช พระเจ้าสุรยวรมันที่ 1 และผู้สืบราชสมบัติต่อๆ มา ก็เข้ายึดครองจันทบูร์อีกครั้งหนึ่ง เข้าตีที่ราบสูงแถบร้อยเอ็ด และแอ่งสกลนคร-นครพนม พระองค์เป็นกษัตริย์องค์แรก ที่ขยายพระราชอาณาเขตและเสด็จพระราชดำเนินทางแม่น้ำโขง ไปไกลกว่าวัดภู ต่อมาพระเจ้าสุรยวร

มันที่ 2 ได้ขยายพระราชอาณาเขต โดยเข้ายึดครองเมืองลพบุรี และที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนล่าง รวมทั้งการผนวกดินแดนที่เป็นจังหวัดชัยภูมิในปัจจุบัน ไม่ว่าจะมีการกล่าวอ้างอย่างใดก็ตาม พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ไม่ได้ขยายดินแดนได้มากไปกว่านี้ ถึงที่สุดแล้ว เราสามารถกล่าวได้เพียงว่าอิทธิพลของพระองค์ภายใต้ร่มเงาของพุทธศาสนาได้ขยายตัวไปทางตอนตะวันตกเฉียงเหนือ (ขอนแก่น) และไปทางดินแดนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ซึ่งนักโบราณคดีได้พบสิ่งก่อสร้างตามรูปแบบเฉพาะของพระองค์ แต่ก็อาจไม่ใช่สิ่งที่พระองค์สร้างขึ้นเอง

ตรงกันข้ามกับที่ยังคงยืนยันและยังคงเขียนกันอยู่ เราไม่พบโบราณสถาน “เขมร” แม้เพียงแห่งเดียวในสุโขทัย ศรีสัชนาลัย หรือสวรรคโลก แต่ก็ยังอ้างกันว่ามีรูปสลักและวัตถุอื่นๆ ที่เป็นเขมร สำหรับสิ่งก่อสร้างที่เรียกกันว่าเป็น “เขมร” ซึ่งแน่นอนคงสร้างขึ้นโดยคำบัญชาของเจ้านายซึ่งถูก “เขมราภิวัตน์” (khmerized) และเป็นพันธมิตรหรือไม่ก็เกี่ยวดองสัมพันธ์กับตระกูลผู้ดีเขมร (Khmer aristocratic families) และเป็นส่วนหนึ่งของโลกสุนทรีแบบเขมร (Khmer aesthetic world) และบางทีโบราณสถานเหล่านั้น อาจถูกสร้างขึ้นโดยช่างฝีมือเขมรเอง หรือไม่ก็เป็นช่างที่ถูกฝึกสอนโดยคนเขมร ทั้งหมดนี้เป็นเพียงรุ่นหลังๆ และเป็นการเลียนแบบในท้องถิ่นจากของแท้ดั้งเดิม ถ้าจะยืนยันเรื่องนี้ เราต้องนำไปเปรียบเทียบกับโบราณสถานเขมรแท้ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ตั้งแต่โคราชไปจนถึงร้อยเอ็ด เลยไปถึงชัยภูมิและขอนแก่น หรืออีกนัยหนึ่งคือบริเวณที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกษัตริย์แห่งอาณาจักรพระนคร

ไม่ใช่แต่เพียงว่าอาณาจักรพระนคร (Angkorian empire)ไม่เคยมีอาณาเขตติดกับอาณาจักรจีนหรือประเทศเมืองขึ้นของจีนเท่านั้น เพราะหลักฐานทางโบราณคดีเท่าที่เรามีในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ามีประเทศหรืออาณาจักรหลายแห่งที่อยู่แทรกกลางระหว่างอาณาจักรพระนครและอาณาจักรจีน

ทางทิศตะวันตกมีอาณาจักร ทวารวดี อยู่แล้ว ซึ่งเชื่อมต่อกับจันทบูร์ (จันทบุรี) ซึ่งเขมรยึดได้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าภววรมัน ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือมีลพบุรี ซึ่งสมัยนั้นเรียกกันว่า ละโว้/ละว้าอย่างไม่ต้องสงสัย ชื่อนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในจารึกเขมรในปี ค.ศ. 611/1154 ซึ่งกล่าวถึง “เชลยละโว้” ลพบุรีจะไม่ได้ถูกคุกคามจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และหลังจากนั้นได้รับอิสระภาพอย่างรวดเร็วเนื่องจากการส่งราชทูตไปเมืองจีนในปี ค.ศ.1115/1658 ในรัชสมัยพระเจ้าสุรยวรมันที่ 2 ได้เข้ายึดลพบุรีอีกครั้งหนึ่งและทำการเกณฑ์ทหารจากประชาชน แต่ลพบุรีก็แข็งข้อจนได้รับเอกราชอีกในปี ค.ศ. 1167/1710 และแม้ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะยึดลพบุรีอีกครั้ง แต่เราก็ทราบว่าอำนาจอาณาจักรของพระองค์ไม่ได้มีอิทธิพลในลพบุรีตลอดจนสิ้นรัชสมัย

หากกล่าวถึงที่ราบสูง ชี-มูน จากหลักฐานทางโบราณคดี ดูเหมือนว่าพื้นบริเวณโคราชนั้น มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ตั้งแต่ก่อนการขยายอิทธิพลของเขมร ในตอนนี้เรามีเหตุผลที่ทำให้เราเชื่อว่า ที่นี่เป็นที่ตั้งของอาณาจักร “จนาศะ” (Canasa) ซึ่งเราได้ทราบจากจารึกโบราณที่เพิ่งค้นพบ ในปัจจุบันเราทราบตำแหน่งที่ตั้งของอารยธรรมที่ข้าพเจ้า เรียกว่า “อารยธรรมแห่งศิลาจารึก” (the stele civilization) ที่ฝั่งขวาแม่น้ำชี-มูน และมีศูนย์กลางอยู่ที่ธาตุพนม หลักฐานนี้ปรากฏในโบราณสถานที่มีอายุกลับไปถึงคริสตศตวรรษที่ 8 เป็นอย่างน้อย ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าอำนาจของอาณาจักรเล็กๆ นี้ได้ขยายลงไปทางใต้ในลุ่มแม่น้ำโขงหรือไม่ แต่มีเตาเครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับอิทธิพลมาจากจามนับตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 5 แล้ว นี่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่ยังหลงเหลืออยู่ จากการสำรวจเมื่อไม่นานนี้ของ Mr. Tatsuo Hoshino ได้ชี้ว่าที่นี่เป็นที่ตั้งของ “เมืองชวา” (Muong Java) ซึ่งยังคงเป็นที่จดจำเล่าต่อกันมาในหมู่คนลาวที่อพยพเข้ามา และ “เมืองชวา” มีอิทธิพลมากกว่าที่เราคิด ข้าพเจ้ายังไม่ได้กล่าวถึงกลุ่มชนที่ข้าพเจ้าเรียกว่า “อารยธรรมแห่งเมืองวงกลม” (the round town civilization) เนื่องจากว่าได้ถูกเขมรยึดตั้งแต่แรก แต่ยังเหลือเป็นหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าในบริเวณตอนกลางของอินโดจีน “มีชนชาติ”

(“nations”) ที่ยิ่งใหญ่ ที่มีอารยธรรมและสังคมที่เจริญรุ่งเรืองอยู่มาก่อนแล้ว และเราต้องไม่ลืมว่าพระเจ้าภววรมันทรงอวดอ้างไว้ว่าได้ทรงพิชิต “บรรดากษัตริย์แห่งขุนเขา....”

กล่าวในทางโบราณคดี เราสามารถเห็นสังคมต่างๆ ที่หลากหลายเหล่านี้ ถูกสร้างขึ้นด้วยรากฐานของอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ และต่อมาได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของอินเดีย จากสามเส้นทางด้วยกัน ที่เห็นได้ชัดเจนคือทางทะเลในกรณีของ ทวาราวดีและลพบุรี ผ่านจามปา และสุดท้ายผ่านกัมพูชา เมื่อแรกเริ่มภายหลังสิ้นศตวรรษที่ 6 แล้ว สังคมเหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางการเมืองการปกครองจากเขมรและจาม แต่สังคมนี้ได้ต่อต้านแรงกดดันและในบางกรณีก็ต่อสู้ดึงดันจนถึงคริสตศตวรรษที่ 13 เราน่าจะตั้งข้อสังเกตว่า ในบริเวณแถบนี้เราจะพบว่าอาณาจักรต่างๆ ส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีนนับตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา นี่เป็นหลักฐานที่บอกได้ว่าอาณาจักรเหล่านี้มีพลังภายในแข็งขัน

ทั้งหมดที่เราทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้นั้น (ซึ่งเป็นความรู้ที่เล็กน้อยมาก) คือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาท และใช้ภาษาบาลี (บางครั้งก็ใช้ภาษาสันสกฤต) และต่อมาได้ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาเขียนของวัฒนธรรมชั้นสูง แต่ส่วนมากเป็นพวกพูดกลุ่มภาษามอญ หรืออาจจะเป็นภาษาตระกูลมอญ-เขมรก็ได้ เราพบหลักฐานยืนยันได้จากจารึกของเขมร กล่าวคือ คำว่ามอญ ในรูปของคำว่ารามัญ (raman(n), รมัญ rman, รเม็ง (rmen) ที่มีปรากฏแล้วตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 7 เมื่อพระเจ้าราเชนทรวรมันพิชิตโคราชและปะทะ (กับแผ่นดินมอญแห่ง) รามัญะ (Ramanya) และจารึกของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ก็กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้เช่นเดียวกัน

ฉะนั้น อาณาจักรเหล่านี้ไม่ได้เพียงแต่คงอยู่มานานแล้ว แต่ได้ต่อต้านเขมรและจามมาตลอด ความเป็นเอกภาพทางภาษามอญ-เขมรคือหลักฐานที่

ชัดเจน และในตอนแรกคนไทยก็ได้เข้ามาเผชิญจนในที่สุดก็ได้ พิชิตอาณาจักรเหล่านี้ ในกระบวนการที่คนไทยกำลังแผ่อิทธิพลลงทางใต้ดังกล่าว ไม่มีหลักฐานใดเลยที่อ้างว่าคนไทยได้พยายามเข้ามาก่อน คริสตศตวรรษที่ 11

นอกจากนี้ ก็ไม่เคยมีนักประวัติศาสตร์คนใดเลยที่พยายามถกเถียงว่า การปรากฏตัวของเสียม เท่ากับ (คือ) การปรากฏตัวของไทย ในตอนกลางของอินโดจีนในสมัยนั้น นักวิชาการได้พยายามชี้ให้เห็นว่าในปี ค.ศ. 754/1297 โอรสของกษัตริย์เจนละ (บก) ซึ่งถูกส่งเป็นราชทูตไปเมืองจีนในปี ค.ศ. 753/1296 และได้เข้าร่วมกับกองทัพจีนเพื่อต่อสู้กับกษัตริย์โก๊ะล่อฝง (Ko-lo-fong) แห่งอาณาจักรน่านเจ้าตะวันออก และเป็นที่เชื่อว่าพระเจ้าโก๊ะล่อฝงเองทรงพิชิตลุ่มน้ำอิรวดีทางเหนือในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 757-758/1300-1301 และทรงพยายาม "ดันให้ไปถึงชายฝั่งทะเล" แม้ว่านักวิชาการก็ยังสงสัยในเรื่องดังกล่าวนี้อยู่ หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 862-3/1405-6 อาณาจักรน่านเจ้าเข้าโจมตีตังเกี๋ย และก็เชื่อกันว่าไทยแถบต้าลี่อาจอยู่ในทัพของน่านเจ้าด้วยก็ได้ แต่ในปัจจุบันเราทราบว่าอาณาจักรน่านเจ้าที่ผนวกคนไทยเข้าไว้ทางการเมืองนั้นได้กำลังทหารส่วนใหญ่ของตนจากเผ่าโลโลธิเบตพม่า (Tibeto-Burman Lolo) และพวกมินเกีย (Minkia) เสียมากกว่า อย่างไรก็ตาม เรากำลังพูดถึงบริเวณหุบเขาตังเกี๋ยซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเขมรน้อยมาก ซึ่งไม่กับเหมือนกับตอนกลางของอินโดจีน

ศาสตราจารย์เซเดส์ได้ชี้ให้เห็นว่า การติดต่อระหว่างเขมรกับอารยธรรมทางตอนเหนือของอินโดจีน เริ่มขึ้นแต่ต้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 โดยมีการยอมรับระบบปฏิทิน 12 รอบนักษัตร และก็ใช้คำภาษา "เมือง หรือ Muong" ตอนนี้เราได้เห็นแล้ว พระเจ้าสุรยวรมันที่ 1 ทรงบุกขึ้นเหนือไปไกลสุดถึงเมืองธาตุพนม โดยผ่านทางช่องเขา Na Pe and Mu Gia ซึ่งไม่ได้ไกลไปจากถิ่นชาว "เมือง หรือ Muong" ที่อาศัยอยู่บริเวณชายขอบสามเหลี่ยมปากแม่น้ำของตังเกี๋ย (เราไม่ทราบว่าชาว Muong ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นั่นเมื่อใด)

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็ไม่มีอะไรเกี่ยวกับชาวไทยหรือการติดต่อกับชาวไทยอีกนั่นแหละ

เท่าที่เรามีความรู้ในปัจจุบันเกี่ยวกับบริเวณนี้ ไม่มีอะไรจริงๆ ที่จะทำให้เราคิดว่าคนไทยได้แพร่ขยายตัวเข้ามาในตอนกลางของอินโดจีนก่อนต้นคริสตศตวรรษที่ 11 "ข้อพิสูจน์" อย่างเดียวที่เสนอโดยนักวิชาการคือ "การเทียบเท่าคำว่า เสียม = กับ คนสยาม =กับคนไทย ทั้งนี้โดยอิงกับภาพนูนต่ำที่นครวัด และตีความย้อนกลับไปยังศิลาจารึกของจาม ค.ศ.1050 แต่หลักฐานนี้ก็ใช้ไม่ได้อีกต่อไป หลักฐานที่ดีที่สุดหลังจากที่ศาสตราจารย์เซเดซ์ได้กล่าวอ้างและยืนยันเรื่องนี้มาเกือบตลอดอายุขัยของท่าน ก็คือ ท่านเริ่มมาสงสัยเอาเมื่อบั้นปลายของชีวิต และท่านได้เขียนถึงเสียมแห่งนครวัดไว้ว่า "นี่เป็นความเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า น่าจะเป็นคนไทยที่มาจากตอนกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา" ในข้อเขียนนี้คำว่า "เป็นไปได้อย่างยิ่ง" เป็นข้อแก้ไขเล็กๆ ที่ท่านได้เพิ่มเติมลงไปในข้อคิดเห็นของท่านก่อนหน้านี้ แต่ข้าพเจ้าก็ต้องยอมรับว่าภาษาที่เซเดซ์ ใช้นั้นดูจะไปไกลเกินไป

ยิ่งกว่าบรรดานักวิชาการทั้งหมด ดูเหมือนว่าศาสตราจารย์เซเดซ์ เป็นผู้ที่ได้วางรากฐานทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการ "ยาตรา" ลงใต้ของคนไทย ซึ่งจะยังไม่ไหลบ่าลงมาจนกระทั่งรุ่งอรุณของศตวรรษที่ 13 ในทัศนะของข้าพเจ้าแล้ว สิ่งนี้เกิดขึ้นได้เพราะการล่มสลายของจักรวรรดิของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ส่วนผลกระทบอันน่าตื่นตระหนกของการรุกรานของมองโกล ที่ถือกันว่าเป็นสาเหตุหลักของการล่มสลายครั้งนี้นั้น สำหรับข้าพเจ้าแล้วดูจะเป็นเพียงปัจจัยกระตุ้นหนึ่งเท่านั้นเอง และก็ดูจะไม่มีอะไรชัดเจนนัก กล่าวคือเมื่อคนไทยย้ายออกจากสิบสองปันนานั้น ได้เข้ามาเผชิญและพิชิตอาณาจักรมอญที่หริภุญชัยกับตอนกลางของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้อย่างไร และเลยเข้าไปจนที่ราบลุ่มชีมูนกับตอนกลางของแม่น้ำโขง ก่อนที่จะเข้าประชิดกับพรมแดนของอาณาจักรพระนคร (Angkorean borderlands)

นาง ซ. ไซค์ส (หรือ ซ. โลวิทซ์, ดูโน้ต 28, 44, 46 ในต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสหรืออังกฤษ) ได้ยืนยันไว้อย่างถูกต้องว่า การยืมคำจากภาษาไทยนั้นปรากฏในภาษาเขมรก็เมื่อตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา แต่เมื่อคำนึงถึงความเป็นเลิศในภาษาเขมรของพ่อขุนรามคำแหงที่ปรากฏบนศิลาจารึกแล้ว เธอก็มีสมมติฐานว่ามีการติดต่อกันระหว่างคนไทยและคนเขมรมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน การติดต่อแบบนี้มีมาตั้งแต่เริ่มคริสตศตวรรษที่13 ซึ่งเป็นระยะเวลายาวพอควร อย่างไรก็ตามพ่อขุนรามคำแหง ได้ใช้วิธีการเขียนแบบมอญ-เขมร ซึ่งใช้กันมานานนับศตวรรษในดินแดนที่พระองค์ได้พิชิต และเราก็สังเกตได้ว่าพระองค์ได้เรียกผู้คนของพระองค์เองว่าไทย เช่นเดียวกับที่คนไทยได้เรียกตนเองมาตลอดทั้งก่อนและหลัง

ในที่สุด เราควรจะทราบด้วยว่าเมื่อคนไทยขึ้นมามีอำนาจในตอนกลางของสยามในคริสตศตวรรษที่ 13 แล้ว ในสายตาของเพื่อนบ้านทางด้านตะวันออกและทิศใต้ คนไทยก็คือคนเสียม Syam (a) ผู้คนพลเมืองของสยามเทศ (Syam (adesa) โดยอัตโนมัติและกลายเป็นเรื่องปกติ เราจะสรุปอะไรให้แน่นอนไปกว่านี้ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านชาติพันธุ์ หรือ ภาษาศาสตร์ (“ethnic” or “linguistic”) และก็ไม่ต่างไปกว่าที่เราจะสรุปโดยการเปรียบเทียบจากคำว่า คนสยาม หรือ คนไทย (“Siamese" or “Thailander.”)

ถ้าจะให้แน่ใจ เราอาจจะนึกวาดภาพดูว่า ชนชาว “ไทย" เผ่าหนึ่ง ได้เข้าไปเป็นทหารกองหน้า แทรกซึมเข้าไปในบรรดารัฐมอญทั้งหลาย และก็เข้าไปติดต่อกับพวกจามในกลางศตวรรษที่ 11 ต่อมาก็ติดต่อกับเขมรในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 แน่นอนเผ่านี้ คงถูกเรียกด้วยคำว่าเสียม เพราะว่าเป็นคำที่เกิดขึ้นแล้วในสมัยนั้น

แต่คำในศิลาจารึกไม่ได้แสดงอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย แม้แต่ศาสตราจารย์เซเดซ์ ซึ่งมีความรู้มากมายมหาศาล ก็ไม่สามารถตีความหมาย

ของบรรดาคำทั้งหมดของต้นฉบับที่ได้คัดลอกออกมาได้ ท่านทำได้แต่เพียงการจัดพิมพ์ดรรชนีของชื่อและนามที่ถูกกล่าวถึงเท่านั้น เราจะไปหงุดหงิดกับท่านเซเดซ์ก็ไม่ได้ เพราะสำหรับท่านในสมัยนั้นแล้ว คำว่าเสียมคงเป็นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ปรากฏตัวขึ้นในจารึกที่นครวัดเพียง 2 แห่ง แต่คำว่าเสียมเองนั้นก็ได้ปรากฏขึ้นในบันทึกต่างๆ นับแต่ต้นคริสตศตวรรษที่ 7 มาแล้ว เราสามารถชี้ถึงชื่อของทาสหรือบ่าวในนามว่าเสียมได้ และนี่ก็เป็นหลายๆ ตัวอย่างที่เก่าแก่ที่สุด เช่น "กุ เสียม" ku Syam ที่มาจากหลักฐานปี ค.ศ. 611/1154 ของ Angkor Borei (นครบุรี) หรือคำว่า "ku Syam กับลูกของเธอ" ที่พบในจารึกจากสมโบร์ไพรกุกของพระเจ้าอิสานวรมันที่ 1 คำว่า "ku Syam กับลูกสองคน" ที่ปรากฏในจารึกวัดโพ คำว่า "ku Syam กับลูกของเธอ" ในหลักฐานปี ค.ศ. 683/1226 และมีคำว่า "เสียม บารู Syam *bharu*" กับ "เสียม" อีกที่หนึ่งอยู่ในจารึกคริสตศตวรรษที่ 7-8 แล้วก็มีคำว่า "ku Syam" ในจารึก ปี ค.ศ. 684/1227 แล้วก็ยังมีคำว่า "ลูกของ ku Syam คนหนึ่ง ในจารึก ค.ศ. 713/1256 สำหรับหลักฐานของสมัยนั้น เราสามารถอ่านคำว่า ku Sya ในจารึกไหนก็ได้ว่าเป็นตัวที่ขาดมาจาก Syam โดยไม่ต้องคิดอะไรให้มากเลย

ในประมวลบันทึกจารึกเขมรนั้น ส่วนมากทาสและบ่าวจะถูกเรียกชื่อตามตำแหน่งหน้าที่ของคน แต่ที่แน่ๆ ไม่ใช่ในกรณีนี้ บางทีเราก็จะเห็นชื่อทาสและบ่าวชัดๆ โดยเฉพาะตอนที่มีการเปลี่ยนชื่อหรือเมื่อมีทาสหลบหนี อย่างไรก็ตามเรื่องแบบนี้ไม่ค่อยมีปรากฏนัก เท่าที่ข้าพเจ้าทราบชื่อเหล่านี้ไม่ปรากฏมากไปกว่าแปดครั้ง และเพื่อเข้าใจให้มากขึ้นลองพลิกดูดัชนีของศาสตราจารย์เซเดซ์ เช่น ในกรณีของคำว่า Pon Syam ที่ปรากฏในคำจารึก ปี ค.ศ. 639/1182 เราจะเห็นได้ว่านี่เป็นชื่อเฉพาะ และอาจอ่านได้ความว่า ไอ้ดำ ([Mr.] Pon "The Black.") แต่นี่ก็อาจจะเป็นชื่อทางชาติพันธุ์ก็ได้ ที่บ่งบอกถึงต้นกำเนิดของชายคนนั้น ว่าคือ ไอ้เสียม (Pon (of the) Syam) เช่นเดียวกับหัวหน้าของเสียมในศิลาจารึก K 298-28.ที่นครวัด ไม่ว่าจะในกรณีใดก็ตามเราไม่สามารถลบภาพของคำว่าเสียมว่าเป็นเพียงนามเฉพาะ และศาสตราจารย์เซ

เดซ์ ก็ไม่รีรอที่จะใช้คำนี้เป็นชื่อชาติพันธุ์ที่นครวัดและในอาณาจักรจามปา

เรามักพบการเรียกขานชื่อของทาสตามลักษณะชาติพันธุ์เสมอๆ เราได้เห็นการใช้ในทำนองนี้กับคนมอญและลโว้ (Lvo) แล้ว และข้าพเจ้าขอเน้นในที่นี้ว่า การปรากฏตัวครั้งแรกของคนลโว้ ในจารึก K 557-600 นั้น ก็เป็นที่ที่เดียวกันกับที่คนเสียมปรากฏตัวขึ้นเป็นครั้งแรก เราอาจจะสุ่มดูจากเอกสารที่กล่าวถึงทาสชาวจีน ชาวจาม ชาวกลิงค์ (อินเดีย) ฯลฯ เราจะพบอีกด้วยว่ามีการกล่าวถึงทาสเขมร น่าแปลกใจและอาจจะชี้ให้เห็นว่าแรกเริ่มนั้น คำว่าเขมรเป็นชื่อของชนเผ่าหรือสายตระกูลเฉพาะ การใช้ชื่อชาติพันธุ์แบบนี้ เป็นที่ประจักษ์เห็นได้ชัดเจน และเราก็พบในคำจารึกภาษาเขมรกลาง ที่ได้กล่าวถึงทาส สำเหร่ กวย เซม (สยาม)

ดังที่ศาสตราจารย์เซเดส์ได้กล่าวเอาไว้ว่า เสียมมาจากคำสันสกฤตว่า สยามะ ซึ่งแปลว่า ผิวดำ หรือผิวคล้ำ นอกจากนี้คำนี้ยังใช้เรียกชื่อของพืชและนกบางชนิดได้ด้วย และกระทั่งจะใช้เรียกชื่อของภูเขาในเรื่องมหาภารตะซึ่งเทียบเคียงกันได้ (ในอินโดจีนตอนกลาง) ดังที่ปรากฏในจารึก Phnom Aksar ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1118/1661 เนินเขานี้อยู่ตอนเหนือของ Pouok ซึ่งมีชื่อเรียกในภาษาสันสกฤตว่า สยามตรี (Syamadri) ในภาษาเขมรจะเรียกว่า Vnam Thne เขาดำหรือเขามืด นาง ซ. ไซค์ส (Mrs. Sykes) ได้ชี้ให้เห็นว่าในภาษาเขมรโบราณ คำว่า *thne* แปลได้อย่างนี้แน่นอน

ดังนั้นคำว่า “เสียม” เขมรจะใช้เป็นสมุหนาม เช่น เรียก”ไอ้ดำ” (The Blacks) เพื่อใช้แบ่งแยก “ชนพื้นเมืองเดิม” ที่ถูกมองว่ามีผิวสีคล้ำกว่าเมื่อเทียบกับคนเขมรเอง (ทุกๆ คนมีคนอื่นซึ่งผิวดำกว่าตน) หรือบางทีอาจจะเป็นชื่อล้อเล่นที่คนพวกนี้เรียกตนเองก็ได้ การเรียกชื่อคนแบบนี้ยังคงมีอยู่ ปัจจุบันคนจามเรียก “ชาวเขา” ด้วยคำสมุหนามว่า “มเล็กชะ”(*mleccha* ซึ่งแปลว่าคนพูดตะกุกตะกัก หรือคนพูดไม่ถูกไม่ต้อง คือพวกอนารยชน) หรือเรียกว่า ”กิระตะ”

(*Kirata* ซึ่งแปลว่าชาวเขา) หรือเรียกว่า "เสียม"(Syam(a)) ด้วยก็ได้

เพราะฉะนั้นจึงเรื่องธรรมดาที่คำว่าเสียมปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้าภววรมัน และจากนั้นก็เป็นสมัยของพระเจ้าอิสานวรมันที่ 1 ผู้ทรงพิชิต "บรรดากษัตริย์แห่งขุนเขา" ("kings of the mountains") เพื่อครอบครองดินแดนที่อยู่ทางเหนือเทือกพนมดงเร็ก

ดังนั้น เราอาจจะถือว่าเป็นสมมุติฐานที่หนักแน่น ที่คนเขมรใช้ (รวมๆ เป็น) สมุหนามว่า "เสียม" (Syam(a)) เพื่อหมายถึงผู้คนและดินแดนที่ตนพิชิต ในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 6 คำคำนี้ยังคงใช้กันต่อมาเป็นประจำ และใช้สำหรับเรียกดินแดนทั้งหมดจากอาณาจักรสุโขทัย (ซึ่งโผล่ขึ้นมาในคริสตศตวรรษที่ 13 อีกครั้ง) ไปจนกระทั่งถึงลุ่มแม่น้ำโขง ในบริเวณที่ชาวจามก็เริ่มใช้คำนี้ด้วยในราว ค.ศ. 1050/1593 ซึ่งในเวลานั้นจามติดต่อสัมพันธ์กับเขมรแล้ว และเมื่อคนไทยยึดอำนาจในดินแดนแถบนี้ได้ และก็ได้นำชื่อตามจารีตนี้มาใช้กับตนเอง แม้จะเรียกตนเองว่าไทยอยู่ก็ตาม ควรกล่าวอีกว่าคนไทยดูจะไม่นิยมชมชื่นกับชื่อว่า "เสียม" เท่าไรนัก เนื่องจากว่าได้จบลงด้วยการใช้คำผสมประหลาดว่า "ไทยแลนด์" (Thailand) แทน ท้ายที่สุดคนไทยก็หมุนความหมายในทางลบกลับไปให้คนเขมรบ้าง เช่นเดียวกับที่คนเขมรเคยใช้คำว่าเสียมกับไทย *เราจะพบข้อความทำนองขบขันในหนังสือพงศาวดารโยนก ที่กล่าวถึงชื่อชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เริ่มด้วยคำว่า ข่า (ดำ) เมื่อกล่าวถึงชาติพันธุ์ที่ต่ำกว่าเช่น เขมร Khamen, ชาวขาม Kham ฯลฯ*

ดังนั้น หากนับตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา คำว่า เสียม (Syam) หมายถึงผู้คนและดินแดนแห่งอินโดจีนตอนกลาง เรายังคงไม่สามารถหมายรวมถึงคนไทยด้วยได้ ข้อถกเถียงนี้ใช้ได้สำหรับคนเสียมที่ปรากฏตัวอยู่บนภาพสลักศิลานูนต่ำที่นครวัด การศึกษาศิลาจารึกอย่างพิถีพิถัน ทำให้นำไปสู่ข้อสรุปเดียวกันนี้ ซึ่งนับตั้งแต่นายเอโมนิเอร์

เป็นต้นมา นักวิชาการทั้งหมดก็เฝ้าแต่เน้นให้เห็นความแตกต่างระหว่างความมีระเบียบวินัยของกองทัพเขมร (ซึ่งรวมถึงกองทหารลโว้ที่ไม่สามารถแยกออกจากกองทหาร (เขมร) อื่น ๆ ได้) กับความไร้ระเบียบอย่างชัดเจนของกองทหารเสียม ซึ่งช่างสลักหินจอมเสียดสีได้สกัดไว้ให้ทหารเสียมมีลักษณะหน้าตาน่าเกลียดน่าขยะแขยงเกินจริง

คนเสียมในภาพสลักนี้มีรอยสัก (หรือรอยแผลเป็น?) บนแก้ม และสวมใส่เครื่องแต่งกายแบบพิเศษ เสื้อแขนสั้นดูจะเป็นแบบมาจากเขมร และเป็นเครื่องแต่งกายที่บุเสริมความหนาไว้ป้องกันหอกกับธนู ในทางตรงกันข้ามผ้านุ่งนั้นวิเศษนัก ทำจากวัสดุที่ละเอียดบางมากๆ ส่วนผ้านุ่งของควานช้างก็บางมากจนสามารถมองทะลุผ่าน ทำให้เห็นบังเหียนช้างได้ด้วย จากด้านบนมีพู่ห้อยลงมาเป็นสายจนถึงสายคาดคอช้างที่ปักเป็นลวดลาย เครื่องสวมศีรษะของคนเสียมแปลกประหลาดเป็นพิเศษ ทำขึ้นด้วยเส้นใยถักทอละเอียดยิบประดับด้านบนด้วยขนนกหรือใบไม้ห้อยย้อยลงมา อาวุธนั้นก็แตกต่างจากของเขมรยิ่ง เป็นแหลนที่ปลายเป็นพู่ขนนกหรือใบไม้ ตัวนายหัวหน้าถือธนู (ซึ่งปกติเป็นอาวุธของคนจาม) ไว้อย่างไม่ค่อยจะถนัดนัก แต่หน้าตาของทหารเสียมนั่นแหละที่เราควรให้ความสนใจ ถ้าเราต้องการจะบรรยายท่าทางของคนเสียมด้วยคำพูดเพียงคำหรือสองคำ ก็กล่าวได้ว่าหน้าตาของคนเสียม คือ “คนป่า” (forest/jungle people)

ลักษณะเช่นนี้ดูจะไม่เข้ากับลักษณะคนไทยเลยแม้จะในต้นคริสตศตวรรษที่ 12 เพราะนับแต่สมัยราชวงศ์ถังแล้ว ที่คนไทยมีส่วนร่วมในอารยธรรมที่เจริญสูงส่งของน่านเจ้า (เรื่องนี้เราลืมได้ง่ายเหลือเกิน) คนไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธอย่างมากซึ่งแสดงออกมาผ่านทางศิลปะอันสูงค่า เพราะฉะนั้นคนไทยจึงมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงคราม มิฉะนั้นแล้วก็คงจะไม่สามารถต้านแรงกดดันที่มาจากจีนได้ และคนไทยก็ได้จัดระบบในสิบสองปันนา และในสุดท้ายได้

เข้ามาทำลายรัฐมอญและรัฐพม่า กลับไปไกลเท่าที่จะสามารถสืบประวัติศาสตร์ของคนไทยได้นั้น คนไทยมักปรากฏตัวเป็นผู้คนที่เพาะปลูกข้าว ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ราบ สวมใส่กางเกง และเป็นที่แน่นอนว่าในความสัมพันธ์กับผู้คนทางใต้เทือกเขาดั้งเดิมของตน คนไทยนั้นผิวขาวกว่า กล่าวโดยสรุปแม้จะเป็นกองทัพเล็กๆ เราก็ไม่สามารถเห็นลักษณะของคนไทยได้ที่นครวัด

เราควรตั้งข้อสังเกตไว้ในที่นี้ว่า แม้ในแง่ลัทธิชาตินิยมที่ต่อต้านประวัติศาสตร์แบบอาณานิคม นักเขียนชาวไทยหลายท่านปฏิเสธที่จะยอมรับลักษณะป่าเถื่อนเช่นนี้ของบรรพบุรุษของตน แต่ถือว่าพวกนั้นเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของสยามในภาคกลางเท่านั้นเอง

อาจเป็นไปได้ที่เราจะสามารถพิสูจน์ข้อคิดเห็นเหล่านี้ ในอันดับแรกโดยพิจารณาคำว่าเสียมกุกจากผนังนครวัด ซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ไม่เคยแปลคำที่สองเลย (กุก) เราจะต่อว่าท่านไม่ได้ เพราะคำนี้มีปัญหาจริงๆ และข้าพเจ้าเองก็ไม่เคยเจอคำนี้ในจารึกใดๆ แต่คำนี้มีอยู่ในภาษาเขมรสมัยใหม่ ซึ่งหมายถึงนกระยาง “agrette” (นกกระยาง egret,นกกระสา heron, นกเงือก tuft, นกหงอน crest) คำเดียวกันนี้ปรากฏในภาษากลุ่มมอญ-เขมรและมีความหมายเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างนี้จากภาษา Bahnar ในพจนานุกรมฉบับแรกภาษา Bahnar-ฝรั่งเศส นาย Paul Guilleminet ได้กล่าวถึงนกกลุ่มที่เรียกกันว่า “นกกลัง” (*klang)* เช่น นกล่าเหยื่อ (raptors) นกฮูก นกกระยาง และนกกระสา) รวมทั้งนกดังต่อไปนี้ คือ นกกลังกก *(klang kok* หรือภาษาละตินเรียกว่า Ardeidae ซึ่งเป็นนกในตระกูลนกขายาว รวมทั้งนกกระสา และนกกาน้ำ*)* ในกลุ่มนี้ชาว Bahnar แยกพิเศษออกเป็น นกกลังกกโด *(klang kok do* หรือนกกระสาที่กินปู [ภาษาละตินเรียกว่า Ardeola bacchus]) นกกลังกกเย (*klang kok ye* หรือนกกระยาง garzette egrets [ภาษาละตินเรียกว่า Egretta garzetta]) นกกลังกก (*klang kok* หรือนกระยางกลาง middle-sized egrets) และสุดท้าย นกกลังกกติ *(klang kok tih*

หรือนกกระสาใหญ่ large grets)

(Bahnar หรือ Bana เป็นภาษาของชนกลุ่มน้อยในเวียดนาม ซึ่งมีจำนวนประมาณ 130,000 คนในแถบเขาสูงของเวียดนามตอนกลาง เป็นภาษาในตระกูล Austro-Asiatic และถือได้ว่าอยู่ในกลุ่มมอญ-เขมร หมายเหตุโดยบรรณาธิการ)

เมื่อเราพิจารณาดูกระจุกหงอนที่อยู่บนหัวของนกชนิดนี้ เราอดไม่ได้ที่จะนำไปเปรียบกับเครื่องประดับศีรษะของคนเสียมที่นครวัด และทำให้เราแปลคำว่า เสียมกุก เป็น เสียมหงอนหรือเสียมกระจุก เราไม่รู้ว่าคำคำนี้เป็นคำเขมรง่ายๆ ที่บรรยายเกี่ยวกับผู้คนเหล่านี้ หรือเป็นชื่อที่ผู้คนเหล่านี้ใช้เรียกตนเอง

สำหรับคำว่า กุก นั้น นาย Jean Filliozat ได้กรุณาบอกกับข้าพเจ้าว่า ในหนังสือ Vaidyakasabdasindhu ซึ่งเป็นพจนานุกรมภาษาสันสกฤตทางแพทยศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1894/2437 โดย Umesacandragupta คำว่า กุก (kuka) หมายถึงนกชนิดหนึ่งชื่อ *cakravaka:* (ภาษาละตินเรียกว่า *Anas casarca)* แต่นกชนิดนี้อยู่ในตระกูลนก Anatidae (ตระกูลของนกที่รวมถึงเป็ด หงส์ และห่าน) ซึ่งเป็นเป็ดชนิดหนึ่ง แต่ดูเหมือนว่าเรื่องนี้จะไม่สอดคล้องกับคำว่า “กุก *kuk*” ในตระกูลภาษามอญ-เขมร ซึ่งเป็นนกในตระกูล Ardeidae โดยเฉพาะนกกระสา และนกกระยาง

อีกประการหนึ่งการปรากฏของคำว่า “กุก *kuk*” หรือนกกระยาง (egret) ในฐานะคำบ่งชี้ถึงชาวสยามะ *(Syama เสียม สยาม)* ทำให้ข้าพเจ้าตั้งคำถามเกี่ยวกับคำว่า “กุก” นี้มากขึ้น ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับนาย M. Filliozat ซึ่งกรุณาให้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์อย่างมากดังต่อไปนี้

คำว่าสยามะ *(Syama)* ที่เป็นคำนามเพศชาย หมายถึงนกดุเหว่าแขก (Indian cuckoo) ซึ่งมีสีคล้ำเห็นได้ชัด แต่ไม่มีหงอน คำว่าสยามะ *(Syama)* ที่เป็นคำนามเพศหญิงนอกจากจะหมายถึงพืชพันธุ์บางชนิดแล้ว ยังรวมถึงนกชนิดต่างๆ เช่นนกดุเหว่าแขก รวมถึงอีแร้งและนกเหยี่ยวอีกด้วย แต่ในสองกรณีเห็นได้ชัดว่าเป็นการรีบร้อนสรุปว่าเป็นนก ขนาดใหญ่เช่น อีแร้งหรือนกเหยี่ยว (และเราได้ทราบมาแล้วว่าในภาษา Bahnar นั้น นกต่างๆ ถูกจัดกลุ่มแยกสายพันธุ์กัน)

ข้อความต่อไปนี้ เราได้มาจากพจนานุกรมการแพทย์ภาษาสันสกฤต ชื่อ Rajanighantu ของนาย นรหริ (Narahari) ประมาณปี ค.ศ. 1400/1943

ในบทที่ 19 โศลกที่ 120 กล่าถึงคำว่า *sakuni potaki Syama pandavi sveta-paksini* ซึ่งอ้างถึงรายชื่อคำพ้องของนก (สกุณี Sakuni) และในหนังสือ Vaidyakasabdasindhu ที่กล่าวแล้วข้างต้น มีคำพ้องเหล่านี้ด้วย เช่น *Sakuni* ภาษาเบงกอลเรียกว่า *Syamapakhi* (สาริกาหรือขุนทอง myna [Gracula]) . *Potaki : Syamakapaksin* (สาลิกาหรือขุนทอง myna); *Syama* ภาษาเบงกอลเรียกว่า *Syamapakhi* (สาลิกา หรือขุนทอง myna); คำว่า *pandavi* ใช้แทนด้วยคำว่า *pandavika: krsnnaataka* (นกสาลิกาดำหรือนกขุนทองดำ black myna) ส่วนคำว่า *Svetapaksini* นั้นหายไป แต่หมายความว่า "นกสีขาว" อย่างไรก็ตามคำว่า *Pandavi* น่าจะหมายถึงนกที่มีสีเหลืองอ่อน เป็นความจริงว่านกสาลิกามีสีดำ แต่มีบางชนิดที่มีสีซีดด้วย และการอธิบายแบบนี้เราเห็นความแตกต่างในชื่อที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของสีที่ปรากฏในตัวนกซึ่งแตกต่างตามชื่อของนก

นอกจากนี้ ตัวอย่างพันธุ์นกที่ปรากฏในรายการชื่อข้างบนนั้น และคำต่างๆ ต่อจากคำว่า สยามะ Syama ก็เป็นชื่อของนกที่มีหงอนทั้งสิ้น ซึ่งรวมถึงนกยูง นกกระยาง นกกระสาขาว [Buphagus] นก *nilakraunca* ซึ่งหมายถึง

นกกระสาดำหรือน้ำเงิน (ซึ่งเป็นไปได้มากกว่าเป็น Egretta sacra และเป็น Egretta ardesiaca ในตระกูลนก Gruidae) นก *vaka baka*-นกกระยาง – cranes [Gruidae] (คำว่าสยามะปรากฏที่นี่) ต่อไปมีคำว่า นก *durga* ซึ่งเราจะวิจารณ์ที่หลัง นก *balaka* และนก *gharmantakamukhi* ซึ่งเป็นนกกระยางทั้งสองชนิด และนก *cakravaka (anas casarca* ซึ่งได้พูดถึงแล้วรวมทั้งนก *kuka*) ซึ่งเป็นเป็ดชนิดหนึ่ง และอาจจะได้เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ตามเรื่องปรัมปรา คือ หงส์

ทุรคา (Durga ในโศลกที่ 121) หรือ *krsnavataka* ในหนังสือ Vaidyakasabdasindhu และมีคำพ้องว่าภควติ *bhagavati* หรือสัตยปานทวิ *satyapandavi* (ปานทพ) คนได้ตั้งชื่อให้นกตามเทพสตรีที่มีนามอีกนามว่า สยามะ (Syama) จากจุดนี้เราอาจตีความคำว่าปานทวิ *pandavi* ว่ามิใช่แค่ “สีเหลืองอ่อน” แต่หมายถึง “อยู่ในตระกูลของปานทพ Pandavas” ด้วย และสัตยปานทวิ *satya pandavi* ก็หมายถึงนางเทราปตี Draupadi ที่เป็นภรรยาของพี่น้องปานทพ Pandavas ทั้ง 5 ความเกี่ยวข้องกันระหว่างชื่อของนกสาลิกากับนามของเทพสตรีนั้นพ้องกันกับสายพันธ์และหลากสีนกที่ได้กล่าวมาแล้ว เทพธิดา (หรือเจ้าแม่) เป็นทั้งสยามะ (Syama) หรือกาลี (Kali) “เจ้าแม่ดำ” และเป็นทั้งโกรี (Gauri) “เจ้าแม่ขาว” ยิ่งไปกว่านั้นคำว่า สยามะ น่าจะเป็นนกช่างเจรจาตัวเล็กๆ ชนิดหนึ่ง (talking mandarin thrush) [ในตระกูลของนก Turdinae และโดยเฉพาะนก Turdus mupinensis] สีดำ มีหงอนอยู่บนหัวสองข้าง

เมื่อเป็นอย่างนี้นาย M. Filliozat จึงได้แยกนกออกเป็นกลุ่มๆ ซึ่งส่วนมากที่มีหงอนและสีดำจะมีคำว่า “สยามะ” นำหน้า

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า เราจำเป็นต้องระมัดระวังเมื่อพิจารณาคำว่าสยามะ (Syama เสียม สยาม) ที่คนเขมรใช้เป็นสมุหนามเพื่อ

หมายถึงผู้คนที่เขมรเข้าไปปะทะในลุ่มแม่น้ำชีมูนตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมานั้น หมายรวมถึงผู้คนผิวดำคล้ำทั้งหมด แต่เนื่องจากหนึ่งในกลุ่มนี้คือพวกเสียมกุก ที่เป็นเสียมหงอน ซึ่งเรายังพบเห็นอีกว่าบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตพาดพิงเล่นกับคำศัพท์ต่างๆ นานา ทำให้เราตั้งคำถามว่า ใช่หรือไม่ที่คำว่า Syama (สยามะ เสียม) เป็นคำที่ชนเผ่ายกขึ้นให้มีความหมายพิเศษสำหรับนกประเภทหนึ่ง แล้วนำมาผนวกไว้กับเครื่องแต่งกายของตน หรือถือว่าเป็นเครื่องลางของขลัง

กรณีของเสียมกุกน่าจะเป็นเช่นนี้ เรื่องนี้ไม่น่าแปลกใจเลย เพราะว่ามิใช่เป็นอุบัติเหตุหรือความบังเอิญ กล่าวคือเราเห็นได้จากกรณีของเพื่อนบ้านของเสียมกุกเอง คือชายฉกรรจ์ลโว้ ซึ่งคงถูกจัดกลุ่มอยู่กับพวกเสียม ในแผ่นผนังที่นครวัด เราจะเห็นทหาร (ลโว้)กองหน้าของทัพ ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวว่าที่ทำให้ทหารลโว้ดูจะเป็นเขมร (เขมราภิวัตน์ Khmerized) ก็เพราะความเป็นระเบียบ เครื่องแต่งกาย และอาวุธ แต่ หมวกของทหารลโว้ก็ตกแต่งด้วยขนนกตรงด้านบน และบางตอนมีปีกกางออก คงจะเป็นนกอินทรีย์ นกเหยี่ยว หรือไก่ฟ้า ซึ่งเราก็ไม่แน่ใจนัก แต่หมวกแบบดูพิศดารและวิเศษยิ่งบนภาพสลักนูนต่ำของเขมร ณ ที่นี้เราเห็นการรวมกันอย่างแปลกประหลาดระหว่างความหมายเฉพาะของคำว่า กุก กับการใช้คำว่า สยามะ (Syama) อันเป็นชื่อของนกสีดำที่มีหงอน

อย่างไรก็ตาม น่าจะชัดเจนแล้วว่า คำว่าเสียมเป็นคำที่ใช้โดยทั่วๆ ไป บางทีอาจจะมีความหมายซ้อนกันอยู่ คือ หมายถึงคนผิวดำคล้ำ แต่อาจหมายถึงคนที่มีนกดำและมีหงอนอยู่ด้วย และท่ามกลางสิ่งที่มีสีดำๆ เช่นนี้ คนเขมรก็ถือว่าเป็นเรื่องพิเศษเฉพาะของเสียมกุกกับเสียมหงอน

เราจะนิยามเสียมกุกนี้ได้หรือไม่? ชาติพันธุ์วิทยาน่าจะช่วยนักโบราณคดีได้ ถ้าเราเดินทางไปในชนบททางด้านฝั่งขวาของชีมูน จากด้านทิศ

ตะวันออกสุดของเมืองสุรินทร์ไปจนถึงแม่น้ำโขง เราจะผ่านอาณาเขตของชาวส่วย ผู้คนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรนี้มีรูปร่างลักษณะพิเศษ ใบหน้ายาวคางใหญ่ ใบหูยาวสวมใส่ตุ้มหูหนัก หน้าผากสูงมีริ้วรอยย่น จมูกเล็กแต่เด่นชัด มีหนวดเครา ริมฝีปากเม้มทำให้ดูเหมือนเป็นรอยแผลที่ปาก ยากแก่การบรรยายแม้จะมีรูปภาพประกอบ แต่สำหรับผู้ใดที่เคยพบเห็นคนเหล่านี้ ก็จะดูเหมือนว่าเดินออกมาจากภาพสลักนูนต่ำของนครวัดเลยทีเดียว

ข้าพเจ้าไม่มีข้อสงสมัยในเรื่องนี้เลย คนเขมรเป็นคนช่างสังเกต และเป็นนักสลักภาพได้อย่างแม่นยำและน่าพิศวง ที่ภาพนูนต่ำที่ปราสาทบายนเราจะเห็นช่างเขมรได้ทำการสลักชนชาติต่างๆ ตั้งแต่จามไปจนถึงคนจีน โดยผ่านไปทางคนพนง (Phnong) (แม้แต่กระทั่งสลักรูปตัวคนเขมรเอง) ภาพสลักเหล่านี้เหมือนจริงเกือบจะเป็นภาพถ่าย เป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะดูชี้เล่นเห็นชีวิตชีวาของคนเขมรได้จากรูปสลักเหล่านั้นที่เมืองพระนคร ท่านเอโมนิเอร์ได้ตั้งข้อสังเกตภาพสลักของนครวัดไว้ว่า “ในหลายกรณี ช่างสลักหินได้ให้รูปลักษณ์อันน่าสพึงกลัว อันเป็นรูปแบบที่สังเกตได้จากชีวิตจริง...” ท่านพูดถูก และคนแบบนั้นที่เป็นประเด็นปัญหา ก็ดูเหมือนจะเป็นบรรพบุรุษของชาวส่วยในปัจจุบัน

ถ้าเรารับสมมุติฐานนี้ บริบททางประวัติศาสตร์ก็จะยืนยันได้เป็นอย่างดี ในประการแรก เราคงจำได้ว่าชาวส่วยนั้นดูเหมือนจะเป็นเจ้าของถิ่นดั้งเดิมของดินแดนแถบนี้ ชาวส่วยครอบครองไปจนถึงจำปาสักริมแม่น้ำโขงตามที่ นาย Archaimbault ได้แสดงให้เห็นว่าคนไทยคนลาวถือว่าคนส่วยเป็นผู้ถือครองดินแดน “ดั้งเดิม” เมื่อเปรียบเทียบตนเอง และปฏิบัติต่อคนส่วยเช่นนั้น

เราคงจำได้เมื่อพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 บุกโจมตีไดเวียด หลังที่ได้โจมตีจามปา (ผ่านจามปาไปสู่เวียดนาม) ซ้ำแล้วซ้ำอีกระหว่าง ค.ศ. 1128/1671

และ ค.ศ. 1145/1688 ครั้นในปี ค.ศ. 1149/1692 พระองค์ทรงพยายามตีให้ถึงไดเวียด โดยผ่านข้ามเทือกเขาหวูเหวน (Wou-wen หรือ the Annamite Cordillera) ในการรณรงค์ครั้งนี้ ฐานที่มั่นเคลื่อนทัพของพระองค์ คือ แม่น้ำโขงตอนกลางทางเหนือของวัดภูอย่างแน่นอน ในกรณีนี้ เป็นที่แน่ชัดว่าพระองค์คงใช้พวกเสียมกุกผู้เป็นเจ้าของบ้านเมืองแถบนี้ ให้ทำหน้าที่เป็นกองหน้านำกองทหารลโว้และกองทัพหลวงเขมรของพระองค์ เนื่องจากที่ตั้งฐานทัพตั้งอยู่บริเวณนี้ มันทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่าทำไมพระองค์ถึงใช้ชาวสยามกุกเป็นผู้นำทางของหมวดทหารละโว้ ในกองทัพอันใหญ่ของพระองค์ นี่เป็นเหตุบังเอิญหรือเปล่า ลองสังเกตดูว่าในภาพสลักนั้นกองเสียมกุกกับลโว้นั้น เดินทัพอยู่ด้านหน้าทหารเขมร และมุ่งหน้าไปทางตะวันออก

แน่นอน เราจะต้องมีข้อพิสูจน์เรื่องเสียมกุกนี้อีกมาก แต่เราอาจมีข้อสรุปชั่วคราวว่าสมมุติฐานของข้าพเจ้าเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เท่าๆ กับการตีความที่เป็นที่ยอมรับกันมานานแสนนาน

ถ้าสมมุติฐานนี้พิสูจน์ได้อย่างแน่นอน ก็จะมีประโยชน์ไปในภายภาคหน้า คนส่วนมากมักจะถือว่ากลุ่มชาติพันธุ์ "ชาวเขา" ที่หลากหลายในตอนกลางของอินโดจีนนั้น เป็นเพียงพวกชายขอบของประวัติศาสตร์ และแม้ว่านักประวัติศาสตร์จะยอมรับในหลักการว่า พวกชาวเขานั้นมีอดีตที่เก่าแก่เท่าๆ กับพวก "ภารตภิวัตน์" (hinduized) แต่นักประวัติศาสตร์แม้จะบอกว่าศึกษาพวกชาวเขานี้ "ในฐานะของพวกเขาเอง" ("as on their own") จนถึงจุดที่บางทีโดยไม่รู้ตัว "พวกชาวเขา" ก็ถูกใช้เป็นหลักฐานชั้นต้นของอดีต "ก่อนอินโดจีน" ("pre-Indochinese" past) ไม่ว่าจะหมายความว่าอะไรก็ตาม

นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ยุคก่อนประวัติศาสตร์เหมือนๆ กับโบราณคดีด้านประวัติศาสตร์ ได้แสดงอย่างชัดเจนว่าผู้คนต่างๆ หลายหลากในอินโดจีน มีจุดหมายปลายทางของตนไม่ด้อยไปกว่าบรรดาผู้คนที่ "ปรากฏตัวขึ้น" ในประ

วัติศาสตร์ด้วยการมีตัวหนังสือเขียนและมีปราสาทศาสนสถาน ผู้คนบางกลุ่มอย่างเช่นชาวสยามกุก (หรือชาวส่วยดั้งเดิม proto-Suei) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างแน่นหนากับรัฐที่ยิ่งใหญ่ในที่ราบบริเวณนี้ เราสามารถตั้งสมมุติฐานได้ว่าพวกนี้เป็นชาวเขาที่มีภาษาพูดเหมือนกับชาวจาม และ ณ ที่นี้ ก็มีความเป็นไปได้ว่า ถ้าในท้ายที่สุดถูกกลืนเข้าไป หรือไม่ก็ถูกขับไล่ออกไปอยู่ชายขอบของที่สูงโดยชาวจาม ชาวเขมร ชาวเวียดนามและชาวไทยในท้ายที่สุด พวกเขาก็คงสามารถจะซึมซับปัจจัยทางวัฒนธรรมจากการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับผู้คนเหล่านั้น สถาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันก็หาใช่เครื่องสะท้อนถึงวิวัฒนาการที่เป็นเส้นทางตรงๆ ไม่ (เหมือนดังที่จะปรากฏในหลอดทดลอง) แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อน (a Gaussian bell?) และในปัจจุบันหากเราจะคำนึงถึงความพอเหมาะพอควร บางครั้งเราอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของชาวเขาเหล่านี้กำลัง "เสื่อม" (decline) เช่นเดียวกับวัฒนธรรมของเขมรและจาม

อินโดจีนเป็นที่รวมของกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ สลับซับซ้อนมากกว่าที่คนทั่วๆ ไปคิด ศาสตราจารย์เซเดซ์เคยกล่าวว่าคนเขมรก็คือคนพนง (Phnong) ที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมฮินดู (Hinduized Phnong) เราอาจกล่าวเพิ่มเติมได้ว่ามีชาวพนงอื่นๆ อีกมากที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมฮินดูและจีนเช่นกัน (hinduized or sinicized)

(หมายเหตุโดยบรรณาธิการ Phnong หรือพนงคือชนกลุ่มน้อยในกัมพูชา มีจำนวนประมาณ 30,000 คน และอยู่ในเขตมณฑลคีรี ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกัมพูชา ด้านติดไปทางลาวและเวียดนาม ในอดีตนั้นเขมรจะเรียกชาวเขาทั้งหมดว่า "พนง" และนับตั้งแต่ทศวรรษ 1960s รัฐบาลเขมรพยายามที่จะ "พัฒนา" และทำให้พนง "ศิวิไลส์" ในปัจจุบันชาวพนงเหมือนอยู่ระหว่าง 2 โลก คือโลกเก่าของตนและโลกใหม่ที่รัฐบาลเขมรยื่นให้ โดยทั่วไปเขมรจะดูหมิ่นดูแคลนวิถีชีวิตของการทำไร่เลื่อนลอยของพนง แต่พนงไม่ถือว่าตนยากจน เพราะมีชีวิตเป็นชาวไร่ที่ได้ผล สามารถมีผลผลิตส่งไปขายใน

ตลาดเขมร มีข้าวเต็มไห มีฆ้อง มีวัว มีช้าง และใส่แหวน กำไลข้อมือข้อเท้า คนพนงนับถือวิญญาณนิยม และเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นจะต้องเซ่นสรวงบูชาทำพลีกรรมตลอดทั้งปี แต่ในปัจจุบันก็มีหมอสอนศาสนาเข้าไปเผยแพร่คริสต์ มีการสร้างโบสถ์ และมีชาวคริสต์จากเวียดนามข้ามเข้ามาพยายามเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนพนง)

The Syam Kuk of Angkor Wat's Bas-Reliefs

Translated into English by Benedict Anderson

As early as 1904, Etienne Aymonier, translating the small inscribed cartouches of Angkor Wat's historical gallery, pointed out, in the vanguard of the Khmer army, a contingent of "Syam Kuk," which he believed to be the earliest known images of the Siamese, in other words – in those days this went without saying - the Thai. [2] In this manner he confirmed a pointer which he had been the first to bring to light: a Cham inscription of 1050 mentioning Syam prisoners presented to Po Nagar of Nha-Trang by Jaya Paramesvaravarman I. [3] George Coedès, correcting Aymonier's readings of these inscriptions, published soon afterwards his own translations: K-298-2 "Here are the Syam Kuk" and K 298-28 "The Representative of the King, Paman Jen Jhala, leading the Syam Kuk." [4] For this illustrious historian of Indochina, there was no longer any room for doubt: here were the first "Thai," infiltrating into central Siam, and coming into contact successively with the Cham and later the Khmer in the 11th and 12th centuries. This line of thinking was followed by practically all subsequent authors.

Let us sketch out quickly the history of this name (Syam) after these two epigraphic references. Syam slaves appear for the first time at Pagan in a text of 1120. [5] When Kublai Khan in 1282 sent an envoy to Hsien and to Lo-hu,, people translated these names – rightly – as Siam and Lopburi, with Siam clearly then referring to the Thai kingdom of Sukhothai. Envoys from Hsien Lo (Hsien + Lo [hu]) were still arriving in Canton in 1292, 1294, etc. From this point on, the Chinese would designate this country either in the form of (H)sien, or by the hybrid (H)Sien Lo [6] (e.g. Chou Ta-kuan). [7] It is plain that the Chinese got these names from the Khmer, who were then the great power in

---

[2] E. Aymonier, Le Cambodge, Paris, 1904: vol. 3, pp. 363ff.

[3] E. Aymonier, "Première étude sur les inscriptions tchames [First study of the Cham inscriptions], Journal Asiatique, Jan-Feb, 1891, p. pp. 50-52; G. Maspero, Le Royaume de Champa [The Kingdom of Champa] Paris, 1928 p. 139; G. Coedès, Les États hindouisés [The Hinduized States…] Paris, 1964, p. 257.

[4] G. Coedès "Les Bas-Reliefs d'Angkor Vat," BCAI, 1911-12, pp. 170-220. Coedès translates the title *rajakaryyabhaga* as 'representative of the king' with question mark added. One could contest this interpretation, but the matter does not concern us here. Let us only note that it is like a proper name, a hapax legomenon.

[5] G.H. Luce, "The Early Syam in Burma[n] History," JSS, 1958, vol. 46-2, pp. 123-214.

[6] G. Pelliot, "Deux itinéraires de Chine en Inde [Two itineraries from China to India]…" BEFEO, 1904, vol. 4-4, pp. 230-31.

[7] P. Pelliot, Mémoire sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-kouan [Chou Ta-kuan's Memorial on the Customs of Cambodia] Paris, 1951, pp. 10,30, 98.

the region, and with whom they had their most important relations. The Khmer used the name Syam for this region/country, and they have kept it in use up till the present in the form of Syem. The Pali chronicles would pick up this name in the form Syamadesa, attested from 1339 onwards.[8] We have seen that the Cham and the Burmese said "Syam," the Mons "Sem," and later the Malays "Syam." It was probably from the latter that the Portuguese derived their "Siao," which was eventually adopted by all the other Europeans.[9]

There is no doubt at all that from the 13th century on -- in some senses retrospectively -- Syam designated the Power -- Thai from that time on -- centred at Sukhothai, and eventually the whole terrain that Sukhothai gradually managed to subjugate. But in those days, like today, Siam was a mosaic of different ethnic groups and the term Siamese did not designate automatically only the dominant class, i.e. the Thai. This "caution" is still more relevant for earlier times, notably the 11th and 12th centuries.

For the early scholars, the presence of "Thai" -- automatically 'recognized' from the name Syam – on Cambodia's frontiers in the 12th century was no surprise. Georges and Henry Maspero believed they could take literally those inscriptions of Indravarman and Yasovarman which claimed [that their realm] abutted "China" to the north.[10] But this language was a rhetorical figure (and the same could be said of Jayavarman VII's recuperation of the same formula later on), not a factual description. For the Kings of Angkor, the only Great State to the north of their realm was China, which, around 900, still exercised its suzerainty over Dai Viêt, and so reached as far down as the latitude of Hué. But at this date, it is certain that the Angkorean kingdom did not abut Dai Viêt. It had not even yet recovered the frontier previously established by Bhavavarman, Citrasena-Mahendravarman and Isanavarman.

I have surveyed on the ground all the so-far-discovered Khmer remains, and have retraced with some precision the broad lines of Angkor's expansion in the Sé Mun basin. It is possible that future discoveries will force some modification of my inventory; but for the moment we can only argue on the basis of known facts.[11]

---

[8] G. Coedès, "Documents sur l'histoire… du Laos occidental [Documents on the history of … western Laos]," BEFEO, 1925, vol. 25, p. 95.

[9] L.P.Briggs, "The appearance and historical usage of the terms Tai, Thai, Siamese and Lao," JAOS, 1949, vol. 69, pp. 60-73.

[10] Henri Maspero, "La Frontière de l'Annam et du Cambodge du VIII au XIVe siècle [The Frontier of Annam and Cambodia from the 8th to the 14th century]," BEFEO, 1918, vol 18: 3, p. 52; Georges Maspero, "La géographie politique de l'Indochine aux environs de 960 AD [The political geography of Indochina around 960 AD]," Études Asiatiques. Paris, EFEO, 1925, vol. 2, pp. 79-125.

[11] B.P. Groslier, "Prospection des sites khmers du Siam [Prospection of the Khmer sites in Siam]," pp. 33-58 in B.P. Groslier, ed., Coûts et Profits en Archéologie [Costs and Profits in Archaeology], CNRS, CRA, Paris 1980.

The initial Khmer advance north of the Dangrêk range is rigorously traceable on the map through the inscriptions of Mahendravarman: most of these were engraved on small stone "cellas," which also served as veritable "frontier-markers." [12] But Angkorean power would not return to this trans-Dangrêk region till much later, with Indravarman, Yasovarman, and above all Rajendravarman, who annexed the region of Khorat. Suryavarman I and his immediate successors re-subjugated Chantabun, conquered the Roi-Et plateau, and the Sakhon Nakhon-That Phanom basin; and he was the first to proceed up the Mekong beyond Wat Phu. [13] Suryavarman II extended these territories by subjugating Lopburi and the lower valley of the Nam Sak, and incorporating today's Chaiyaphum. No matter what some people have said, Jayavarman VII didn't add much to all this. At most, one can say that his influence, under the sign of Buddhism, increased a bit to the northwest (Khon Kaen), and towards the Menam delta, where archaeologists have found edifices in his style, which however were perhaps not of his making.

Contrary to what people still insist on writing, one finds not a single "Khmer" monument at Sukhothai, Si Sachanalai, or Sawankhalok. People have put forward instead some Khmer statues and other objects. But these constructions, called "Khmer," -- which were certainly made at the orders of princes who were khmerized to varying extents, allied with/connected to Khmer aristocratic families, and were part of the Khmer aesthetic world; and whichmay even have been built partly by Khmer artisans, or artisans trained by Khmers – were merely late and local imitations of the real thing. To convince oneself of this, one has only to compare these productions with those definitely Khmer monuments which exist nearby, from Khorat over to Roi-Et, passing through Chaiyaphum and Khon Kaen, i.e. the region effectively controlled by the kings of Angkor.

It is not only that the Angkorean empire was never in "direct land contact" with China and China's satellites. For the still youthful archaeology of central Indochina now permits us to see that the two empires were separated by a veritable glacis of distinct countries. To the west, of course, there was Dvaravati, connnected to Chantaboun [Chantaburi], which was occupied by the Khmer since the days of Bhavavarman. To the northwest there was Lopburi, without question the country of the Lavo/Lava. This

---

[12] B.P. Groslier, "Prospection.....," op.cit. I didn't take into consideration inscription K 978, which would come from Sri Tep, which we owe to a Bhavavarman who is not necessarily the same Bhavavarman already mentioned.

[13] Which confirms the later tradition of the Thai chronicles, which say that the son of Suryavarman I founded Suvarnagrama. This toponym can not possibly be, in the 11th century, Chieng Saen, (cf. G. Maspero, La Géographie.....p. 95) but rather must quite simply be the That Phanom-Sakhon Nakhon region. I will not bring up here the problem of Suryavarman I's "conquests" across the Menam, which are problematic, to say the least.

ethnonym incidentally first appears in a Khmer inscription of 611 which mentions a "Lavo" slave.[14] Lopburi would not be menaced till the time of Suryavarman I,[15] and then it quickly regained its independence, since it sent an embassy to China in 1115. Suryavarman II seized Lopburi, and conscripted troops from its population,[16] but the stubborn kingdom liberated itself in 1167.[17] And if Jayavarman VII seized it once again, we know that Khmer power there did not survive this ruler's death.[18]

With regard to the Sé Mun plateau, from the archaeology it looks as if the Khorat region formed a unity from even before the Khmer advance. There are now strong reasons for locating there, from the 7th century on, the kingdom of Canasa revealed by recently discovered inscriptions.[19] One is today in a position to place authoritatively what I have termed "the stele civilization" on the left bank of the Sé Mun, with its epicenter at That Phanom – as attested by remains that go back to the 8th century at the very least.[20] I do not know whether its power extended further south in/into the Mekhong valley. But there existed there, from as early as the 5th century, and initially under Cham influence, a kiln/furnace which has left us various important archaeological remains.[21] The recent investigations of Mr. Tatsuo Hoshino have tended to locate at this site the "Muong Java" whose memory was preserved by the Lao when they moved in, and which played a far more important role than we generally suspect.[22] And I have not

---

[14] K 557-600, S. 3, inscription from Angkor Borei: IC, II, p. 21.

[15] Praman Lvo, K 292. A 16 oath of the Royal Palace: IC, III, p. 205; Khlon Vala Lvo, K 817,.9 IC, V, p. 200; also K 412, 10, RS, II: p. 29.

[16] Lvo, K 298-26, Historical gallery of Angkor Wat; Coedès, "Les Bas-Reliefs ...." op. cit.

[17] G. Coedès, "Nouvelles données épigraphiques sur l'histoire de l'Indochine centrale [New epigraphic finds relating to the history of central Indochina]," JA, 1958, p.139.

[18] Lvodaya, K 485, C 9, stele of Phimeanakas, IC, II, p. 161; and Lavodayapura, K 908, C 68, stele of Preah Khan at Angkor, BEFEO, 1941, vol. 41-2:, p. 255.

[19] Coedès, "Nouvelles données ...." op.cit. One is today in a position to place authoritatively what I have termed "the stele civilization" on the left bank of the Sé Mun, with its epicenter at That Phanom – as attested by remains that go back to the 8th century at the very least.

[20] Its influence may have extended as far as Vientiane. P.M. Gagneux, "Vers un révolution dans l'arché ologie indochinoise: Le Buddha et la stèle de Thalat [Towards a revolution in Indochinese archaeology: The Buddha and the Stele of Thalat]," Bull. Amis du Royaume Lao, 1972, no. 7-8, pp. 83-105. On the iconography of these steles see the excellent study of Piriya Krairidsh, "Semas with scenes... in the National Museum at Khon Kaen," in Art and Archaeology in Thailand, Bangkok, 1974, pp. 35-66. But the chronology of these sites remains to be determined.

[21] G. Coedès, "Nouvelles données sur les origines du royaume khmer [New Data on the Origins of the Khmer Kingdom]," BEFEO, 1954, vol. 48-1, pp. 209-220.

[22] Tatsuo Hoshino, Pour une histoire médiévale du moyen Mékong [Toward a Medieval History of the Middle Mekhong], Paris, 1976, in press with CEDRASEMI. In passing, I would indicate that, in my judgment, it seems much more likely that Jayavarman II stayed in this place before founding the Angkorean empire, rather than in the big island of Java.

mentioned what I have designated as "the round town civilization," since it seems from the beginning to have been incorporated politically by the Khmer. But it remains an additional proof of the existence in central Indochina of powerful "nations" endowed with flourishing material civilizations. And let us not forget that Bhavavarman boasted of having subjugated "the kings of the mountain…."

Archaeologically speaking, one can see that these diverse entities were constituted on the bases of prehistoric civilizations which we are just beginning to discern. Later they came under Indian influence via at least three distinct channels: directly, by sea, in the case of Dvaravati, and doubtless also Lopburi; then via Champa; and finally via Cambodia. From very early on, from the end of the 6th century, they also experienced political pressure from the Cham and the Khmer. But they resisted the pressure, in some cases till as late as the 13th century. One should note in passing that it is in this region that we should look for the diverse kingdoms which sent embassies to China from the 7th century on: good evidence of their vitality. [23]

All that we know of these countries (and one can not repeat too often that we know very little), as far as their cultures go, is that they were under the dominating influence of Theravada Buddhism, and that they used Pali (sometimes Sanskrit), and later Khmer, as written languages of high culture; but that they were speakers essentially of Mon languages, or if one prefers, Mon-Khmer languages. One finds confirmation of this in the Khmer inscriptions. The word Mon, in the forms raman(n), rman, rmen already appear in the 7th century. [24] When Rajendravarman conquered Khorat, he clashed with [the Mon realm of] Ramanya; [25] and the texts of Suryavarman I's reign mention the same thing.

Thus these realms not only existed, but constantly resisted the Khmer and the Cham. Their "Mon-Khmer" unity is evident. The Thai had first to encounter and then conquer these realms in their march toward the South. There is no sign of them trying to do this before the 11th century.

Furthermore, no historian has tried to argue for the presence of the Syam = Thai in central Indochina at that time. Scholars have brought up the fact that in 754 a son of the King of Chen-La (Land), sent to China as an envoy in 753, accompanied the Chinese armies against Ko-lo-fong, king of Eastern Nan-chao; and Ko-lo-fong is said to have begun the conquest of the Upper Irrawaddy between 757 and 758, even pushing on "to the sea," though the historians are generally sceptical on this last point. [26] Later, in 862-

---

[23] O.W. Wolters, " North-Western Cambodia in the Seventh Century," BSOAS, 1974, vol. 37-2, pp. 355-84. The author has done us good service by drawing attention to these Chinese texts. But his attempts at "geographic" and "archaeological" localization of the toponyms are not at all convincing.

[24] For example va raman K 66, A. 25: IC, II, p. 51; rman: K 76, 2,5: IC, V, p. 7, etc.

[25] K 872, face N. VII, inscription from Pr. Beng Vieng, IC, V, p. 97, etc.

3, Nan-chao would attack Tonkin, and one supposes that the Thai of Ta-li would have numbered among its troops. But today we know that Nan-chao, which certainly incorporated the Thai politically, counted primarily on the Tibeto-burman Lolo and Min-kia [for their armed forces]. . In any event, we are here at the latitude of Tonkin, not in central Indochina, and even less so in direct contact with the Khmer.

The sole known contact of the Khmer with the civilizations of North Indochina is the adoption, at the beginning of the reign of Suryavarman I, of the Twelve Animal cycle, designated by Muong terms, as Coedès has shown.[27] Now, we have just observed that it was exactly Surayavarman I who advanced furthest "north" : at That Phanom he was not that far away, via the Na Pe and Mu Gia mountain passes, from the Muong living on the fringes of the Tonkinese delta (when they settled there we still do not know). In any case, this has nothing to do with Thais or contact with Thai.

At the present stage of our knowledge of the region, nothing allows us to suspect a Thai descent into central Indochina from the first half of the 11th century. The sole "proof" ever advanced has always been the "equation of Syam = Siamese = Thai, drawn from the Angkor basrelief, and retroactively attributed to the Cham inscription of 1050. But this scarcely stands up any more. The best evidence is that after he made this claim over most of his career, Coedès came to have his doubts at the end, when he wrote of these Angkor Watian Syam "These were very probably Thai from the middle Menam basin." Here "very probably" serves as a minor correction to his earlier claims. But I must admit the language still seems to me to go too far.[28]

For, more than anyone else, it was Coedès who laid out the history of this Thai "descent" to the south. It does not get rolling until the dawn of the 13th century. In my view, it was enabled by the dislocation of Jayavarman VII's empire. The counter-shock of the Mongol conquest, generally regarded as the principal cause of this dislocation, seems to me to have been merely a precipitating factor. It is no less clear that the Thai had first -- after moving out of Sip Song Pan Na – to encounter and then to subjugate the Mon realm of Haripunjaya, and the central and lower Menam basin; then the basins of the Sé Mun and the Middle Mekhong, before finally reaching the Angkorean borderlands.

---

[26] P. Pelliot, "Deux itinéraires…" art.cit., pp. 211-12; G.H. Luce, "The Early Syam….." art.cit., pp. 141-43. Luce himself doubted that Thai chieftaincies existed on the Upper Irrawaddy before 1215.

[27] G. Coedès, " L'Origine du Cycle des Douze Animaux au Cambodge [The Origin of the Twelve Animal Cycle in Cambodia)," Toung Pao, 1934, vol. 31, pp. 315-29. Subsequently, Coedès published an inscription (K 351, IC, VI, p/ 191) which would place the appearance of this cycle in the year 992. But land contacts between Cambodia and Vietnam are attested to from as early as the time of Rajendravarman, and this is no surprise. One should note that E. Porée-Maspero, Etude sur les rites agraires des Cambodgiens, Paris, Mouton, 1959, vol. 3, pp.753ff. proposes a very ancient Chinese origin; on this point at least, I am inclined to agree. There remains the linguistic fact: the unforgettable Khmer borrowings from the Muong language.

[28] G. Coedès, Etats……. op. cit., p. 318.

Mrs. S. Sykes [or S. Lewitz, see notes 28, 44, 46 below] has rightly stressed that borrowings from Thai only appear in the Khmer language from the 15th century on. But taking into account the mastery of Khmer vocabulary evinced by Ramkhamhaeng in his inscriptions, she theorizes "a long period of previous contact."[29] Now this kind of contact existed since the start of the 13th century, which should have been long enough. In any case Ramkhamhaeng plainly utilized the Mon-Khmer orthography which had been used for centuries in the regions he subjugated. Yet one notes that he called his own people Dai, as the Thai have never ceased to term themselves before and since.

Finally, one should realize that after taking power in central Siam in the course of the 13th century, the Thai, in the eyes of their eastern and southern neighbors automatically became Syam(a), the inhabitants of Syam(adesa), in line with normal processes. One can assume nothing whatever that is precise about its "ethnic" or "linguistic" charge, any more than one can today assume anything comparable from the terms "Siamese" or "Thailander."

To be sure, one might well imagine that one or other "Thai" tribe managed to serve as a sort of vanguard, infiltrating through the various Mon states, and coming into contact with the Chams from the middle of the 11th century, and with the Khmer in the time of Suryavarman II; exactly to such a tribe the name Syam could apply, since it only shows up at these dates.

But the epigraphy shows nothing of the kind. Even Coedès, with his immense knowledge, was unable to settle the meaning of all the words in the texts he deciphered, and had to content himself with publishing an index of the proper names mentioned. One can't grudge him this. For him then, Syam as the name of an ethnic group, only appeared in the two cartouches of Angkor Wat. But the word Syam itself appears in writing from the start of the 7th century. One can cite a whole series of names of slaves or servants termed Syam Here are the most ancient examples: a ku Syam in a text from Angkor Borei of 611;[30] a ku Syam with her baby, in an inscription from Sambor Prei Kuk of Isanavarman I;[31] a ku Syam with two babies in a text of Wat Pô;[32] a ku Syam and her child in a text of 683;[33] a Syam *bharu* and another Syam in a text of the 7th-8th

[29] S. Lewitz, "Recherches sur le vocabulaire cambodgien [Studies of the Vocabulary of Khmer], VII. JA, 1971, 1-2, p. 106.

[30] K 557-600, E 8: IC, p. 21. Ku means a woman of child-bearing age, it would seem. The question of the exact status of these temple servants — servants, slaves, serfs – remains open. For convenience, I will here use the term 'slave.'

[31] Tower N 18, K 149, 23: IC, IV, p. 28.

[32] K 22, 17; IC, III, p. 143.

[33] K 22, 17; IC, III, p. 143.

centuries;[34] a ku Syam in a text of 684;[35] the child of a ku Syam in a text of 713....[36] One could add here a ku Sya… which one can read, without being arbitrary, as a broken-off Syam, in a text of the same epoch.[37]

In the Khmer inventories, slaves and servants are usually designated by their function, but such is evidently not the case with these texts.[38] One sometimes finds the names of these slaves or servants specified, especially when there is a change of name, or when it is a matter of a slave escaping. But this is still pretty rare; above all, the same personal name rarely recurs in the inscriptions, to my knowledge never more than eight times. It suffices to leaf through Coedès' Index to realize this point. . One could certainly think of our term as a proper name in the case of a certain Pon Syam mentioned in a text of 639,[39] which can only be read as [Mr.] Pon "The Black." But it could also be an ethnic term recalling the man's origins, or even the Pon (of the) Syam, just like the chief of the Syam at Angkor Wat in K 298-28. In any event one can not eliminate wholesale the appearance of the term Syam as simply proper name, and Coedès unhesitatingly treated them as ethnonyms at Angkor Wat and in Champa

We frequently find slaves designated by the name of their ethnic group. We have already observed this usage for the Mons and the Lvo, and I underline here that the first appearance of Lvo is in exactly the same text (K 557-600) where Syam first shows up. One can point randomly in the texts to references to China (Chinese), [40] Cham,[41] Kling (i.e." Indian" ,[42] from Kalinga) slaves, etc. One even finds mention of "Kmer" slaves.[43]

---

[34] Longvêk (?) K 137, 7, 14; IC, II, p. 115. According to a current formula, this could mean 'the slave Syam (of) Bahru – Master, Lord – the name of Siva, of Vishnu, designating the god worshipped there.

[35] Phum Komrieng, K 154, B l; IC, II, p.123.

[36] West Barai, K 904, B l; IC, IV, p. 54.

[37] Trapeang Thom, K 423, A 2-3; IC, II, p. 135.

[38] The problem has not yet been seriously studied. See J.M. Jacob, "Pre-Angkor Cambodia,,…,Common People…" in R.B. Smith and W. Watson, eds., Early South East Asia. Oxford, 1979, pp. 406-24. In the final volumes of his Inscriptions de Cambodge Coedès began, more and more frequently, to explain the names of slaves in this manner. C. Jacques gives other examples in his "Deux Inscriptions du Phnom Bakheng [Two Inscriptions from Phnom Bakheng]," BEFO, 1970, vol. 57, pp. 57-67.

[39] Stele of Ta Keo (?), K 79, 13; IC, III, p. 69.

[40] K 877, l. 10; IC, VI, p. 66; K 222,5: IC, III, p. 61.

[41] K 241, 2: IC, III, p. 7.

[42] K 66, A 27: IC, II, p. 51; K 137, 21: IC, II, p. 115; K24, A 8: IC, I, p.16.

[43] K 18, 6: IC, II, p. 146; K 11 3: IC, II, p. 7. This certainly means Khmer. Initially written as Kmer, but phonetically produced as Khmer, one finds this word only in the 12th century on the stele of Wat Phu K 366, A 27; IC, IV, p. 288. S. Lewitz has explained this evolution. "La topoymie khmère [Khmer Toponyms], " BEFEO, 1967, vol. 53-2, p. 406.

This is rather surprising and perhaps indicates that Khmer was originally the name of a specific lineage or tribe. The use of these "ethnicities" is so well attested [44] that one can find them right up to inscriptions in Middle Khmer where mention is made of Samré, Kuoy, and Syem (Siamese) slaves.[45]

As Coedès has demonstrated, Syam comes from the Sanskrit word *syama*: 'black-skinned' or' dark-skinned', and it was included in the names of plants and birds, and even of a mountain in the Mahabharata. The equivalence (in central Indochina) has been formally established in the inscription of Phnom Aksar, from about 1118. [46] This hill to the north of Pouok is called in the Sanskrit text Syamadri, and in the Khmer version as Vnam Thne – The Black Hill, the Dark Hill. Mrs. Sykes has shown that in Old Khmer *thne* has indeed just this meaning.[47]

So "Syam" appears to have been used by the Khmer as a collective noun – The Blacks – to designate "aboriginal" peoples whom they thought of as dark-skinned compared to themselves (everyone has someone else who is "blacker" than they are). Or perhaps the name was a pun on the name these people actually gave themselves? This kind of practice still continues. The Cham today call their own "montagnards" by the collective noun *mleccha* (people who stammer, can't speak properly, i.e. barbarians), and *Kirata* (mountain people) and also Syam(a).[48] It is thus normal that the term appears at the moment when Bhavavarman, then Isanavarman I, defeated the "kings of the mountains" to take control of the region just north of the Dangrêk range.

Thus one can take as a solidly-based working hypothesis that the Khmer applied the collective name Syam(a) to the peoples and regions conquered at the end of the 6th century. The term remained in constant use thereafter, generally for the whole region from Sukhothai (where it crops up again in the 13th century) over to the Mekhong, where the Chams, now in contact with the Khmer, start to use it around 1050. When the Thai took over power in this region, they invested themselves with the traditional name, even though among themselves they called themselves Thai. We should add however that they don't seem to have appreciated Syam that much since they ended up substituting for it the weird hybrid "Thailand."[49] And they also ended up turning the same compliment -- the

---

[44] Aside from those we have not identified as yet. Thus one finds *par* slaves (K 595, 5: IC, V, p.. 23; K 149, 23;: IC, V, p. 28) which may refer to the Pear. Or a Kpon Mada (K 137, 14: IC, II, p/115). In his La Géographie....G. Maspero claims that the Cham called the Jarai "Mada.."

[45] S. Lewitz, "Recherches sur le vocabulaire cambodgien [Studies of Khmer Vocabulary]." VII, JA, 1971, 1-2, p. 106.

[46] Syamadri, sic, for Syamadri: K 524, 4, 6: IC, III, p. 134.

[47] S. Lewitz, "Recherches sur le vocabulaire cambodgien," VIII JA, 1974, 1-2, p. 155.

[48] G. Maspero, Le Royaume de Champa [The Kingdom of Champa], (Paris, 1928) , p. 6.

[49] Manich Jumsai, History of Thailand and Cambodia, Bangkok, 1970, pp. 4-6 explains that the name 'Siam' was 'imposed' on the country by the Europeans ... and that it was abolished only in 1938.

negative sense of Syam – back onto the Khmer. One finds in the *pongsavada Yônok* an amusing passage which says that all the ethnic names beginning with Kha ('Black') refer to inferior racesm such as the Khamen, the Kham, etc.[50]

So, if from the 7th century on, Syam referred to the peoples and regions of central Indochina, one can not, at so early a date, make it include the Thai. The same argument applies to the Syam of the Angkor Wat bas-reliefs. Close study of the bas-reliefs leads to the same conclusion. From Aymonier on, all scholars have stressed the contrast between the orderliness of the Khmer troops, including those from Lvo, who are indistinguishable from the rest, and the picturesque disorder of the Syam, to whom the ironic sculptor has visibly attributed grotesque, or at least exaggerated, features.

These Syam appear to be tattooed (or scarred?) on their cheeks and are clothed in a very special manner. Their short-sleeved jackets seem to be of Khmer origin; doubtless a padded garment to protect them from spears and arrows. Their loin-cloths by contrast, are unique, made from a very fine, sheer material: the loincloth of the mahout is so transparent that you can see the elephant's harness through it. From the upper edge, a series of tassels drop downward over an embroidered sash. Their headdress is especially strange, made of minutely plaited braids crowned by a falling loop of feathers or maybe leaves. Their weapons are also quite different from those of the Khmer: javelins decked out with bunches of feathers or leaves; a bow (in general the weapon of the Cham) awkwardly held by their chief. But it is the faces that must really command our attention. If one needed to describe in one or two words the impression they give, one could say they are faces of "forest/jungle people."

This is scarcely an impression that one can make fit with the Thai, even at the start of the 12th century. Since T'ang times the Thai had participated in the highly advanced civilization of Nan-chao (one forgets this too easily). They were impregnated by a solidly- rooted Buddhism, expressed through an elegant art. [51] They must necessarily have had an advanced social organization, especially in regard to warfare. Otherwise they could not have so long resisted the pressure from the Chinese, then organized the Sip Song Pan Na, and finally disrupted the old Mon and Burman states. As far back as one can trace their history they always appear as valley-dwelling, rice-growing people, clothed in pants, and certainly in relation to all the people to the south of their native mountains, they were "fair-skinned." In brief, even considered as a small "advance garde," one can not easily recognize them in the traits of the Syam Kuk of Angkor Wat.

It should be noted here that certain Thai authors, admittedly animated by a healthy nationalism against "colonialist" historians, have refused to recognize in the

---

[50] C. Notton, Annales du Siam [The Chronicles of Siam] (Paris, 1926), vol. I, p. 138.

[51] H.B. Chapin, "A Long Roll of Buddhist Image[s]," in .B. Soper, ed., Artibus Asiae, 1970, vol. 32, and 1971, vol. 33.

features of these "barbarians" their own ancestors; rather they have regarded them as simply the aboriginal peoples of central Siam.[52]

It is perhaps not impossible to verify some of these impressions. First of all, take the term Syam Kuk from the Angkor Wat panels. George Coedès never translated the second word. One can't reproach him for this, since the word poses a real problem, and I myself have found it nowhere else in the inscriptions. Yet the word exists in modern Khmer and means "aigrette" (egret, heron; tuft, crest). The word appears in other Mon-Khmer languages with parallel meaning. I will here merely give one example, that of the Bahnar language. In the first volume of his Bahnar-French dictionary, Paul Guilleminet cites for the series of birds called *klang,* i.e. raptors, night-fowl, cranes, and herons, the following: *klang kok* (Ardeidae [a family of long-legged birds including herons and bitterns]), among whom the Bahnar distinguish the *klang kok do* (Chinese crab-eating herons [Ardeola bacchus]), the *klang kok ye* (garzette egrets [Egretta garzetta]), the *klang kok* (middle-sized egrets), and finally the *klang kok tih* (large grets).

When one looks at the tufted crests which crown these birds' heads, how can one avoid the temptation to align them with the strange headgear of the Syam of Angkor Wat, and thus to translate Syam Kuk as Crested or Tufted Syam – whether this term is a simple Khmer description of these people, or is a version of the name such people gave to themselves? [53]

With regard to *kuk,* M. Jean Filliozat has been kind enough to inform me that according to the Vaidyakasabdasindhu, the Sanskrit medical dictionary published in 1894 by Umesacandragupta, *kuka* refers to the bird *cakravaka: Anas casarca.* But this bird, belonging to the family of the Anatidae [the family that include ducks, swans, and geese], and which must be a kind of duck, seems out of sync with the Mon-Khmer *kuk*, which are centred on the family of the Ardeidae, and especially the herons or egrets.

On the other hand, the appearance of the word *kuk* or egret as a descriptor for *syama* led me to ask more questions about the latter word. I consulted with M. Filliozat, who was kind enough to give me the following information, which is clearly of great interest.

Syama, masculine noun, can refer to the Indian cuckoo, definitely dark-colored but without a crest. *Syama*, feminine noun, can refer to, aside from certain plants, various birds, including the Indian cuckoo, i.e. the vulture or the kite; but evidently in the latter two cases only out a rash assimilation to the *sakuna,* which means a rather large bird such as the vulture or the kite (and we have just noted that, in Bahnar, these different species are otherwise grouped).

---

[52] M. Jumsai, History of Thailand….. p. 23.

[53] Egret or heron, of course. The love dances of herons is depicted on the Bayon -- the east wing of the southern external gallery.

Here is what we get from Narahari's c. 1400 Rajanighantu, the great Sanskrit dictionary on medical matters.

Chapter 19, *sloka* 120: *sakuni potaki syama pandavi sveta-paksini*. This refers to a list of synonyms for *sakuni*. The Vaidyakasabdasindhu, cited above, gives for these synonyms the following equivalents, *Sakuni:* Bengali *syamapakhi* (myna [Gracula]) . *Potaki: syamakapaksin* (myna); *Syama,* Bengali *syamapakhi* (myna); *pandavi*, replaced by the equivalent *pandavika: krsnnaataka* (black myna). *Svetapaksini* is missing, but means 'white bird.' *Pandavi,* however, must mean 'of a pale yellow colour' (see below). It is a fact that there are black mainates, but also some which are lighter-colored, and in this way, the abovementioned relative "whiteness" or "pallor" in the different names of the birds can be explained.

Furthermore, the species enumerated in the list above, and after the (entry) *syama*, are all birds with crests: peacocks, pseudo-egrets [I have been unable to identify what the French words *fausse aigrette* refer to – Tr.]; *kraunca* – white herons [Buphagus]; *nilakraunca* – blue or black herons [probably Egretta sacra and Egretta ardesiaca of the Gruidae family]; *vaka* or *baka* – cranes [Gruidae] (this is where *syama* is situated). One continues on with: *durga*, which we will look at below, *balaka*, another kind of crane; *gharmantakamukhi*, a type of crane; *cakravaka (anas casarca* – discussed above along with *kuka*), a kind of duck, one of the probable models for the mythical *hamsa.*

Durga (sloka 121) is again *krsnavataka* (mainate), according to the Vaidyakasabdasindhu, and has as synonym *bhagavati* or *satyapandavi.* People gave the bird the names of the Goddess, who also bears the name of Syama. From here, one can then interpret the word *pandavi* , not merely (as above) as "pale yellow," but also as "belonging to the Pandavas;" and *satya pandavi* would refer to Draupadi, wife of the Five Pandavas. The alignment of the names of the mynas with those of the Goddess coincides with the already noted variations in the colors of the species, The Goddess is both Syama or Kali ,"The Black", and Gauri, 'The White.' More precisely, syama must be the talking mandarin thrush [of the Turdinae family, probably Turdus mupinensis], which is black, and bears, on each side of its head, a tuft.

In this way, M. Filliozat permits us to isolate a group of birds, almost all crowned with "crests," which, when they are dark-colored, frequently have their names prefixed with the term *syama.*

As I have suggested above, one can, with some caution, see in the term Syam(a), applied as a collective noun by the Khmer, from the 6th century on, to the peoples they encountered in the basin of the Sé Mun, a generic meaning of "Black" or "Dark-[skinned]." But since one of these groups, the Syam Kuk, are most probably the Crested Syam – and we recognize, besides, the pleasure literati take in plays on words, or rather multiple allusions – one can also ask if *syama* was not a word picked out for those tribal peoples who gave a special place to certain birds whether in their costumes or as their totems….

Such at least seems to be the case with the Syam Kuk. This is all the less surprising, since it is no accident or coincidence. One sees it also in the case of their neighbors, the men of Lvo, who must also have been classified among the Syam. On Plate 1 one can see the first soldiers of this contingent. What makes them seem Khmerized, as I have said, is their orderliness, their costumes, and their weapons. But their helmets are decorated with protomes [upper parts] of birds, sometimes with outspread wings. Eagles or birds of prey, or pheasants? One can't be sure. But these "helmets" are remarkable and absolutely unique in Khmer bas-reliefs. At the very least, we have here a very strange convergence between the particular meaning of *kuk*, and the utilization of *syama* – the name of dark-colored birds with crests.

In any case, it is now clear that Syam was a generic term, with perhaps a double meaning: Blacks /Dark-skinned People, but also perhaps (Men with) Black (Birds' Crests). And amid all these Blacks , the Khmer recognized more specifically the Syam Kuk, the Crested Syam

Can one identify these Syam Kuk? Ethnography can be of help to the archaeologist. If one travels around in the countryside on the right bank of the Sé Mun, from the extreme eastern part of Surin to the Mekhong, one is travelling in Suei country. This Mon-Khmer language-speaking people have a characteristic physique. Long faces with prognathic jaws, protruding ears decorated with heavy earrings, high foreheads creased with wrinkles, thin and prominent noses, traces of moustaches, lips often "swallowed up" which make their mouths looks like scars; difficult to describe even with the help of photographs (see Plate 2). But for anyone who has seen them, they seem to have stepped right out of the Angkor Wat bas-reliefs.[54]

I have no doubts on this score. The Khmer were observers and protraitists of astonishing precision. In the reliefs of the Bayon, one sees the Khmer thus depicting various peoples, from the Cham to the Chinese via the "Phnong" (and themselves as well) with almost photographic realism. It is a common game today to point out some living Khmer or other on the sculptures of Angkor. Aymonier had already noted of this Angkor Wat panel: " In a number of cases, the artists have given the figures grotesque features, of a type which seems to have been observed from real life…"[55] He couldn't have spoken more truly; and the type in question appears to be that of the ancestors of today's Suei.

---

[54] I had taken a series of photographs showing these resemblances, using the details of the Angkor Wat's reliefs as my startingpoint. But the photographs were destroyed during the recent events, C. Archaimbault has been kind enough to give me some others, taken in the southern part of Sisaket, and I thank him very much for this.

[55] Aymonier, Le Cambodge…..vol. 3, p. 363.

If one adopts this hypothesis, the historic context rather confirms it. First of all, one will remember that the Suei seem to have been the original inhabitants of this zone, which they occupied up to Champassak on the Mekhong. As Archaimbault has demonstrated, the Thai and the Lao recognize in them the "original" occupants of the soil, compared to themselves, and treat them as such.[56]

We recall the raids of Suryavarman II against Dai Viêt. Having attacked Champa (and through Champa the Vietnamese) repeatedly between 1128 and 1145, in 1149 he tried to reach Dai Viêt directly across the Wou-wen mountains (the Annamite Cordillera).[57] Quite obviously, for this campaign, his departure-base would have been the middle stretch of the Mekhong , to the north of Wat Phu. In that case, it makes perfect sense that he would have used the Syam Kuk -- this was their country after all – as guides for his Lavo contingent and his main Khmer army.[58] Note – can this really be an accident? – that in the panel, the Syam Kuk and the Lavo march precisely in front of the Khmer soldiers, and also are heading East![59]

Naturally, this identification of the Syam Kuk needs further proof. But one can certainly draw the provisional conclusion that my hypothesis is not any more improbable than the interpretation that has for so long been generally accepted.

If the hypothesis can be definitively verified, it will have a further merit. People have tended to treat the diverse "montagnard" ethnic groups of central Indochina as if they were on the margins of History. And even if historians admit that in principle they have had pasts at least as old as the "hinduized" peoples, they consider them "as on their own," to the point that sometimes unconsciously, these "montagnards" are taken primarily as evidence for the "pre-Indochinese" past (whatever that may mean).

This is manifestly not the case at all. Prehistory, like historical archaeology, shows us clearly that other peoples of Indochina have had a destiny no less remarkable than the destinies of those peoples who have "emerged" into history by their writing and

---

[56] C. Archaimbault, "L'Histoire de Campasak [The History of Champassak," JA, 1961-4, pp. 519-95.

[57] G. Maspero, La Geógraphie..... p. 96, thinks that the king climbed the Hô-trai pass, between Khan-muon and Kham-kut, in order to attack Nghé-an. . Coedès thought the passes of Mu Gia and Ai-lao more likely. États.....p. 279. In view of the layout of the Khmer realm at that epoch, I agree with him..

[58] Jaya Harivarman I, ruler of Champa between 1147 to c. 1166, who was Suryavarman II's adversary from 1148 on, also fought incessantly against the Radé, the Mada (Jarai?) and other Mleccha, Unlikely to have been a coincidence.

[59] If Angkor Wat was built by Suryavarman II, this king doesn't seem to have managed to finish it. At least one angle of the gallery of bas-reliefs remains without images. In the historical gallery, he is referred to by his posthumous name, which implies that the texts on the cartouches were inscribed after his death; perhaps even the bas-reliefs were also sculpted shortly after that moment.. In any event, one can believe that the grand military march-past of the bas-reliefs depicts his final campaign: his departure for Dai-Viêt. Indeed, the constant motif of his reign was war against Champa and Vietnam: i.e., towards the East.

their temples. [60] Some, such as our Syam Kuk (= proto-Suei) were tightly associated with the great states of the plain. One can conjecture that they were mountain people with the same language as the Cham. And here is another possibility: if they were eventually either absorbed, or finally shoved to the edges of the highlands by the Cham, the Khmer, the Vietnamese, and finally the Thai, they must have been able to absorb, from their intimate contact with these peoples, a number of cultural elements. Their present condition then, could reflect not a linear evolution (as in a test tube), but a much more complex history (a Gaussian bell?) And today they could be said sometimes -- provided we keep a sense of proportion – to be in "decline," like the Khmer and the Cham themselves.

Indochina was a combination of peoples infinitely more complex than people generally think. Coedès used to say that the Khmer was a Hinduized Phnong; one could add that many other Phnong were also hinduized or sinicized.

END

[60] . Condominas has hypothesized the role of the Lawa before the arrival of the Thai. "Notes sur l'histoire Lawa [Notes on Lawa History]." in L'Espace social. A propos de l'Asie du Sud-East [Social Space: With Regard to Southeast Asia]. Paris, Flammarion, 1980, pp. 240-58. I am happy to be with him on this, except for certain archaeological facts that he evokes, which to me seem heterogeneous, both in time and in space.

Les Syāṃ Kuk des bas-reliefs d'Angkor Vat

par Bernard-Philippe Groslier *

Dès 1904, Etienne Aymonier, traduisant les petits cartouches inscrits de la galerie historique d'Angkor Vat, signalait à la tête de l'armée khmère un contingent de « Syāṃ Kuk » qui lui paraissait devoir être la première représentation connue des Siamois, c'est-à-dire — à l'époque cela allait sans dire — des Thaïs [1]. Il recoupait ainsi une indication qu'il avait été le premier à relever, une inscription chame de 1050 mentionnant des prisonniers syāṃ offerts par Jaya Parameśvaravarman Ier à Po Nagar de Nha-trang [2]. George Coedès, corrigeant les lectures d'Aymonier, donnait peu après la traduction de ces deux textes : K 298-2 : « Voici les Syāṃ Kuk », et K 298-28 : « Le représentant du roi, Pamañ Jeṅ Jhāla, qui mène les Syāṃ Kuk » [3]. Pour l'illustre historien de l'Indochine, il n'y eut pas davantage de doute : ici apparaissaient les premiers « Thaïs », infiltrés dans le Siam moyen et venus successivement au contact des Chams puis des Khmers aux XIe-XIIe siècles. La proposition a été depuis reprise par pratiquement tous les auteurs.

Esquissons rapidement l'histoire de ce nom après ces deux mentions épigraphiques. Des esclaves Syāṃ apparaissent pour la première fois à Pagan dans un texte de 1120 [4]. Lorsque Khubilaï

1. E. Aymonier, *Le Cambodge*, Paris, 1904 : vol. 3, 363 sv.
2. E. Aymonier, « Première étude sur les inscriptions tchames », *Journal Asiatique*, janv.-fév. 1891 : 50-52 ; — G. Maspero, *Le Royaume de Champa*, Paris, 1928 : 139 ; — G. Coedès, *Les Etats hindouisés...*, Paris, 1964 : 257.
3. G. Coedès, « Les Bas-Reliefs d'Angkor Vat », *BCAI*, 1911-12 : 170-220. Coedès traduit le titre *rājakāryyabhāga* par « représentant du roi » avec un ? On peut en effet discuter le sens, mais ceci ne nous concerne pas ici. Signalons que c'est comme le nom propre, un hapax.
4. G.H Luce, « The Early Syām in Burma History », *JSS*, 1958, t. 46-2 : 123-214.

* *Orients*
Pour george - Condo uninas, sudestsie / PRIVAT, Paris, 1981

envoya en 1282 une ambassade à Hsien et à Lo-hu, on a traduit — et justement — par Siam et Lopburi, le Siam étant alors bien évidemment le royaume thaï de Sukhothai. Des envoyés de Hsien Lo: Hsien + Lo (hu) arrivent encore à Canton en 1292, 1294, etc.: les Chinois désigneront dès lors le pays soit sous la forme (H) Sien, soit par l'hybride (H) Sien Lo[5] — cf. par exemple Tcheou Ta-kouan[6] — Il est clair qu'ils tenaient ces noms des Khmers, alors la grande puissance de la région, et avec laquelle ils avaient surtout des relations. Les Khmers utilisaient donc pour ce pays le nom de Syām, qu'ils ont conservé jusqu'à nos jours sous la forme Syem. Les chroniques pâlies le reprendront avec Syāmadeśa, attesté dès 1339[7]. Nous avons vu que Chams et Birmans disaient: Syām; les Môns: Sem; les Malais enfin: Syām. C'est de ces derniers, probablement, que les Portugais tirèrent Sião, qui fut adopté par tous les Européens[8].

Nul doute qu'à partir du XIIIe siècle — en «aval» en quelque sorte — Syāṃ n'ait désigné le pouvoir, thaï désormais, centré sur Sukhothai, puis tout le pays que celui-ci va peu à peu soumettre. Mais alors, comme maintenant, le Siam était une mosaïque d'ethnies et le terme Siam(ois) ne désignait pas automatiquement la seule classe dominante, les Thaïs. Cette réserve s'impose bien davantage «en amont», notamment pour les XIe et XIIe siècles.

La présence de «Thaïs» — comme irrésistiblement reconnue sous ce nom de Syāṃ — aux frontières du Cambodge du XIIe, n'a guère surpris au début de nos études. C'est que Georges et Henri Maspero avaient cru pouvoir prendre au pied de la lettre les inscriptions d'Indravarman et de Yaśovarman, qui prétendaient toucher, au Nord, à la «Chine»[9]. Mais — et de même que pour Jayavarman VII qui

5. P. Pelliot, «Deux itinéraires de Chine en Inde...» *BEFEO*, 1904, t. 4-4: 230-31.
6. P. Pelliot, «*Mémoire sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-kouan*». Paris, 1951: 10, 30, 98.
7. G. Coedès, «Documents sur l'histoire... du Laos occidental». *BEFEO*, 1925, t. 25: 95.
8. L.P. Briggs, «The Appearance and historical usage of the terms Tai, Thai, Siamese and Lao». *JAOS*, 1949, t. 69: 60-73.
9. Henri Maspero, «*La Frontière de l'Annam et du Cambodge du VIII au XIVe siècle*», *BEFEO*, 1918, t. 18, 3: 52; Georges Maspero, *La Géographie politique de l'Indochine aux environs de 960 A.D. Etudes asiatiques*, Paris, EFEO, 1925, t. 2: 79-125.

reprendra plus tard cette formule — il s'agit d'une clause de style. Pour les rois d'Angkor le seul grand Etat au «nord» de leur pays était la Chine, qui aux alentours de l'an 900 exerçait toujours sa suzeraineté sur le Dai Viêt, approchant lui-même le parallèle de Hué. Vers cette date, le royaume angkorien ne touchait certes pas ce dernier: il n'avait pas même encore retrouvé la frontière qu'avaient jadis établie Bhavavarman, Citrasena-Mahendravarman et Īśānavarman Ier.

Nous avons relevé sur le terrain tous les vestiges khmers actuellement repérables, et retracé avec quelque précision les grandes lignes de l'expansion angkorienne dans le bassin de la Sé Mun. Des découvertes futures modifieront peut-être cet inventaire: pour le moment nous ne pouvons raisonner que sur les faits connus[10].

La première avance khmère au nord des Dangrêk est rigoureusement dessinée sur la carte par les inscriptions de Mahendravarman, pour la plupart gravées sur de petites cellas en pierre, qui sont autant de véritables «bornes-frontières»[11]. La puissance angkorienne ne reviendra là que bien plus tard, avec Indravarman et Yaśovarman, mais surtout Rājendravarman qui annexa la région de Korat. Sūryavarman Ier, et ses successeurs immédiats, soumit à nouveau le pays de Chantaboun, conquit le plateau de Roi Et et le bassin de Sakhon Nakhon-That Panom, en même temps qu'il était le premier, sur le Mékong, à remonter au-delà de Vat Phu[12]. Sūryavarman II étendra ces territoires en soumettant le Lopburi et la basse vallée de la Nam Sak, et engloba l'actuel Chaiyaphum. Jayavarman VII, quoi qu'on en dise, n'a guère augmenté cette emprise. Tout au plus, son influence, sous le signe du bouddhisme, a-t-elle gagné un peu au

10. B.P. Groslier, «Prospection des sites khmers du Siam»: 33-58 *in* B.P. Groslier *(éd.)*, *Coûts et Profits en Archéologie*, C.N.R.S., C.R.A., Paris, 1980.
11. B.P. Groslier, «Prospection...», *op. cit.* Je n'ai pas tenu compte de l'inscription K 978 qui proviendrait de Sri Tep, due à un Bhavavarman qui n'est pas nécessairement le même.
12. Ce qui recoupe la tradition tardive des chroniques thaïes, disant que le fils de Sûryavarman Ier fonda Suvarṇagrāma. Cette dernière ne saurait être, au XIe siècle, Chieng Sên: G. Maspero, *La Géographie...*: 95, mais tout simplement le pays de That Phanom-Sakhon Nakhon. Je n'évoque pas ici le problème des «conquêtes» de Sūryavarman Ier au-delà de la Ménam, qui posent un problème, pour dire le moins.

nord-ouest, jusqu'à Khon Kaen, et vers le delta de la Ménam, où se retrouvent des édifices de son art, mais qui ne sont peut-être pas directement de son fait.

Contrairement encore à ce que l'on persiste à écrire, on ne trouve ni à Sukhothai, ni à Si Sachanalai, ni à Savankhalok de monuments «khmers». On y a mis au jour des statues, et des objets khmers. Mais les édifices ainsi baptisés, certes commandés par des princes plus ou moins khmérisés, alliés aux grandes familles khmères, appartenant au monde esthétique khmer, voire construits en partie par des artisans khmers, ou de formation khmère, ne sont pourtant que des imitations locales, et postérieures. Il suffit pour s'en convaincre de les comparer aux monuments indubitablement khmers qui existent à proximité, depuis Korat jusqu'à Roi Et en passant par Chaiyaphum et Khon Kaen, dans le pays effectivement contrôlé par les rois d'Angkor.

Non seulement l'empire angkorien ne fut jamais «au contact» de la Chine et de ses protégés, mais l'archéologie, il est vrai à peine débutante, de l'Indochine centrale nous permet de voir qu'il en était, de plus, séparé par un véritable glacis de pays nettement individualisés. A l'ouest, bien sûr, le Dvāravatī, au contact du pays de Chantaboun, occupé dès Bhavavarman. Au nord-ouest, le pays de Lopburi, sans nul doute le pays des Lavo/Lava. Ce nom d'ethnie apparaît d'ailleurs pour la première fois dans une inscription khmère datée de 611, avec la mention d'un esclave «Lavo»[13]. Le Lopburi ne sera menacé que par Sūryavarman Ier[14], pour reprendre aussitôt son indépendance puisqu'il enverra une ambassade à la Chine en 1115. Sūryavarman II l'occupa, et y leva des troupes[15], mais ce royaume têtu s'émancipera en 1167[16]. Et si Jayavarman VII le tint à nouveau, on sait que le pouvoir khmer ne survécut pas à ce roi[17].

13. K. 557-600. S. 3. inscript. d'Angkor Borei : *IC*. II : 21.
14. Praman Lvo. K 292. A 16. serment du Palais Royal : *IC* : III : 205 ; Khloñ Vala Lvo. K 817. 9 : *IC*. V : 200 ; aussi K 412. 10. *RS*. II : 29.
15. Lvo. K 298-26. galerie historique d'Angkor Vat : Coedès. «Les Bas-Reliefs...». *op. cit.*
16. G. Coedès. «Nouvelles données épigraphiques sur l'histoire de l'Indochine centrale». *JA*. 1958 : 139.
17. Lavodaya. K 485. C. 9. st. du Phimeanakas. *IC*. II : 161. et Lavodayapura. K 908. C. 68. st. du Preah Khan d'Angkor. *BEFEO*. 1941. t. 41-2 : 255.

Sur le plateau de la Sé Mun, le pays de Korat semble bien archéologiquement constituer une unité dès avant la poussée khmère; on a de fortes raisons d'y voir, dès le VIIe, le pays de Cānāśa révélé récemment par l'épigraphie [18]. Sur la rive gauche de la Sé Mun, on est maintenant fondé à placer ce que j'ai nommé la «civilisation des stèles» avec comme épicentre That Phanom, attestée par des vestiges dès le VIIIe siècle, au moins [19]. Je ne sais si son pouvoir descendait plus au sud dans la vallée du Mékong. Mais là existait, dès le Ve et d'abord sous l'influence chame, un foyer qui a laissé d'importants vestiges archéologiques [20]. Les travaux récents de M.T. Hoshino tendent à y situer ce «Muong Javā», dont le souvenir fut conservé par les Lao quand ils s'y installèrent, et qui a joué un rôle beaucoup plus important que nous ne le soupçonnons [21]. Je n'ai pas parlé de ce que j'ai circonscrit comme la «civilisation des villes rondes», puisqu'elle semble avoir été dès le départ englobée par les Khmers. Mais elle est encore une preuve de l'existence, dans l'Indochine centrale, de «nations» puissantes et dotées d'une brillante civilisation matérielle. N'oublions pas que Bhavavarman se vantera d'avoir soumis ces «rois de la montagne»...

Archéologiquement parlant, on voit que ces diverses unités se sont constituées à partir de civilisations préhistoriques que l'on commence à cerner. Puis elles ont subi une influence indienne à travers au moins trois voies: la mer, directement, pour le Dvāravatī et sans doute le Lopburi; puis à travers le Champa; enfin à travers le Cambodge. Elles ont de même subi très tôt la pression politique des

18. Coedès, «Nouvelles données... Indochine centrale», *op. cit.*
19. Son influence s'étendait, peut-être, jusqu'à Vientiane: P.M. Gagneux, «Vers une révolution dans l'archéologie indochinoise: Le buddha et la stèle de Thalat». *Bull. Amis du Royaume Lao*, 1972, n° 7-8: 83-105. Sur l'iconographie de ces stèles voir l'excellente étude de Piriya Krairidsh «Semas with scenes... in the National Museum at Khon Kaen» *in Art and Archaeology in Thailand*, Bangkok, 1974: 35-66. Mais la chronologie de ces sites est encore à préciser.
20. G. Goedès, «Nouvelles données sur les origines du royaume khmer», *BEFEO*, 1954, t. 48-1: 209-220.
21. Tatsuo Hoshino, *Pour une histoire médiévale du moyen Mékong*. Paris, 1976, mémoire EHESS, sous presse au CEDRASEMI. Je signalerai en passant que, pour moi, c'est bien plus vraisemblablement dans ce Javā, plutôt que dans la grande île de Java, que Jayavarman II séjourna avant de fonder la royauté angkorienne.

Chams et des Khmers, à partir de la fin du VIe siècle. Mais elles ont résisté, et pour certaines jusqu'au XIIIe. C'est là, signalons-le en passant, qu'il faudrait chercher les divers royaumes qui enverront en Chine, dès le VIIe, des ambassades attestant leur vitalité[22].

Tout ce que nous savons (il est vrai, on ne le redira jamais assez: fort peu) de ces pays quant à leurs cultures, c'est qu'ils étaient sous l'influence dominante du bouddhisme des Thera, et qu'ils utilisaient le pâli (parfois le sanscrit), plus tard le khmer, comme langues écrites de culture, mais qu'ils étaient essentiellement de langue mône, ou si l'on veut: môn-khmère. On en retrouve la confirmation dans l'épigraphie khmère. Môn, sous les formes rămañ(ñ), rmañ, rmeñ, apparaît au VIIe[23]. Lorsque Rājendravarman conquerra le pays de Korat, il se heurtera au Rāmaṇya[24], et les textes de Sūryavarman Ier disent de même.

Ainsi ces pays ont non seulement existé mais constamment résisté aux Khmers et aux Chams. Leur unité «mône-khmère» est évidente. Les Thaïs durent d'abord les affronter et les vaincre dans leur descente vers le Sud. On ne voit pas qu'ils l'aient tenté dès le XIe.

Aucun historien n'a d'ailleurs cherché à argumenter la présence de Syāṃ = Thaï en Indochine centrale dès cette date. On a relevé qu'en 754 un fils du roi de Tchen-la de Terre, envoyé en ambassadeur en Chine en 753, accompagna les armées chinoises contre Ko-lo-fong, roi du Nan-tchao oriental. Et Ko-lo-fong, entre 757 et 758, aurait commencé la conquête du Haut-Irawady, et même poussé jusqu'à «la mer», encore que les historiens soient sceptiques sur ce dernier point[25]. Plus tard, en 862-63, le Nan-tchao attaquera le Tonkin, et parmi ses troupes on suppose qu'auraient figuré des Thaïs de Ta-li. Mais nous savons maintenant que le Nan-tchao, qui certes englobait

22. O.W. Wolters, «North-Western Cambodia in the Seventh Century», *BSOAS*, 1974, t. 37-2: 355-84. L'auteur a le mérite d'attirer l'attention sur les textes chinois. Mais ses tentatives «géographiques» et «archéologiques» de localisations n'emportent guère la conviction.
23. Par exemple: *va* ramañ, K 66, A. 25: *IC*, II: 51; rmān: K 76, 2, 5: *IC*, V: 7, etc.
24. K 872, S, face N, VII, inscr. du Pr. Beng Vieng: *IC*, V: 97.
25. P. Pelliot, «Deux itinéraires...» *art. cit.*: 211-12; G.H. Luce, «The Early Syām...» *art. cit.*: 141-43 qui, quant à lui, doute que des chefferies thaïes aient existé sur le haut Irawady avant 1215.

des Thaïs, comptait surtout des Lolo et des Min-kia tibéto-birmans. De toute façon nous sommes ici à la latitude du Tonkin, et non en Indochine centrale, encore moins au contact des Khmers.

Le seul cas connu de contact des Khmers avec les civilisations du nord de l'Indochine est l'adoption, au début du règne de Sūryavarman Ier, du cycle des Douze Animaux désignés par des termes muong, comme l'a montré G. Coedès[26]. Or, nous venons de voir que c'est bien ce roi qui est « monté » le plus au nord : de That Phanom il n'était guère éloigné, à travers les passes de Na Pe et de Mu Gia, des Muong installés en bordure du delta tonkinois (et dont nous ne connaissons pas l'implantation exacte à cette époque). Mais il ne s'agit pas là de Thaïs.

Dans l'état actuel de nos connaissances, rien ne permet de soupçonner une descente thaïe en Indochine centrale dès la première moitié du XIe. La seule « preuve » jamais avancée est « l'équation » *Syāṃ = Siamois = Thaï*, tirée du bas-relief d'Angkor Vat, et rétroactivement attribuée à l'inscription chame de 1050. Elle ne résiste guère. Cela est si vrai qu'après l'avoir exposée toute sa vie, George Coedès éprouvait quelque doute puisqu'il écrivait en dernier lieu, à propos de ces Syāṃ d'Angkor Vat : « ... Il s'agit très probablement des Tais du moyen Ménam... » — le « très probablement » venant ici un peu corriger ses positions antérieures —. J'avoue qu'il me semble encore de trop[27].

Car G. Coedès, plus que quiconque, a élucidé l'histoire de cette « descente » thaïe. Celle-ci ne se déclenche qu'à l'aurore du XIIIe. Pour moi, elle profite essentiellement de la dislocation de l'empire de Jayavarman VII. Le contre-choc de la conquête mongole, générale-

26. G. Coedès, *L'Origine du Cycle des Douze Animaux au Cambodge*. *T'oung Pao*, 1934, t. 31 : 315-29. Depuis, Coedès a publié une inscription : K 351, *IC*, VI : 191, qui placerait en 992 l'apparition de ce Cycle. Mais les contacts entre le Cambodge et le Vietnam par voie de terre, sont attestés depuis Rajendravarman, et cela ne peut surprendre. On doit signaler que E. Porée-Maspero : *Etude sur les rites agraires des Cambodgiens*. Paris, Mouton, 1959 : t. 3 : 753 sv. propose une origine chinoise fort ancienne et j'aurais, au moins sur ce point, tendance à la suivre. Reste le fait linguistique : emprunt au muong, qu'on ne peut oublier.
27. G. Coedès, *Etats... op. cit.* : 318.

ment considéré comme moteur principal, n'aurait fait que la précipiter. Non moins clairement les Thaïs ont dû d'abord, à partir des Sip Song Pan Na, affronter puis soumettre les pays môns de Haripuñjaya puis de la moyenne et basse vallée de la Ménam, plus tard de la Sé Mun et du moyen Mékong, avant d'atteindre les frontières angkoriennes.

Mme S. Sykes* a fait justement ressortir que des mots thaïs empruntés n'apparaissent en khmer qu'à partir du XVe. Mais constatant la maîtrise du vocabulaire khmer dont fait preuve Râma Kamhèng dans ses inscriptions, elle suppose « un très long contact antérieur »[28]. Or, ce contact existait depuis le début du XIIIe, ce qui a pu suffire. Et de toute façon Râma Kamhèng a manifestement utilisé les lettrés môn-khmers en place depuis des siècles dans les pays qu'il soumettait. Mais on remarquera qu'il nomme son peuple : les Dai, comme les Thaïs n'ont jamais cessé, avant et depuis, de le faire.

On doit finalement constater qu'après avoir pris le pouvoir dans le Siam central au cours du XIIIe, les Thaïs, aux yeux de leurs voisins orientaux et méridionaux, sont devenus automatiquement les Syāṃ(a), les habitants du Syāṃ(adeśa), selon un processus bien normal. Ce nom collectif leur est resté. On ne peut rien en tirer quant à sa valeur « ethnique » ou « linguistique » précise, pas plus que de nos jours le « siamois » ou « thaïlandais ».

On peut certes imaginer que quelque tribu « thaïe » se soit infiltrée, en précurseur, à travers les Etats môns, et serait venue au contact des Chams dès le milieu du XIe, puis des Khmers au temps de Sūryavarman II ; et qu'à celle-ci, plus précisément, s'appliquerait la dénomination de Syāṃ, puisqu'elle ne semble apparaître qu'à ces dates.

L'épigraphie démontre qu'il n'en est rien. George Coedès n'avait pu ficher tous les mots des textes qu'il a déchiffrés avec son immense savoir et a dû se contenter de publier l'index des noms propres. On ne saurait lui en vouloir... Pour lui, donc, Syāṃ, nom d'ethnie,

* Ou S. Lewitz, cf. notes 28, 44, 46 (N.D.L.R.).

28. S. Lewitz, « Recherches sur le vocabulaire cambodgien », VII, *JA*, 1971, 1-2 : 106.

n'apparaissait que dans les deux cartouches d'Angkor Vat. En fait, il est écrit depuis le début du VIIe siècle. On relève alors toute une série de noms d'esclaves, ou serviteurs, nommés Syāṃ, et en voici les plus anciens exemples:

une *ku* Syāṃ dans un texte d'Angkor Borei de 611[29];

une *ku* Syāṃ avec son enfant, dans une inscription de Sambor Prei Kuk d'Īśānavarman 1er[30];

une *ku* Syāṃ avec ses deux enfants dans un texte de Vat Pô[31];

une *ku* Syāṃ et son enfant dans un texte de 683[32];

un Syāṃ *bharū*, et un autre Syāṃ dans un texte du VIIe-VIIIe[33];

une *ku* Syāṃ dans un texte de 684[34];

un enfant d'une *ku* Syāṃ dans un texte de 713[35].

On y ajoutera une *ku* Syā..., que l'on peut sans restitution abusive de la finale manquante, lire Syāṃ, dans un texte de même époque[36].

Dans les inventaires khmers, les esclaves et serviteurs sont désignés essentiellement par leur fonction, mais ce ne saurait être le cas ici, semble-t-il[37]. On trouve aussi parfois leur nom propre, notamment dans les textes signalant un échange nominal, ou une évasion d'esclave. Mais ceci est peu fréquent; surtout, le même nom se retrouve rarement dans des inscriptions différentes, jamais à ma connaissance huit fois: il suffit de feuilleter l'Index de Coedès pour le constater. Certes, on peut penser à un nom propre dans le cas du Poñ

29. K 557-600, E. 8: *IC*. II: 21. *Ku* désigne une femme en âge d'avoir des enfants, semble-t-il. Le problème du statut exact des serviteurs du temple: serviteur, esclave, serf, reste ouvert: je me contenterai ici d'utiliser, par commodité, le terme «esclave».
30. Tour N 18, K 149, 23: *IC*, IV: 28.
31. K 22, 17: *IC*, III: 143.
32. Trapeang Prei, K 127, 17: *IC*, II: 89.
33. Longvêk (?), K 137, 7, 14: *IC*, II: 115. Selon une formule courante, ce pourrait être l'esclave Syam (du) Bahrū: «Maître, Seigneur», nom de Śiva, de Visnu, désignant le dieu ici adoré.
34. Phum Komrieng, K 154, B. 5: *IC*, II: 123.
35. Baray Ouest, K 904, B. 1: *IC*, IV: 54.
36. Trapeang Thom, K 423, A. 2-3: *IC*, II: 135.
37. Le problème n'a pas encore été réellement étudié. Voir J.M. Jacob: «Pre-Angkor Cambodia... Common People...», *in:* R.B. Smith et W. Wattson *(ed.)*, *Early South East Asia*. Oxford, 1979: 406-424. G. Coedès, dans les derniers tomes de ses *Inscriptions du Cambodge* avait commencé, de plus en plus fréquemment, d'expliquer en ce sens les noms d'esclaves. C. Jacques en donne d'autres exemples: «Deux inscriptions du Phnom Bakheng». *BEFEO*, 1970, t. 57: 57-67.

Syāṃ nommé dans un texte de 639[38], et on peut n'y voir qu'un Poñ «Le Noir». Mais ce peut être tout aussi bien un nom ethnique qui rappelle ses origines, ou encore le Poñ (des) Syāṃ, au même titre que le chef des Syāṃ d'Angkor Vat dans K 298-28. De toute façon, on ne peut éliminer en bloc ces apparitions du terme Syāṃ comme de simples noms propres, et G. Coedès l'a sans hésiter traité comme un nom d'ethnie à Angkor Vat et au Champa.

Or nous trouvons fréquemment des esclaves désignés par le nom de leur ethnie. Nous l'avons déjà vu pour les Môns et les Lvo, et soulignons que la première apparition de Lvo a lieu précisément dans le même texte (K 557-600) où nous venons de relever le premier Syāṃ. On signalera ainsi, au hasard des textes, des esclaves Cina: «chinois»[39], des esclaves Cāmpā[40], des esclaves Kling, c'est-à-dire Kaliṅga: «indien»[41], etc. On découvre même des esclaves Kmer[42], chose pour le moins surprenante et qui indiquerait, peut-être, qu'une tribu a plus spécialement porté ce nom au début de l'histoire. L'utilisation de ces «ethniques» est si bien attestée[43] qu'on la relève jusque dans les inscriptions en khmer moyen, où sont mentionnés des esclaves Samré, Kuoy et Syem: siamois[44].

Comme G. Goedès le montrait, Syāṃ vient de sk. *śyāma:* «noir de peau», nom également de diverses plantes et oiseaux, et encore d'une montagne dans le *Mahābhārata*. L'équivalence est formellement établie dans l'inscription du Phnom Aksar, des environs de 1118[45]. Cette éminence au nord de Pouok est nommée dans le texte sanscrit:

38. St. de Tâ Kèo (?), K 79, 13: *IC*, II: 69.
39. K 877, I, 10: *IC*, VI: 66; K 222, 5: *IC*, III: 61.
40. K 241, 2: *IC*, III: 77.
41. K 66, A, 27: *IC*, II: 51; K 137, 21: *IC*, II: 115; K 24, A, 8: *IC*, II: 16.
42. K 18, 6: *IC*, II: 146; K 11, 3: *IC*, II: 7. Il s'agit certes de Khmers. Ecrit d'abord Kmer, mais réalisé phonétiquement Khmer, on ne trouve cette graphie qu'au XIIe dans la st. de Vat Phu K 366, A, 27: *IC*, IV: 288. S. Lewitz a expliqué cette évolution. «La Toponymie khmère», *BEFEO*, 1967, t. 53-2: 406.
43. Outre ceux qui nous échappent. On trouve ainsi des esclaves *pǎr* (K 505, 5: *IC*, V, 23; K 149, 23: IC, V: 28) qui pourraient être des Pear. Ou encore un Kpoñ Mada (K 137, 14: *IC*, II: 115). Or G. Maspero, *La Géographie*...: 86, affirme que les Chams appelaient Mada les Jarai.
44. S. Lewitz, «Recherches sur le vocabulaire cambodgien», VII, *JA*, 1971, 1-2: 106.
45. Syāmādri, sic pour Śyāmādri: K 524, 4, 6: *IC*, III: 134.

Syāmādri, et dans la version khmère : Vnaṃ Thṅe : « La Colline noire, sombre ». Mme S. Sykes a montré qu'en vieux-khmer *thṅe* a bien cette valeur[46].

Syāṃ paraît donc avoir été utilisé par les Khmers comme collectif : « Les Noirs » pour désigner des « aborigènes » pour eux sombres de peau — on est toujours le noir de quelqu'un —, ou peut-être par jeu de mot euphonique sur le nom que ceux-ci se donnaient eux-mêmes ? C'est un usage courant. Les Chams désignent leurs propres « montagnards » par le collectif *mleccha :* « bredouilleur », (*barbaroi,* au sens étymologique) ou encore *Kirata* « montagnard », et aussi bien, Syāṃ(a)[47]. Il est normal que ce terme apparaisse au moment même où Bhavavarman, puis Īśānavarman Ier conquièrent le pays au nord des Dangrêk sur les « rois de la montagne ».

On peut donc désormais avancer comme hypothèse de travail fondée que les Khmers ont appliqué aux peuples et aux pays conquis à la fin du VIe, le nom (collectif) de Syāṃ(a). Il serait resté en usage constant, en gros pour la région allant de Sukhothai (où on le retrouve au XIIIe) jusqu'au Mékong, où les Chams, ici au contact, l'utilisent vers 1050. Lorsque les Thaïs y prirent le pouvoir, ils revêtirent le nom traditionnel, si pour eux-mêmes ils étaient certes des Thaïs. Ajoutons qu'ils ne semblent guère l'avoir apprécié puisqu'ils finiront par lui substituer ce curieux hybride de Thailand[48]. Ils retourneront même le « compliment », le sens péjoratif de Syāṃ, aux Khmers. On trouve dans le *pongsavada Yônok* un amusant passage qui dit que tout nom ethnique commençant par Kha : « Noir », désigne des races inférieures, comme les Khamen, les Khmers, les Khamu[49], etc.

Dès lors, si dès le VIIe siècle, Syāṃ s'appliquait aux gens et aux pays d'Indochine centrale, on ne peut, à une date aussi haute, en

46. S. Lewitz, « Recherches sur le vocabulaire cambodgien », VIII. *JA*, 1974, 1-2 : 155.
47. G. Maspero, *Le Royaume de Champa*. Paris, 1928 : 6.
48. Manich Jumsai, *History of Thailand and Cambodia*. Bangkok, 1970 : 4-6 explique que le nom de Siam fut « imposé » au pays par les Européens... et qu'il ne fut « aboli » qu'en 1938.
49. C. Notton, *Annales du Siam*. Paris, 1926, t. I 138.

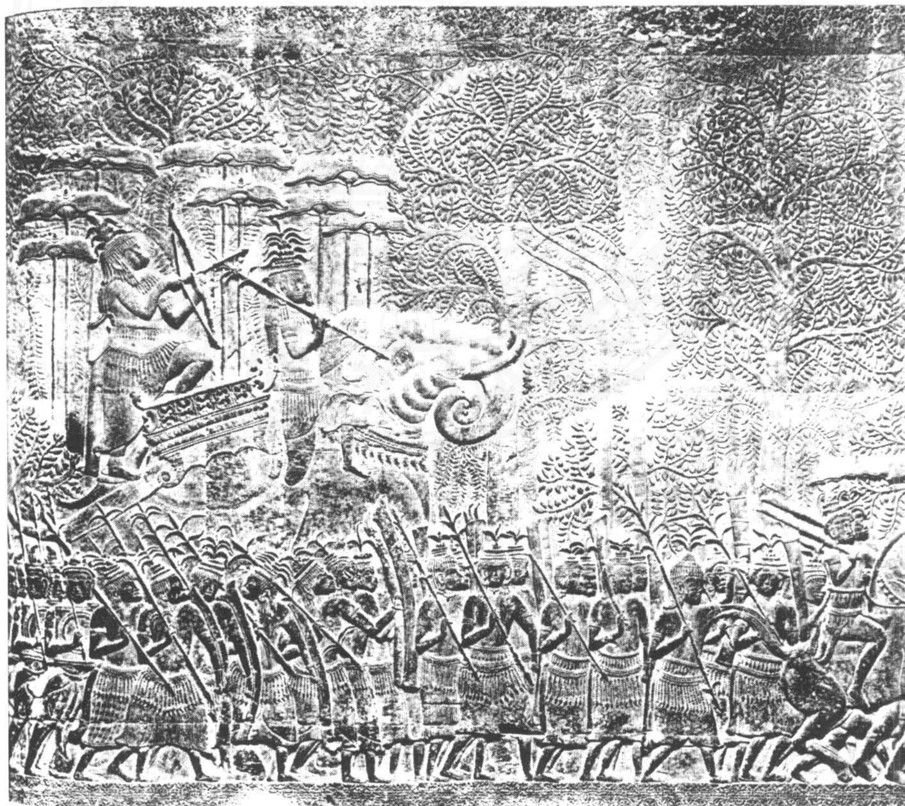
revêtir aussi des Thaïs... L'argument reste vrai pour les Syāṃ du bas-relief d'Angkor Vat.

L'étude de ce bas-relief conduit à la même conclusion (Pl. 1). Depuis Aymonier, tous les auteurs ont insisté sur le contraste entre l'ordre des soldats khmers, y compris ceux de Lvo, qui ne s'en distinguent en rien, et le désordre pittoresque des Syāṃ, auxquels le sculpteur ironique a visiblement prêté des traits grotesques, en tout cas exagérés.

Ces Syāṃ apparaissent tatoués (ou scarifiés?) sur les joues et vêtus de façon particulière. Leur veste à manche courte semble d'origine khmère: il s'agit sans doute d'un vêtement matelassé protégeant des traits. Leur pagne, par contre, est unique, d'un tissu très fin: celui du cornac laisse voir par transparence le harnachement de l'éléphant. Par-dessus retombe, d'une ceinture ouvragée, une série de pendeloques. Leur coiffure est particulièrement curieuse, faite de nattes minutieusement tressées que couronne une molle retombée de plumes, ou de feuilles? Les armes aussi diffèrent de celles des Khmers: javelots ornés de bouquets de plumes, ou de feuilles; arc (qui est en général l'arme des Chams) tenu assez maladroitement par le chef. Mais ce sont les physionomies qui doivent retenir l'attention. S'il fallait d'une phrase dégager l'impression d'ensemble on verrait ici des «hommes de la forêt».

Ce n'est guère l'idée qu'on peut se faire des Thaïs, même au début du XIIe. Ceux-ci ont participé depuis les Tang à la civilisation du Nan-tchao, fort évoluée, on l'oublie trop. Ils s'y étaient imprégnés d'un bouddhisme solidement enraciné, exprimé par un art raffiné[50]. Ils devaient nécessairement posséder une organisation sociale, et plus particulièrement militaire, avancée. Ce n'est qu'ainsi qu'ils ont pu résister longtemps à la pression chinoise, puis organiser les Sip Song Pan Na, finalement disloquer les Etats mòns et birmans. Aussi loin que l'on puisse remonter, enfin, dans leur histoire, ils apparaissent comme des gens de la rizière en vallée, vêtus d'un pantalon, et certes

50. H.B. Chapin, «A Long Roll of Buddhist Image» A.B. Soper, (ed.) *Artibus Asiae*, 1970, t. 32 et 1971, t. 33.

Pl. 1: Angkor Vat, galerie des bas-reliefs, côté sud, aile est. Le chef des Syāṃ Kuk sur son éléphant, et ses fantassins. A l'extrême gauche, les derniers soldats du contingent de Lvo = Lavapuri. Photo: EFEO-Luc Ionesco.

par rapport à tous les peuples au sud de leurs montagnes d'origine, «plus clairs» de peau, pour autant que ce signe ait quelque valeur. En bref, même en «avant-garde», on peut difficilement les reconnaître sous les traits des Syāṃ Kuk d'Angkor Vat.

On doit d'ailleurs signaler que certains auteurs thaïs, il est vrai quelque peu animés d'un sain nationalisme contre les historiens «colonialistes», ont refusé de reconnaître leurs ancêtres sous les traits de ces «barbares», et n'y voient que des aborigènes du Siam central[51].

Il n'est peut-être pas impossible de recouper ces impressions. Et tout d'abord les deux petits cartouches inscrits d'Angkor Vat les nomment les Syāṃ Kuk. George Coedès n'a pas traduit le second terme. On ne saurait le lui reprocher, il pose un problème, et moi-même ne l'ai pas retrouvé dans les inscriptions. Mais le mot existe tel quel en khmer moderne et signifie «aigrette». Ce sens se retrouve dans d'autres dialectes môn-khmers et je n'en donnerai qu'un exemple, celui du bahnar. Dans le premier tome de son *Dictionnaire Bahnar-Français,* Paul Guilleminet cite, dans la série des *klang:* générique pour les rapaces, les oiseaux nocturnes, les grues et les hérons, les *klang kok:* «ardéidés», parmi lesquels les Bahnar distinguent les *klang kok do:* «crabier chinois», les *klang kok yĕ:* aigrette garzette»; les *klang kok:* «aigrette intermédiaire», et enfin les *klang kok tih:* «grande aigrette».

Quand on voit la touffe qui couronne ces oiseaux, comment ne pas être tenté d'en rapprocher la coiffure des Syāṃ d'Angkor Vat, et de traduire les «Syāṃ à aigrettes», que ce soit simple descriptif khmer, ou un nom utilisé pour elle-même par cette tribu?[52]

A propos de *kuk,* M. Jean Filliozat veut bien me signaler que d'après le *Vaidyakaśabdasindhu,* dictionnaire médical sanscrit publié en 1894 par Umeśacandragupta, *kuka* désigne l'oiseau *cakravāka: Anas casarca.* Mais cet oiseau, de la famille des Anatinés et qui doit

51. M. Jumsai. *History of Thailand...*: 23.
52. Aigrette ou héron, bien sûr. La danse amoureuse des aigrettes est figurée sur les reliefs du Bayon, galerie extérieure sud, aile est.

être un canard, semble en dehors du champ des *kuk* môn-khmers, qui sont bien centrés sur la famille des Ardéidés, et notamment les hérons, ou aigrettes.

Par contre, la présence de *kuk:* «aigrette» venant préciser *śyāma*, m'a amené à m'interroger sur ce dernier terme. J'ai consulté sur ce point M. Jean Filliozat, qui a bien voulu m'apporter les informations qui suivent, et dont on va voir le grand intérêt.

Śyāma, subst. masc., peut désigner le coucou indien, certes foncé mais sans aigrette. *Śyāmā*, subst. fém., peut désigner, outre des plantes, plusieurs oiseaux: encore le coucou indien, voire le vautour ou un milan, mais apparemment dans ces deux derniers cas par assimilation imprudente à *śakuna*, qui désigne un oiseau assez grand, voire le vautour ou le milan (et nous venons de voir qu'en bahnar, ces différentes espèces sont regroupées...).

Voici ce que donne le *Rājanighaṇṭu* de Narahari, vers 1400, le plus grand dictionnaire de matière médicale en sanscrit:

Chap. 19, *śloka* 120: *śakunī potakī śyāmā pāṇḍavī śveta-pakṣiṇī.* Il s'agit d'une liste de synonymes de *śakunī*. Le *Vaidyakaśabdasindhu*, déjà cité, donne pour ces synonymes, les équivalents suivants. *Śakunī: bengali śyāmāpākhī*, «mainate»; *potakī: śyāmākapakṣin:* «mainate »; *śyāmā: bengali śyāmāpākhī:* «mainate»; *pāṇḍavī*, remplacé par l'équivalent *pāṇḍavikā: kṛṣṇacaṭaka*, «mainate noir». *Śvetapakṣiṇī* manque, mais signifie «oiselle blanche». *Pāṇḍavī*, de son côté, devrait dire «de couleur jaune pâle» (voir plus bas). Il est exact qu'il y a des mainates noirs, mais aussi plus ou moins clairs, et la «blancheur», ou la «pâleur» relatives peuvent être donc ainsi expliquées.

De plus, les espèces énumérées dans la liste avant, et après *śyāmā*, sont des oiseaux «à aigrettes»: paon; fausse aigrette; *krauñca:* «héron blanc» ou «pique-bœuf»; *nīlakrauñca:* «héron bleu, ou noir»; *vaka*, ou *baka:* «grue» (là se place *śyāmā*). Puis on continue: *durgā*, que nous étudions plus bas; *balākā:* autre sorte de grue; *gharmāntakamukhī:* sorte de grue; *cakravāka: «anas casarca»* (étudié plus haut avec *kuka*), sorte de canard, l'un des modèles probables du *haṃsa* mythique.

Durgā (*śloka* 121) est encore *kṛṣṇacaṭaka:* « mainate », toujours d'après le *Vaidyakaśabdasindhu,* et a comme synonyme *bhagavatī,* ou *satyapāṇḍavī.* On lui donne donc des noms de la Déesse, et celle-ci porte également le nom de Śyāmā. Dès lors, on peut interpréter *pāṇḍavī,* non seulement comme plus haut « de couleur jaune pâle », mais aussi bien comme « celle des Pāṇḍava », et *śatya pāṇḍavī* représenterait Draupadī, l'épouse des Cinq Pāṇḍava. Le rapprochement des noms de mainates avec ceux de la Déesse coïncide avec les variations déjà signalées des couleurs de l'espèce. La Déesse est aussi bien Śyāmā, ou Kālī : « La Noire », que Gaurī : « La Blanche ». Plus précisément, *śyāmā* doit être le merle mandarin parleur, qui est noir et qui porte, de chaque côté de la tête, un plumet.

Ainsi M. J. Filliozat nous permet de dégager un ensemble d'oiseaux, presque tous couronnés « d'aigrettes », et qui lorsqu'ils sont de couleur foncée, sont fréquemment préfixés par *śyāmā.*

On peut prudemment, comme je l'ai dit plus haut, voir dans l'appellation Syāṃ (a) appliquée par les Khmers, dès le VIe siècle, et collectivement, aux peuples qu'ils rencontrèrent dans le bassin de la Sé Mun, une valeur globale de « Noirs », « Sombres (de peau) ». Mais puisque l'un de leurs groupes, les Syāṃ Kuk, sont très probablement les Syāṃ « à aigrettes », connaissant d'autre part le goût des lettrés pour les jeux de mots, ou plutôt les allusions à plusieurs degrés, on peut aussi se demander si *śyāmā* n'a pas été choisi pour des tribus qui accordaient une place particulière à certains oiseaux soit dans leurs parures, soit encore comme « totems ».

C'est, semble-t-il, au moins le cas des Syāṃ Kuk. Or, chose pour le moins surprenante si ce n'est qu'une coïncidence, c'est aussi le cas pour leurs voisins, les hommes de Lvo, qui ont dû faire partie des Syāṃ. Sur la Pl.1 on verra les premiers soldats de ce contingent. Si ceux-ci sont, on l'a dit, parfaitement « khmérisés », ce que montre leur bon ordre, leurs costumes et leur armement, leurs casques sont ornés de protomes d'oiseaux, parfois avec leurs ailes déployées. Aigles ou oiseaux de proie, faisans ? On ne peut préciser. Mais ces « casques » sont, à la fois, remarquables et absolument uniques sur les bas-reliefs

khmers... Il y a là, pour le moins, une bien étrange convergence dans le sens particulier de *kuk*, et l'utilisation de *śyāmā* le nom d'oiseaux sombres... à aigrettes...

Quoi qu'il en fût, il est désormais clair que Syāṃ était un terme générique, avec peut-être une double valeur: « les Noirs », « les Sombres », mais aussi peut-être « (les Hommes à aigrettes d'oiseaux) noirs »... Et parmi cet ensemble, les Khmers reconnaissaient plus spécifiquement les Syāṃ Kuk: les Syāṃ à aigrettes.

Peut-on identifier ces derniers? L'ethnographe est ici susceptible d'aider l'archéologue. Quand on parcourt le pays de rive droite de la Sé Mun, depuis l'extrême est de Surin jusqu'au Mékong, on est en pays Suei. Or cette ethnie de langue môn-khmère présente un type physique caractéristique. Long visage fortement prognathe, oreilles complètement décollées, ornées de lourdes boucles, front haut et sillonné de rides, nez mince et proéminent, traces de moustache, lèvres souvent « avalées » et qui font de la bouche comme une balafre: cela est difficile à exprimer, même par des photographies (Pl.2). Mais pour qui les voit, ils semblent sortis tout droit des bas-reliefs d'Angkor Vat[53].

Pour moi, le doute n'est guère permis. Les Khmers ont été des observateurs et des portraitistes d'une étonnante précision. Sur les reliefs du Bayon, on les voit ainsi dépeindre les divers peuples, des Chams aux Chinois en passant par les « Phnong » (et eux-mêmes aussi bien) avec une sûreté « photographique ». C'est un jeu courant de reconnaître de nos jours tel Khmer vivant sur une sculpture d'Angkor... Déjà Aymonier le notait à propos de ce panneau: « A nombre d'entre eux les artistes ont donné une mine grotesque, un type qui semble avoir été réellement observé... »[54]. Rien de plus vrai, et le type en question semble être celui des ancêtres des Suei.

53. J'avais pris, à partir des détails du relief d'Angkor Vat, une série de photographies montrant ces ressemblances: elles ont été détruites au cours des récents événements. C. Archaimbault a bien voulu m'en reprendre quelques-unes, dans le sud de Srisaket, et je l'en remercie.
54. Aymonier, *Le Cambodge*..., t. 3: 363.

Pl. 2: Portrait de Suei, sud de la province de Srisaket (1975). Photo: Charles Archaimbault.

Si l'on adopte cette hypothèse, le contexte historique la recoupe. Tout d'abord, on rappellera que les Suei semblent bien être des aborigènes de cette zone, qu'ils occupent jusqu'à l'est du Mékong au pays de Champasak. Comme l'a montré C. Archaimbault, les Thaïs et les Lao reconnaissent en eux les « premiers » occupants du sol, du moins par rapport à eux, et les traitent comme tels[55].

On connaît les tentatives de Sūryavarman II contre le Dai Viêt. Après avoir attaqué de 1128 à 1145 le Champa et, à travers celui-ci, les Vietnamiens, il tenta à partir de 1149 de l'atteindre par terre, à travers les monts Wou-wen (la Cordillère annamitique)[56]. Or, bien évidemment pour cela, sa base de départ fut la vallée moyenne du Mékong, au nord de Vat Phu. Dès lors, qu'il ait utilisé les Syāṃ Kuk — dont c'était le pays — comme éclaireurs à la tête de son contingent de Lavo et de son armée, se comprendrait aisément[57]. Et — est-ce un hasard ? — ces deux contingents marchent précisément en tête des troupes, et vers l'Est[58]...

Certes, cette identification des Syāṃ Kuk devra être recoupée. En conclusion, provisoire, on dira qu'elle n'est pas moins probable que celle jusqu'ici retenue.

Si elle venait à être finalement vérifiée, elle aurait un autre mérite. On tend à considérer les diverses ethnies « montagnardes » de l'Indochine centrale comme en marge de l'Histoire. Et si l'on admet, pour le principe qu'elles ont nécessairement un passé au moins aussi long que celui des peuples « indianisés », on le considère comme

55. C. Archaimbault, « L'Histoire de Campasak », *JA*, 1961-4 : 519-595.

56. G. Maspero, *La Géographie...* : 96, pense que le roi gravit le col de Hô-trai, entre Khan-muon et Kham-khut pour attaquer le Nghê-an. G. Coedès pense aux cols de Mu Gia et d'Ai-lao : *Etats...* : 279. Au vu du tracé du pays khmer à cette époque, c'est mon sentiment.

57. Jaya Harivarman Ier, roi du Champa entre 1147-ca 1166, qui lutta contre Sūryavarman II à partir de 1148, ne cessa également de guerroyer contre les Radê, les Mada (Jaraï ?) et autres Mleccha... C'est sans doute plus qu'une coïncidence...

58. Si Angkor Vat fut édifié par Sūryavarman II, ce roi ne semble pas l'avoir achevé : du moins un angle de la galerie des bas-reliefs demeura vierge d'images. Dans la galerie historique, il est désigné par son nom posthume, ce qui implique que ces textes sur cartouche furent gravés après sa mort, et peut-être même les bas-reliefs également ciselés peu après. En tout cas on peut penser que ce grand défilé militaire illustre son dernier combat : son départ pour le Dai-Viet. De toute façon la constante de son règne fut la lutte contre Champa et Vietnam : vers le Levant.

indépendant. De telle sorte qu'on y voit, parfois inconsciemment, les témoins par excellence du passé «pré-indochinois» (quel que soit le sens de ce dernier terme...)

Il n'en fut manifestement rien. La préhistoire, comme l'archéologie historique, nous montrent que d'autres peuples de l'Indochine eurent une destinée au moins aussi remarquable que ceux qui ont «émergé» par leur écriture et leurs temples[59]. Certains comme nos Syāṃ Kuk («proto-Suei»?) ont été étroitement associés aux grands Etats de la plaine. On le soupçonnait pour les montagnards de même langue que les Chams. En voici un nouveau cas possible. S'ils furent ensuite ou absorbés, ou définitivement rejetés à l'écart des terres hautes par les Chams, les Khmers, les Vietnamiens, enfin les Thaïs, ils ont fort bien pu absorber, au contact intime de ceux-ci, nombre d'éléments de culture. Leur état présent, dans ce cas, refléterait non pas une évolution linéaire et comme *in vitro,* mais une histoire plus complexe (en «cloche de Gauss»). Et maintenant, ils seraient parfois — toute proportion gardée — en «régression» comme les Khmers ou les Chams eux-mêmes.

L'Indochine fut un alliage de peuples infiniment plus complexe qu'on ne le pense généralement. Si, par exemple, et comme le disait G. Coedès, le Khmer est un «Phnong hindouisé», on dira encore que d'autres «Phnong» y furent hindouisés, ou sinisés.

59. G. Condominas a subodoré le rôle des Lawas, avant l'arrivée des Thaïs: «Notes sur l'histoire Lawa» *in: L'Espace social. A propos de l'Asie du Sud-Est,* Paris, Flammarion, 1980: 240-258. Je le suis bien volontiers, sauf pour certains faits archéologiques qu'il évoque, qui me semblent hétérogènes, et dans le temps, et dans l'espace...

ประวัติศาสตร์ กัมพูชา

A HISTORY OF CAMBODIA

เดวิด แชนด์เลอร์

DAVID CHANDLER

แปล : พรรณงาม เง่าธรรมสาร สดใส ขันติวรพงศ์ วงเดือน นาราสัจจ์

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

เจ้านโรดม สีหนุ กับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา

Norodom Sihanouk and Cambodian Non-alignment Policy

นภดล ชาติประเสริฐ
Nophadol Chartprasert

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

สัมมนา 72 ปี

จิตร ภูมิศักดิ์

(2473-2545)

เช้า

09.00–09.45 ปาฐกถานำโดย ธีรยุทธ บุญมี สังคมวิทยาฯ ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

09.45–10.00 อาหารว่าง

10.00–12.00 **สัมมนา "เสียมกุก" คือใคร ?**

ศรีศักร วัลลิโภดม	นักวิชาการอิสระ
วินัย พงษ์ศรีเพียร	คณะอักษรศาสตร์ ศิลปากร นครปฐม
พิเศษ เจียจันทร์พงษ์	กรมศิลปากร
สมฤทธิ์ ลือชัย	นักวิชาการอิสระ
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	อบศ 5 ดำเนินรายการ

บ่าย

13.00–15.30 **สัมมนา "จิตร ภูมิศักดิ์: นักวิชาการ "นอกคอก"**

กำจร สุนพงษ์ศรี	ศิลปินอาวุโส
ชลธิรา สัตยาวัฒนา	มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี
โสภา ชานะมูล	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ
เกษียร เตชะพีระ	คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ดำเนินรายการ

15.30–16.00 อาหารว่าง

16.00–17.30 **ฟื้นความหลัง จิตร ภูมิศักดิ์**

วิทย์ วิศทเวทย์, ม.ร.ว. นิตย์โสภาคย์ เกษมสันต์, วิจารณ์ ศตสุข

ฉลอง สุนทราวาณิชย์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ดำเนินรายการ

17.30–19.30 **อ่านบทกวี จิตร ภูมิศักดิ์ / ดนตรีเพื่อชีวิต**

หงา คาราวาน และ "ต้นกล้า"

เปิดตัวหนังสือเล่มใหม่
นี่ เสียมกุก
โดย Bernard Groslier
ฉบับภาษาฝรั่งเศส
(เพิ่งค้นพบใหม่)
พร้อมคำแปลเป็นอังกฤษ
โดย Benedict Anderson
และ คำแปลภาษาไทย
โดย "คนรุ่นใหม่" อุษาคเนย์

จัดโดย
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์
นิตยสารศิลปวัฒนธรรม

ศุกร์ 27 กันยายน 2545
ณ 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์
(ตึกคณะอักษรศาสตร์ 1 เดิม)
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สามย่าน

ชมนิทรรศการ
72 ปี
จิตร ภูมิศักดิ์

ស្យាំកុក

นี่ เสียมกุก

SYAM KUK

คนเสียมในภาพสลักนี้มีรอยสัก (หรือรอยแผลเป็น?) บนแก้ม และสวมใส่เครื่องแต่งกายแบบพิเศษ เสื้อแขนสั้นดูจะเป็นแบบมาจากเขมร และเป็นเครื่องแต่งกายที่บุเสริมความหนาไว้ป้องกันหอกกับธนู ในทางตรงกันข้ามผ้านุ่งนั้นวิเศษนัก ทำจากวัสดุที่ละเอียดบางมากๆ ส่วนผ้านุ่งของควาญช้างก็บางมากจนสามารถมองทะลุผ่าน ทำให้เห็นบังเหียนช้างได้ด้วย จากด้านบนมีพู่ห้อยลงมา เป็นสายจนถึงสายคาดคอช้างที่ปักเป็นลวดลาย เครื่องสวมศีรษะของคนเสียมแปลกประหลาดเป็นพิเศษ ทำขึ้นด้วยเส้นใยถักทอละเอียดยิบ ประดับด้านบนด้วยขนนกหรือใบไม้ห้อยย้อยลงมา อาวุธนั้นก็แตกต่างจากของเขมรยิ่ง เป็นแหลนที่ปลายเป็นพู่ขนนกหรือใบไม้ ตัวนายหัวหน้าถือธนู (ซึ่งปกติเป็นอาวุธของคนจาม) ไว้อย่างไม่ค่อยจะถนัดนัก แต่หน้าตาของทหารเสียมนั่นแหละที่เราควรให้ความสนใจ ถ้าเราต้องการจะบรรยายท่าของคนเสียมด้วยคำพูดเพียงคำหรือสองคำ ก็กล่าวได้ว่าหน้าตาของคนเสียม คือ "คนป่า" (forest/jungle people) ลักษณะเช่นนี้ ดูจะไม่เข้ากับลักษณะคนไทยเลย แม้จะในต้นคริสตศตวรรษที่ 12 เพราะนับแต่สมัยราชวงศ์ถังแล้วที่คนไทยมีส่วนร่วมในอารยธรรมที่เจริญสูงส่งของน่านเจ้า (เรื่องนี้เราลืมได้ง่ายเหลือเกิน) คนไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธอย่างมากซึ่งแสดงออกมาผ่านทางศิลปะอันสูงค่า เพราะฉะนั้นคนไทยจึงมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงคราม มิฉะนั้นแล้วก็คงจะไม่สามารถต้านแรงกดดันที่มาจากจีนได้ และคนไทยก็ได้จัดระบบในสิบสองปันนา และในสุดท้ายได้เข้ามาทำลายรัฐมอญและรัฐพม่า กลับไปไกลเท่าที่จะสามารถสืบประวัติศาสตร์ของคนไทยได้นั้น คนไทยมักปรากฏตัวเป็นผู้คนที่เพาะปลูกข้าว ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ราบ สวมใส่กางเกง และเป็นที่แน่นอนว่าในความสัมพันธ์กับผู้คนทางฝั่งเทือกเขาด้านเดิมของตน คนไทยนั้นผิวขาวกว่า กล่าวโดยสรุปแม้จะเป็นกองทัพเล็กๆ เราก็ไม่สามารถเห็นลักษณะของคนไทยได้ที่นครวัด

ISBN 974-90674-1-X
9 789749 067413

